

Práce z dějin Akademie věd

číslo 1
ročník 2/2010

Vydavatel: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.

Redakce

Vedoucí redaktorka: Marie Bahenská (MÚA AV ČR)

Výkonná redaktorka: Hana Kábová (MÚA AV ČR)

Redakční rada

Jan Bílek (MÚA AV ČR), Daniela Bradlerová (MÚA AV ČR), Marek Ďurčanský (ÚDUK – AUK), Jan Chodějovský (MÚA AV ČR), Milena Josefovičová (MÚA AV ČR), Jan Kahuda (NA), Miroslav Kunštát (MÚA AV ČR), Robert Luft (Collegium Carolinum, Mnichov), Rita Majkowska (Archiwum Nauki PAN i PAU, Krakov), Magdaléna Pokorná (HiÚ AV ČR), Radek Pokorný (SOKA Hradec Králové), Marie Ryantová (FF JU, České Budějovice), Emilie Těšínská (ÚSD AV ČR), Filip Tomáš (nakladatelství Filip Tomáš – Akropolis)

Příprava obrazového materiálu z fondů A AV: Vlasta Mádlová

Technická redakce: Josef Tichý

Adresa redakce: Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

e-mail: kabova@mua.cas.cz; <http://www.mua.cas.cz/>

Grafická úprava a sazba: Dušan Růžička, Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.

Tisk: Akcent, tiskárna Vimperk, s. r. o.

Distribuce pro předplatitele: Mediaservis, s. r. o., Zákaznické Centrum, Kounicova 976/2b, 659 51 Brno; příjem objednávek: tel. 541 233 232,

fax: 541 616 160, e-mail: zakaznickecentrum@mediaservis.cz;

příjem reklamací: tel. 800 800 890

Registrace ev. č.: MK ČR E 18928

Vychází dvakrát ročně v Praze

Náklad 300 ks

Redakční uzávěrka tohoto čísla: 22. 3. 2010

Na obálce je využit motiv medaile Královské české společnosti nauk z r. 1784.

Úvodem k monotematickému číslu

Historický klub (dnes Sdružení historiků Čech, Moravy a Slezska – Historický klub 1872) patřil od svého vzniku k organizacím, které si kladly nemalé cíle, třebaže mnoho z nich se při jeho vzniku – jako studentského spolku – nedalo zdaleka realizovat. Od počátku 20. století, kdy se jeho vedení ujal Josef Pekař (1870–1937), však tyto cíle plněny být začaly. Dochází tak k převzetí vydávání vědeckého časopisu (Českého časopisu historického), kvalitních středoškolských učebnic dějepisu, bibliografií k národním dějinám, zároveň však Historický klub sloužil jako místo setkávání profesionálních historiků, učitelů a zájemců o historii (na přednáškách či v knihovně), přičemž se nezapomínalo ani na činnost studentského odboru, včetně společných výletů učitelů a studentů historie na pražské Filozofické fakultě. Éra Josefa Pekaře tak nepochybně patřila k nejúspěšnějším. Když vedení Historického klubu v druhé polovině třicátých let převzal Josef Šusta (1874–1945), situace již tak skvělá nebyla – nad Československou republiku se pomalu posouvala „mračna“ nacismu, který za druhé světové války mnohé aktivity Klubu podvázal, zejména protektorátní cenzura zastavila nakladatelskou činnost Klubu.

Po druhé světové válce stál před novým vedením Historického klubu nelehký úkol – obnovit činnost v plném rozsahu a zároveň se vypořádat s odkazem, který mu předchozí generace historiků zanechaly. Odkaz to byl značný, zavazující, ale v atmosféře třetí republiky trochu danajský – útoky vůči Josefu Pekařovi, ale i Josefu Šustovi, jako představitelům historiografie ochotné k domluvě s Němci, byly na denním pořádku. Po úmrtí předpokládaného budoucího starosty Klubu, bývalého ministra zahraničí a Benešova spolupracovníka Kamila Krofty (1876–1945) padla koncem roku 1945 volba na Jaroslava Werstadta (1888–1970), legionářského historika a stoupence T. G. Masaryka. Volba to nepochybně byla šťastná, pro atmosféru třetí republiky uklidňující, zároveň osobnost Jaroslava Werstadta byla dostatečně reprezentativní a především schopná s noblesou překlenovat rodící se neshody mezi demokratickou částí historické obce a marxisticko-leninskými proudy směřujícími k sovětskému modelu organizace vědecké práce, kde příliš prostoru pro státem nekontrolovanou iniciativu historiků nebylo.

To se ukázalo brzy po únoru 1948, kdy činnost Historického klubu byla radikálně omezena – přišel o vydavatelská oprávnění, o svou knihovnu, dokonce počátkem padesátých let nepodařilo ani přednášky. Přesto se Werstadtovou zásluhou podařilo uchovat Klub alespoň jako instituci – a po překonání éry stalinismu ho znovu postupně vyvedl z letargie, obnovil především přednáškovou činnost a čas od času se pokusil připomenout i významné osobnosti s ním spojené – nejen v přednáškách, ale třeba i ve snaze vybudovat důstojný hrob Josefu Šustovi, vydat jeho vzpomínky...

Historický klub tak byl – především Werstadtovou zásluhou – prostředím, kam mohli chodit a kde mohli hovořit i historikové, kteří se s totalitarizujícím režimem názorově

rozcházel. Na tuto tradici navázal – po několikaměsíční starostenské epizodě Josefa Klika (1896–1965) před polovinou šedesátých let – i další starosta Historického klubu František Kutnar (1903–1983), který zejména po roce 1968 usiloval o to, aby se na přednáškách Historického klubu mohli scházet a kolegiálně diskutovat historikové působilí v oficiálních strukturách s historiky proskribovanými po roce 1948 stejně jako po roce 1968. Historický klub tak, jak dokládá mj. vzpomínka Zdeňka Pousty v tomto čísle časopisu, byl v osmdesátých letech dotlačen k svému rozpuštění (začlenění do struktur Národního muzea). Obnovit se mohl až po listopadu 1989.

Dějiny Historického klubu od jeho založení do počátku padesátých let 20. století byly a jsou předmětem intenzivního studia (mj. existuje obsáhlý rukopis jeho dějin z pera Jiřího Špěta), jeho činnost v druhé polovině 20. století je však známa mnohem méně, třebaže se k Jaroslavu Werstadtovi a Historickému klubu té doby drobné studie – z pera Jiřího Lacha, Karla Kučery, Antonína Kostlána a dalších – najít už dají. Zaslouhou redakce časopisu *Práce z dějin Akademie věd* se podařilo poznatky o Historickém klubu v druhé polovině 20. století, v éře totalitarizujícího státu, podstatně rozšířit, ať již editováním korespondence Jaroslava Werstadta s Jiřím Špětem, Kutnarovým tehdy v normalizačních podmínkách již neotištěným nekrologem Jaroslava Werstadta či příspěvkem Jiřího Špěta a Zdeňka Pousty.

Bohumil Jiroušek

J. Werstadt na karikatuře Emanuela Pryla, 1934
(A AV ČR, fond J. Werstadt, i. č. 1570)

Historik Jaroslav Werstadt

FRANTIŠEK KUTNAR

The historian Jaroslav Werstadt

Abstract: This paper outlines the life and work of historian Jaroslav Werstadt (1888–1970). It interprets Werstadt's work in the context of the development of Czech historiography in his time.

Keywords: Jaroslav Werstadt, historiography, historical studies methodology.

S Jaroslavem Werstadtem odešla z českého historického světa lidská a vědecká osobnost neobvykle v našich poměrech výrazná, tematicky ukázněná a myšlenkově bohatá. Plzeňský rodák (nar. 21. března 1888) přichází jako realista do Prahy, aby tu studoval techniku, ale rušný studentský život strhuje ho na počátku tohoto století na dráhu veřejnou a na ní se mladý stoupenec státoprávně pokrokového hnutí a v letech 1908–1909 redaktor Časopisu pokrokového studentstva přeměňuje v historika. Studuje na pražské univerzitě, za války se účastní aktivně národního odboje, rediguje revui Nové Čechy (1918–1919) a po převratu jako archivář Zemského archivu zakládá Archiv národního osvobození, který pak jako jeho ředitel přenáší do Památníku osvobození a čerpá z něho bohatou látku pro své studie a edice, otiskované v Naší revoluci, kterou jako speciální historickou revui pro dějiny prvního domácího a zahraničního odboje od r. 1923 rediguje. V prvním roce nacistické okupace je zatčen, vězněn v německých koncentračních táborech, a když se po květnové revoluci r. 1945 vrací do vlasti, působí až do r. 1948 ve Vojenském historickém ústavě, do něhož byl archiv Památníku osvobození včleněn. Takový je vnější rámec životních osudů historika, které se po neobyčejně účastném sledování národního a vědeckého dění v posledních desetiletích uzavřely 8. ledna r. 1970.

Hledáme-li v díle historikově jako vysvětlení jeho stanovisek a soudů jeho vztah k přítomnosti, vliv a odraz prožitku dějinných faktů, určujících život společnosti, pak není průkaznějšího příkladu obapolných vazeb, než je dějepisné dílo, jeho myšlenková konfigurace a sám životní osud Jaroslava Werstadta. Prožíval a promýšlel do nejzazších hloubek s palčivým vědomím bytostného kontextu mezi minulostí a přítomností epochu, o níž metaforicky řekl, že jako železný pluh válečných a revolučních dějů přeorává hmotnou a duchovní tvář naší země. Tkvělo v psychologii Werstadtovy osobnosti a v logice politické a vědecké přípravy mladého radikálního státoprávníka z počátku našeho století, který z pozic státoprávního radikalismu kritizoval a odsuzoval

humanistické, nerevoluční řešení české otázky, jak je v devadesátých letech rozvíjel Masaryk (*K novému vydání „České otázky“*, Časopis pokrokového studentstva 1908), že po splnění velké životní touhy, již byl vznik samostatného československého státu, stává se citlivě argumentujícím vykladačem vnitřní dramatické přeměny Masarykovy z rozhodného evolucionisty a společenského a nábožensko-mravního reformátora ve skutečného revolucionáře, politika a státníka právě pod tlakem prožitku politické reality (*Od „České otázky“ k „Nové Evropě“*, 1920) a že Werstadt svými studii, edicemi a kritikami (*Vzpomínky na pražský převrat z října r. 1918*, Naše revoluce 1933, 1934 a 1935; *K úloze Karla Kramáře v našem odboji*, Naše revoluce 1938; *Náš poměr k Rusku za války a po válce*, Naše revoluce 1923; *Masarykův a Seton-Watsonův první projekt samostatných Čech*, Naše revoluce 1926; aj.) roste v bohatě poučeného dějepisce prvního domácího a zahraničního odboje, jak to slibně naznačil v obraze politických plánů Maffie a v rozboru Masarykovy a Kramářovy cesty k samostatnosti (*Politické plány české Maffie v prvním roce války*, Naše revoluce 1930, 1931). Nebylo mu však dopřáno dát historickým poznatkům definitivní tvar a syntetickou podobu. To tehdy vyzrálý historik, prošlý novou a těžkou životní dějinnou skutečností a zkušeností druhé světové války, nacistických koncentračních táborů a nové národní revoluce, musí být toliko pasivním, třebaže nanejvýš zbystřeným a jasnoživým pozorovatelem historické práce, kriticky připomínajícím vždy platné principy historického poznání.

A stejně tkvělo v myšlenkovém ustrojení a politické aktivitě mladého historika, který procházel tradičním univerzitním školením virtuózní akribie Gollovy školy a živě se účastnil jako pohotový diskutér a polemik již před první světovou válkou a hlavně po ní všech diskusí, které se vázaly k ideologii a metodologii Gollovy školy, že nutně stanul na pozicích jiných a osobitě promyšlených. Nebyl sám, měl předchůdce, a vyvíjel se také pod vlivem cizího historického myšlení, se kterým české dějepisceví důvěrně seznamoval, ale zůstane v naší historiografii jeho nezvratným prvenstvím, že se přímo vášnivě a s opakovanou osobní potřebou ponořoval do jemné analýzy novodobého českého politického a historického myšlení a že učinil historické dílo, jeho názorovou strukturu, předmětem poznání jako určitý kulturní fakt, který vypovídá nejen o autoru, ale zrcadlí také skutečnost, ve které vznikalo. Tady se začal rozvíjel druhý okruh badatelského zájmu Werstadtova, sled individuálně psychologicky a sociálně politicky pronikavých podobizen českých historiků (*Josef Kalousek jako soudce našich dějin*, Naše doba 1918; *Tomkovo historické kacířství*, Česká revue 1918), který vyvrcholil v podání politického dějepisceví 19. století a jeho českých představitelů (*Politické dějepisceví XIX. století a jeho čeští představitelé*, ČČH 1920 a samostatně). Vyhroutil se nakonec programativně v nové pojetí historie a její sociální funkce a byl později doprovázen rozbořem filozofie českých dějin v koncepci Palackého, Masaryka a Pekaře, aby je konfrontoval v jejich odlišnosti a protikladnosti, aby se s nimi sám v sobě přel a pokusil se v závěru v jejich nejčistším odkazu, Masarykově národním humanismu a Pekařově humanitním národovství, je spojit ve vyšší nekontrastující myšlenkovou jednotu (*O filozofii českých dějin. Palacký – Masaryk – Pekař*, Praha 1937; *František Palacký a nás*

osvobozenký boj, ČCH 1946). V duchu odkazu Palackého, Masaryka a Pekaře viděl ji v tom, že myšlenky národnosti a humanity, svobody a demokracie byly a jsou hlavními mravními a osnovnými principy našich dějin. Ten, kdo pomáhal Werstadtovi překlenout protivy tří politizujících a filozofujících historiků, byl Ernst Troeltsch. Svým historicko-filozofickým výkladem o vzniku moderního světa naučil Werstadta chápat a doceňovat pro kulturní evropskou syntézu přítomnosti význam renesance, která prostřednictvím protireformace a baroka působila vedle reformace na zrození evropského ducha.

Tak byl Werstadt připraven a povolán k tomu, aby vypsál ideový vývoj moderní české historiografie. A jestliže i tato patrná tendence životního díla Werstadtova zůstala jen torzem, vypovídajícím o kvalitě jeho historického zraku (soubor statí *Odkazy dějin a dějepisců*, Praha 1948), základy k ideograficky pojatým dějinám českého dějepisceví byly dány a Werstadt sám se kvalifikoval nejen jako politický, ale také jako filozofický historik, který jako trvalý burcovatel českého historického myšlení byl všude tam, kde šlo o politickou a duchovní stránku společenského dění. Je proto příznačné a stejně ho charakterizující, že tento historik, který nespouštěl z očí celistvost historické skutečnosti, přece jen dějiny chápal jako dílo především ducha, jako výsledek působení myšlenek a jejich konfliktů, a že do jeho badatelského obzoru nepronikl konkrétně ve vlastním zpracování zájem o dějiny hospodářské a sociální. Je to dáno – domnívám se – tím, že zrodové kořeny Werstadtovy historicity jsou poznamenány jeho politickým státoprávním radikalismem, faktem první světové války a orientací na gnozeologické problémy historické.

V hodnocení Werstadta – historika je třeba zastavit se u místa, které zaujímal v českém dějepisceví, a u jeho historického kréda, v němž vyjádřil svou představu dějin a dějepisce vůbec.^a Werstadt vyšel z Gollovy školy a zůstal jí v základních principech historické kritiky věren, nikdy také neztratil úctu k historickým faktům.^b Jakmile zjišťoval, že historické myšlení je vědomě nebo nevědomě odváděno od základního faktografického poznání, hovořil o nutnosti návratu historiků k historii. Ale to nebylo gollovské „věda pro vědu“, pro Werstadta platila zásada „věda ze života pro život“ a příkaz „být práv dějinám i životu“. Prvky negollovského a protigollovského myšlení, které se navenek obracelo proti tomkovské historické mikroskopii, se objevovaly již v prvních pracích Werstadtových a přímo programově zazněly v závěru studie o politickém dějepisceví. Byl to jeden z nejvýraznějších příznaků, že v tehdejší nejmladší historické generaci, která prošla válkou, jejími důsledky a osvobozenkým politickým myšlením, se začíná vědomě formovat opozice proti analyticko-kritické, monografické a odborné badatelské tendenci a sociální uzavřenosti vědy a že dochází k renesanci historiografie v duchu syntetického a filozofického myšlení Palackého.

Mladá generace, která začínala ztrácet dosavadní neotřesenou víru v bezpečnost historického poznání a v jistotu tradičních přístupů k faktům, hledala východisko „v kulturotvorném, životodárném dějepise národním“. Požadovala syntézi, historickou spekulaci a filozofické pojetí dějin nejen z důvodů vnějších, sociálně politických, ale také z důvodů vnitřní potřeby vědy samé. Život společnosti podle ní nutně potřebuje

historicko-filozofické orientace, aby společnost věděla, jakými silami vznikala přítomnost a které tendence ukazují do budoucnosti. Stejně je historicko-filozofická orientace potřebná pro vědu samu, nemá-li utonout v moři řemeslného odbornictví a ztratit kontakt se životem a význam pro život. Werstadt toto zaměření historického poznání nazývá novým historicko-filozofickým pragmatismem, který nechce jen objektivisticky poznávat a chápat, ale chce především hodnotit a soudit minulost z hlediska životních ideálů národních. Nešlo tu jen o otázky pojetí dějin a sociální funkce vědy, ale i o otázky gnozeologické, o noetickou základnu historiografie. Proto se Werstadt ptal po podstatě a podobě historických faktů, člení je na zevní, vnějškové, jichž lze se dobrat trpělivým rozbořením pramenů, a na vnitřní fakta duševního a mravního života individuálního a kolektivního, která nelze nahmatat prostým řemeslným způsobem historickým, ale jichž lze se zmocnit jedině introspekci, spekulací, dohadem, intuící nebo uměleckou fantazií. Je patrné, nakolik se tu ze soudobých evropských teoretiků dějin ozývá Dilthey, Troeltsch, Croce, Meinecke i Masaryk.

V onom přímo apoštolském volání, že historická pravda je živoucí hodnotou ideovou a mravní, která má být člověku v životě vůdcem, podobně jako později ve zkušenostně ověřeném a Werstadtem zdůrazňovaném poznatku, že dějiny jako souhrn životních zkušeností národů a lidstva a historie jako věda o jediné pravé a základní realitě, kterou je život, jsou jedinci a národnímu kolektivu záchrannou kotvou a kompasem ve zmátcích a strážnicí doby, není stará nepravdivá ciceronská poučka, že dějiny jsou učitelkou života, ale u kořene tohoto poznání je výrazné vědomí, že historický fakt nezaniká v čase, ve kterém vznikl, ale že jeho minulá realita působí dál v budoucnosti, že přítomnost je implicitně daná v minulosti a že minulost je její neodbytnou součástí.

To vše je v dosavadním českém pozitivistickém myšlení historickém nové, i ona gnozeologická skepse. Všechno to přetrvávalo v myšlení jedinců této generace, objevovalo se za krizových situací v českém historickém myšlení let třicátých, ale marně se ptáme, proč tyto zárodečné prvky nového historického myšlení, které se tu dostávaly ke slovu a byly schopny rozvoje a kultivace, se dále neuplatňovaly a nepřešly v celistvý proud. Snad česká historiografie, saturovaná jako ostatní společnost národním politickým vítězstvím a zavalená při budování nového státu organizačními úkoly, přehodnocováním starých stanovisek a objeováním nových poznatků faktografických, aby dějinný vývoj národa byl co nejznatelnější, se spokojovala více s kvantitativním než kvalitativním růstem, více s historickou praxí než s teorií. Snad nebylo dostatek vnitřních impulzů a diferenciací historické vědy, ale přesto je popravdě třeba říci, že existence Werstadtova historického myšlení vedle projevů jiných jeho souvěkovců vyvrací představu o absolutní sterilitě české historiografie v tomto směru.

Werstadt, který chce překonat kult holého historického faktu a historického detailu, vytváří si podle toho i představu tvůrce dějinného díla, které má podobu architektonické, vnitřně i vnějšně členěné stavby a je neodmyslitelné od historikovy osobnosti. Werstadt, který jasně terminologicky myslil, jak dokazuje jeho vymezení pojmů středověku a novověku (*Otázka „středověku“ v periodizaci všeobecných dějin*. K dějinám

československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných J. B. Novákovi, Praha 1932), bezpečně rozlišoval mezi historickým poznáním a historickým myšlením a chtěl, aby historik nebyl jen kritickým objevovatelem faktů a analytikem, ale aby jako syntetik byl ztělesnitelem vyšší funkce historikova poznávacího a tvůrčího procesu.^c Chce jej také vidět v jeho celém vědeckém a lidském profilu, především v jeho vztahu k přítomnosti s jejími zájmy, zápasy a krizemi. Odvrat od problematiky, která historika obklopuje, znamená pro Werstadta zúžení životního obzoru a ztrátu životní skutečnosti a zkušenosti, které jsou pro něho základním elementem, přetvářejícím myšlení jedince.^d Proto kladl Werstadt po nacistické okupaci znovuzrozené české historiografii jako hlavní požadavek zčasování, zeživotnění historického zájmu a poznání směrem k nejnovější době převratných událostí světových a domácích, aby se žijící pokolení dovedlo vyznat ve vzniku a obsahu i tendencích současného světa (*Odkaz a úkol*, Praha 1946).

Nerozsáhlé, ale myšlenkově hluboké a podnětné dílo Werstadtovo, vyrůstající z trvalé aktivního a odpovědného rozhovoru s dobou, je neodmyslitelnou složkou české novodobé historiografie, je svědectvím vnitřní myšlenkové a metodické dynamiky, kterou byla v desetiletích po první světové válce naplněna mladší historická generace tzv. školy Gollovy, aniž by mohla za daných podmínek české společnosti a vědy dospět zralých a konečných podob.

Archiv Národního muzea, osobní fond František Kutnar, k. 34, i. č. 822.

Poznámky

- a Hodnocení Werstadtovy historické práce je ve strojopisné verzi smutečního proslovu (*E*, s. 4) uvedeno slovy: „Nelze v této chvíli, kdy se skláníme před majestátem Smrti a tělesnými pozůstatky Werstadtovy, detailně přihlédnout ke všem oblastem jeho vědecké práce a veřejné činnosti, která jen budováním Archivu národního osvobození a redigováním časopisu Naše revoluce se vepsala do dějin české historiografie, ale je třeba se zastavit aspoň u místa [...]“
- b Ve strojopisné verzi smutečního proslovu (*E*, s. 4) F. Kutnar pokračuje: „[...] naopak, kázal ji [opraveno na: přikazoval ji]. Jakmile zjišťoval, že historické myšlení je usměrňováno a fakt vědomě nepravdivě vykládán a falšován, hovořil o nutnosti návratu historiků k historii.“
- c O Werstadtovu vztahu k analýze a syntéze v historické práci F. Kutnar píše ve strojopisné verzi smutečního proslovu (*E*, s. 7): „[...] přál si [Werstadt], aby historik nebyl jen kritickým objevovatelem faktů a jejich spolehlivým zaznamenavatelem, aby nebyl jen analytikem, ztělesnitelem nižší, průpravné funkce poznávací, ale aby byl představitelem vyšší funkce historikova poznávacího a tvůrčího procesu, aby byl syntetikem, který předvádí historické dění, má o něm své pojetí a vede k jeho pochopení. Historika chce Werstadt vidět vždy v celém jeho lidském a vědeckém profilu [...]“
- d Původní zakončení příspěvku (ve strojopisné verzi smutečního proslovu, *E*, s. 7–8) znělo: „Proto když se před čtvrtstoletím ujímal Werstadt po zákonu kvality vedení Historického klubu po Pekařovi a Šustovi a kdy se tu zdály být dány všechny předpoklady, aby se historik takových vlastností stal normotvorem znovuzrozené české historiografie, kladl jako jednoznačný požadavek zčasování, zeživotnění historického zájmu a poznání směrem k nejnovější době převratných událostí světových a domácích, poněvadž je nutno historicky vykládat vznik současného světa a pomáhat žijícímu pokolení, aby se v něm dovedlo vyznat. A ještě jeden požadavek vznášel tehda

Werstadt ve své vstupné řeči, v níž hovořil o potřebě vnitřního vyrovnání mezi tradicí a revolucí, požadavek kontinuity a spolupráce jednotlivých generací historiků.

Jeho poměr k mladší a nejmladší generaci historické byl přátelský a učitelský, byl kritický, varující i povzbuzující, byl osobně přímý, nezištný a oboplně oplodňující. Jako lidská osobnost byl Jaroslav Werstadt člověk dobrý a krásný, při vši prostotě hrdý a zásadový. Přitažlivé kouzlo jeho osobnosti zůstane nezapomenutelné těm, jejichž pozemské dny protéplouval svým duchem.

Milý příteli Jaroslave Werstade, skláním se v úctě před Tvým historickým dílem. Hovořils často o odkazech dějepisců a myslím, že to, co si v tomto okamžiku zpřítomňujeme ze Tvého díla, je pro nás odkazem nemenším. Kdysi jsi tlumočil krédo svého mládí slovy Hilbertova Falkenštejna: „Můj život – život samostatných Čech,“ a když jsi v pětasedmdesáti letech promýšlel v tichu životní klauzury životní bilanci osobní a kolektivní, dospěl jsi po zkušenostech tvrdého lidského věku k přesvědčení, že samostatnost bude v Čechách znamenat vždy také vnitřní svobodu. Víím, že jsi s touto vírou a tužbou odcházel, aby slovo bylo učiněno tělem. Loučím se s Tebou jménem Historického klubu, jehož jsi byl po Pekařovi a Šustovi dlouholetým a obezřelým starostou a v němž jsi vytvořil oázu svobodné diskuse – loučím se s Tebou jménem Československé společnosti historické a všech Tvých přátel vědeckých a osobních, loučím se s Tebou slovy Tvého básníka Viktora Dyka: „Dobrou noc, muži; spi ve cti, věrný Čechu!“

Úvodní slovo Františka Kutnara, starosty Historického klubu, k prosluvu Karla Kučery o Jaroslavu Werstadtovi v Historickém klubu 28. května 1970

Paní a pánové,

vítám vás srdečně jménem Historického klubu na dnešní smuteční tryzně, zasvěcené životu a dílu Jaroslava Werstadta. J. Werstadt byl od mládí členem Historického klubu a po r. 1945 v dobách nejtěžších po celá dvě desetiletí jeho starostou. Těch posledních 25 let Historického klubu stálo ve středu životního a vědeckého zájmu Werstadtova. Přijal vedení Klubu po tragicky odešlém Josefu Šustovi a ve smyslu odkazu Josefa Pekaře. Jako strážce a vykladač jejich duchovního dědictví stál Werstadt v závěrečném údobí v čele Českého časopisu historického jako nejvýraznější člen její [!] redakce. Chtěl orgánu české historické vědy, vydávanému Klubem, podobně jako celému klubovnímu snažení dát novou náplň, která by při vši nové orientaci na těžkou problematiku doby vědomě navazovala na starou tradici klubovního života, jak se vyvíjela v české historické obci od devadesátých let minulého století, chtěl spojit tradici a revoluci.

Za Werstadtova vedení pokračoval Klub ve své tradiční činnosti, která pro vnitřní život české historické vědy, kdy nebylo oficiálních vědeckých organizací a podpory, znamenala nesporně mnoho. V době Werstadtova starostování vyšly nejen poslední ročníky Českého časopisu historického, ukončující jeho přervanou padesátiletou existenci, ale byla vydána i obsáhlá pětiletá bibliografie české historiografie a došlo i k vydání některých vědeckých publikací, v tom i Werstadtova souboru úvah o českých dějepiscích, *Odkazy dějin a dějepisců*.

Bylo osobitým výrazem Werstadtova životního přesvědčení, že každá věda, a především věda historická, potřebuje ke svému plnému rozvoji nejen svobody badání, ale také svobody slova a projevu. Jeho nesmlouvavé a cílevědomé snaze podařilo se v období dusna let padesátých vytvořit v klubovních zasedáních a přednáškách oázu otevřené a vědecky fundované diskuse ve smyslu Palackého příkazu *Padni komu padni*. A kolem tohoto vznešeného programu dovedl Werstadt seskupit řadu starých i nových mladých členů Klubu i neklubovních historiků. Sám tomuto snažení napomáhal myslivými a literárně účinnými přednáškami a jedinečnou diskusní aktivitou. Situace nebyla snadná, především proto, že Klub byl zbaven svého vědeckého orgánu, neměl možnost vydávat vědecké práce a učebnice, a tak nezbývala jiná cesta než mluveným slovem udržovat pochodeň vědeckého myšlení a diskuse. Tuto funkci, která znamenala zachovávat kontinuitu historické vědy a uplatňovat generační spolupráci, konal Werstadt s plnou odpovědností své osobnosti a jsme mu za to neskonale vděční.

Vaše dnešní účast vyjadřuje nejen tuto skutečnost, ale je svědectvím i přesvědčením, že vnitřní život vědy má své specifické zákony, které nelze zanedbávat a porušovat, aniž by tím netrpěla věda a sama společnost. Známe se k myšlenkám a metodickým základům, na nichž budoval Werstadt své vědecké dílo historické, děkujeme mu, nezapomeneme a zůstaneme věrni.

Archiv Národního muzea, osobní fond František Kutnar, k. 34, i. č. 821.

Ediční poznámka a závěr

Příspěvek *Historik Jaroslav Werstadt* napsal František Kutnar na vyzvání Československého časopisu historického, jak si sám poznamenal na jeho sloupcový obsah: „*Vyžádal si ČsČH jako nekrolog, nová redakce (Řiha etc.) odmítla uveřejnit o Werstadtovi – základ bez bibliografických údajů byl projev nad rakví v pražském krematoriu v lednu 1970.*“ Tento sloupcový obsah (sloupec 72 a 73), zachovaný v osobním fondu Františka Kutnara v Archivu Národního muzea (dále ANM) v kartonu 34 pod inventárním číslem 822, se stal impulzem k vydání naší edice. Pod stejným inventárním číslem je zachováno několik verzí textu – vedle sloupcového obsahu (C; bez názvu) je zde Kutnarův rukopis *Historik Jaroslav Werstadt* (A), jeho strojopisný opis (B); dále pak rukopis Kutnarova projevu při kremaci J. Werstadta 17. ledna 1970 v Praze-Strašnicích (D) a jeho strojopisný přepis s Kutnarovými rukopisnými opravami a doplňky (E), který byl posléze upraven k vydání v ČsČH. Základem edice se stal rukopis *Historik Jaroslav Werstadt* (verze A, 5 stran). Při jeho srovnání se strojopisným opisem (verze B, 9 stran) a Kutnarem nekorigovaným sloupcovým obsahem (verze C, 2 sloupce) bylo zjištěno, že strojopisný přepis (B) neprovedl F. Kutnar a nacházelo se v něm více drobných chyb, které nebyly před sazbou upraveny. Poté jsme přistoupili ke srovnání rukopisu Kutnarova projevu v krematoriu (verze D, 9 stran + vsuvka, 1 strana) s jeho přeepsanou

a upravenou verzí (verze *E*, 8 stran + 2 strany rukopisných poznámek, zvl. k Werstadtovu životopisu); posléze jsme upravený a porovnaný strojepis *E* srovnali s rukopisem *Historik Jaroslav Werstadt (A)*.

Vzhledem k tomu, že F. Kutnar u všech svých mluvených i psaných projevů výrazně dbal na formu, dozal příspěvek o J. Werstadtovi mnoha menších a několika větších stylistických úprav. F. Kutnar při psaném projevu oprostil text od nadbytečných slovních spojení (např. *myslím, že; jak jsme připomněli*), užil výstižnější synonyma, případně přeformuloval celou větu, aniž změnil její smysl. Někdy užil méně expresivní vyjádření, více vyhovující psané podobě, tím, že vypustil příslovce, přídavné jméno apod. (např. místo *osobnost[...] tematicky vnitřně ukázněná* zůstalo *osobnost [...] tematicky ukázněná*, místo *kriticky zdviženým prstem a svědomím, připomínajícím vždy platné principy historického poznání* zůstalo *kriticky připomínajícím [...]*, místo *britký polemik – polemik*, místo *nesporně připraven – připraven*, místo *bezpečně dány – dány*, místo *jedinečně charakterizující – charakterizující*), případně vypustil charakteristiky, které se již v textu objevily na jiném místě (aby zabránil jejich opakování, v psaném projevu nadbytečnému).

Především však F. Kutnar výrazněji upravil popis Werstadtova vztahu k analýze a syntéze v historické práci (viz pozn. c) a vypustil několik částí svého smutečního proslovu. Zkrátil úvod k pasáži věnované hodnocení Werstadtova místa v českém dějepisectví (viz pozn. a) a zejména zcela přepracoval závěr textu, do jehož písemné podoby nezařadil poslední dva odstavce – rozloučení v krematoriu (viz pozn. d). Všechny tyto odlišné části jsme editovali v poznámkách textu, neboť mají významnou vypovídací hodnotu – doplňují základní text a dokládají Kutnarův způsob práce.

Naopak F. Kutnar podstatně rozšířil první odstavec projevu o základní životopisné údaje a v celém textu doplnil bibliografické údaje Werstadtových prací.

Dne 28. května 1970 uspořádal Historický klub v Praze smuteční tryznu na paměť Dr. Jaroslava Werstadta. Promluvil na ní Karel Kučera,¹ jehož proslov uvedl F. Kutnar. Vzhledem k tomu, že Kutnarův text (byť krátký) se dochoval (ANM, osobní fond František Kutnar, k. 34, i. č. 821) a doplňuje významně jeho příspěvek pro ČsČH, byl zde rovněž editován v úplném znění.

Edice byla připravena podle zásad uvedených v příručce Ivana Šťovička a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 2002. Texty byly přepsány podle platné pravopisné normy (interpunkce, psaní velkých písmen, s/z apod.). Ponechali

1 KUČERA, Karel. *Jaroslav Werstadt*. Projev proslovený na smuteční tryzně Historického klubu 28. května 1970. Praha: Historický klub, 1970, 23 s.; srv. TÝŽ. Jaroslav Werstadt; K dvojímu jubileu (Werstadt – Nejedlý) [přednáška v HK 19. 4. 1978]; U hrobu Jaroslava Werstadta [21. 5. 1988 v Plzni]. In *Historie & historici*. Ed. Zdeněk POUŠTA. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum pro Ústav dějin UK, 1992, s. 149–163; s. 165–190; s. 191–195; tyto texty kromě prostředního vyšly též in *Na paměť Karla Kučery. Výbor z jeho článků a projevů*. Ed. Zdeněk POUŠTA. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ústav dějin UK – Archiv UK, 2002, s. 73–86, 245–248.

jsme Kutnarem užívané archaismy (synteze, desíletí, souvěkovec; potřebovat + genitiv – potřebuje historicko-filozofické orientace).

Vzhledem ke skutečnosti, že příspěvek je součástí monotematického čísla časopisu věnovaného Historickému klubu a Jaroslavu Werstadtovi, považovali jsme za nadbytečné opakovat ve věcných poznámkách údaje, které se objevují v následující studii a edici. Srv. též VINŠ, Václav. Soupis prací Jaroslava Werstadta. In WERSTADT, Jaroslav. *Odkazy dějin a dějepisců*. Praha: Historický klub, 1948, s. 219–249.

Připravili Karol Bílek a Hana Kábová.

Recenzovali

Doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr., Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Mgr. Jan Kahuda, Národní archiv

Resumé

František Kutnar: The historian Jaroslav Werstadt (edition prepared by Karol Bílek and Hana Kábová)

František Kutnar's paper *The Historian Jaroslav Werstadt* is based on his funeral oration given at Werstadt's cremation on 17th January 1970 in Prague-Strašnice. Kutnar wrote it as an obituary for the Czechoslovak Historical Journal, but the normalization-period editorial board refused to print it. This edition is based on a comparison of five versions of the text in František Kutnar's private papers at the National Museum Archive (Box 34, Inventory No. 822). This paper provides an outline of Werstadt's life and work, with special emphasis on his contribution to the field of theory and methodology in historical studies. Like all Kutnar's texts, it has been systematically thought out and written up with close attention paid to both content and form. Kutnar's brief introduction to the lecture by Karel Kučera on Jaroslav Werstadt at the History Club on 28th May 1970 also provides a substantial addition to the text.

Translated by Melvyn Clarke.

J. Werstadt (A AV ČR, fond J. Werstadt, i. č. 1567)

Historický klub za starostování Jaroslava Werstadta

JIŘÍ ŠPĚT

The History Club under Jaroslav Werstadt

Abstract: This paper provides a detailed commentary on the speech made by Jaroslav Werstadt at the General Assembly of the History Club on 7th April 1964. This summarizing speech, which is thoroughly edited in the supplement, maps out the association's activities over the previous eighteen years. Werstadt symbolically passed on the stewardship of the History Club to his successor Josef Klik. Špět's exposition, based on his thorough knowledge of the association's history and on his reminiscences, presents a valuable assessment of the History Club's activities from 1945 to 1964.

Keywords: Jaroslav Werstadt, History Club 1945–1964, history of Czech historiography.

Když se na jaře r. 1964 připravovala valná hromada Historického klubu, vyslovil jeho starosta Jaroslav Werstadt přání, abych ji uvedl vstupním referátem, věnovaným počátkům Klubu, době, kdy byl ještě spolkem studentským, který zahájil svou činnost už počátkem sedmdesátých let 19. století a zůstal jím až do r. 1904, kdy se zásluhou Josefa Pekaře radikálně přetvořila jeho členská základna a Klub byl přeměněn na korporaci sdružující středoškolské profesory, archiváře i další odborné pracovníky na úseku historie. Ve své přednášce *Z minulosti Historického klubu* jsem se proto omezil právě jen na ono nejranější období, kdy studenty motivovaly ušlechtilé zájmy i záměry, ale neměli dost sil, aby je vždy úspěšně realizovali. Úmyslně jsem se proto nedotkl už činnosti pozdější, kdy se Klub po reorganizaci ujal vydávání *Českého časopisu historického* (dále též ČCH) a kdy si získal i dostatek vědeckého renomé, že mu bylo ještě před první světovou válkou svěřeno zpracovávání a vydávání učebnic dějepisu. Ty mu pomohly zvýšit nejen jeho prestiž, ale jejich prodej mu zároveň zajistil pevnou a dlouhodobou finanční bázi, která Klubu dovolila soustavně budovat jak vědeckou knihovnu, tak rozvinout za první republiky další rozsáhlou publikační činnost, dodávající spolku puncu až nakladatelského.¹

Werstadt, zadávaje mi téma přednášky, mi však neprozradil, že tak činí záměrně a sleduje jistý cíl vlastní, neboť chtěl na ni úmyslně volně navázat a vyložit, jak se

1 Činnost Historického klubu až do r. 1945 zachycují v relativní úplnosti *Dějiny Historického klubu v Praze* od Jiřího Špěta, jejichž rukopis z r. 1957 je uložen ve vědeckém útvaru Archiv AV ČR Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR, v. v. i. (dále: A AV ČR) ve fondu Historický klub, k. 12.

stalo, že Klub se po období velkého rozmachu proměnil v současnosti znovu v „chudý spolek“. Učinil tak *Dozpěvem starosty Historického klubu z let 1945–1964*, v němž mistrnou formou a v hutné zkratce podal výstižné bilanční hodnocení poválečného úsilí Klubu a odhalil úskalí i ústrky, jimiž byl spolek v oné politicky tísnivé době nucen procházet.² Nebojácně v něm vylíčil perzekuční zásahy, jež byly z různých stran vůči Klubu uskutečňovány a jimž musil spolek právě za jeho starostenství čelit, byť ne vždy s úspěchem, leč bez zpronevření se zásadám, k nimž se po desetiletí hlásil. Lapidární formulace Werstadtova *Dozpěvu*, ač v nich odstupující starosta charakterizoval některé jevy či události často jen heslovitě a v náznacích, byla účastníkům valné hromady zcela srozumitelná, protože onu dobu spoluprožívali, a věděli tudíž přesně, co má na mysli, zatímco dnes, téměř po půl století, mohou být leckteré Werstadtovy zmínky či jen nářky méně jasné, a vyžadují proto bližšího vysvětlení. Leccos lze sice vyčíst ze statí k této tematice až dosud publikovaných, ale přesto nepovažují za neprospěšné připojit k Werstadtovu *Dozpěvu* jako jeden z mála dosud žijících pamětníků, který se navíc na tehdejší činnosti Klubu i sám pracovní podílel, pár věcných i osobních poznámek.

Do starostenské funkce byl Werstadt zvolen 8. listopadu 1945, nedlouho po tragickém skonu předchozího starosty Josefa Šusty, jenž se ujal řízení spolku po smrti Pekařové a pod jehož uvážlivým vedením přežil Klub, ač ve své činnosti zcela ochromen, přesto bez větší újmy, léta okupace. Okamžité obnovení aktivity ihned po osvobození bylo jen nakrátko zbrzděno právě odchodem Šustovým, neboť spolek musel najít do svého čela osobnost s vysokým vědeckým i morálním kreditem, jaký měli oba jeho dřívější starostové, ale zároveň i dobrého organizátora, jenž by spolek neřídil jen formálně, nýbrž i fakticky. Volba nebyla snadná – s těžce nemocným Kamilem Kroftou bylo sotva možno počítat, ostatní pražští univerzitní profesori byli vesměs zavaleni prací spojenou s opětným otevřením vysokých škol anebo měli jiné zájmy, a protože na starostenskou funkci neaspiroval ani nikdo ze stávajících členů výboru, hledal se vhodný kandidát mimo fakultu.³ Vybrán byl Jaroslav Werstadt, jenž se po mnohaletém věznění v koncentračních táborech šťastně vrátil a převzal ihned funkci ředitele Památníku odboje. Dnes lze už sotva bezpečně zjistit, kdo jej tehdy navrhl, zda jeho dávný přítel, profesor pomocných věd historických Vladimír Klecanda, jenž po návratu z emigrace nastoupil sice úspěšnou dráhu politickou, ale zároveň opětně navázal i čilé styky s Klubem, anebo dlouholetý jednatel spolku Josef Klik, jenž měl z členů výboru k Werstadtovi nejbližší, či někdo jiný. Podstatné je, že Werstadt nabídku přijal a byl i zvolen.⁴ Nebyl v Klubu osob-

2 Text Werstadtova *Dozpěvu* (A AV ČR, osobní fond Jaroslav Werstadt, k. 23, i. č. 1268) je připojen jako ediční příloha tohoto příspěvku.

3 Členy výboru zvolenými na valné hromadě 16. dubna 1945 byli kromě Josefa Šusty ještě Jaroslav Lameš, František Kutnar, Josef Klik, Jan Klepl, Václav Černý, Josef Pelikán, Josef Lomský, František Roubík, Otakar Bauer a Jaroslav Prokeš.

4 Spolu s Werstadtem byli do výboru zvoleni Jaroslav Lameš, František Šišma, Otakar Bauer, Jan Klepl, Josef Klik, Vladimír Klecanda, Václav Černý, František Kutnar, Miloslav Volf a Otakar Odložilík; jako náhradníci František Roubík, Jan Filip, Josef Lomský, Jaromír Pešina, Jakub Pavel, Václav Žáček, Václav Čejchan a Josef Svátek.

ností neznámou, neboť už před válkou přispíval do ČČH a vydal jeho nákladem už v r. 1934 soubor historicko-filozofických statí Ernsta Troeltsche *Z dějin evropského ducha*, jež vybral a přeložil. A i jinak, jak žertem říkával profesor Josef Klik, byl k starostenství přímo předurčen, protože prý celoživotně prakticky naplňoval známý verš Karla Tomana „*žehnej Ti svatý Václav a Mistr Jan*“. Nadsázka nebyla vsutku daleko od pravdy, protože Werstadt, pokud se zabýval otázkami filozoficko-historickými, vždy osciloval mezi názory Pekařovými a Masarykovými, hledaje kriticky jejich shody i rozdíly.

Werstadtova volba byla pro Klub krokem nadmíru šťastným, protože do čela spolku byla postavena opravdová osobnost, nebojácny muž ryzího charakteru, odborník s širokým rozhledem i nadhledem, zdatný organizátor, odhodlaný důsledně prosazovat vytčené cíle, obratný manévrovatel a polemik a navíc i zkušený politický harcovník, jemuž prvorepublikánské napojení na Hrad za tehdejší dobové konstelace mohlo pozici jen posilovat. Ujmaje se starostenství, nastoupil Werstadt už do vlaku rozjetého, protože výbor spolku, jenž se scházel i za okupace, osnova už tehdy konkrétní plány, jež hodlal po osvobození uskutečnit. Werstadt se s nimi ztotožnil a v obecné rovině je zahrnul do svého programového prohlášení, vymezujícího rámcově nejen úkoly Klubu, nýbrž i celé obce historické, jež pak vyšly – spolu s retrospektivně pojatým projevem Kutnarovým – ve spisku *Odkaz a úkol* v r. 1946, jenž byl první poválečnou publikací Klubem vydanou.

Stěžejní podmínkou, aby Klub mohl své záměry, hlavně na úseku edičním, uskutečňovat, byla nutnost zajistit, aby měl co nejdříve dostatek mobilních finančních prostředků. Proto Werstadt nesmírně uvítal, že situace na tomto úseku se vyvinula nadmíru příznivě, jelikož ministerstvo školství rozhodlo, že při výuce dějepisu mohou být dočasně užívány i učebnice, schválené před válkou. Klub toho okamžitě využil a dal operativně na trh zbytek nákladu svých předvojnových učebnic, který po dobu okupace ukrýval knihař Cihelka, sídlící v Praze, v ulici Na Bojišti. Ještě radostněji přijal pak výbor zprávu z úst Klecandových, jenž byl tehdy předsedou kulturního výboru Prozatímního Národního shromáždění, že ministerstvo školství nemá zatím v úmyslu zřizovat na učebnice státní monopol a že do doby, než budou sepsány a vydány učebnice nové – a to je otázka delšího času – mohou se ve školách používat učebnice dosavadní. Proto Klub ihned zajistil dotisk třídilné učebnice Klikovy pro nižší třídy středních škol i osvědčené pomůcky Bidlo-Dobiáš-Šusta pro třídy vyšší. Reedice se nedotkla jen Lamešovy a Zpěvákovy učebnice vlastivědy a ani Pekařových *Dějin československých*, upravených Josefem Klikem, jež nebyly do seznamu povolených učebnic zařazeny. Každá z opětně vydaných učebnic vyšla v šestitisícovém nákladu, a protože byl vzápětí ihned rozebrán, vytvořil si Klub ze zisku z prodeje dostatečnou a velice slušnou finanční základnu pro ostatní ediční činnost.

Hodlal na ni spoléhat i v budoucnu, a proto mu záleželo na tom, aby si i v nových podmínkách pozici zpracovatele a editora učebnic udržel. Tomu mělo napomoci ustavení didakticko-metodického odboru, složeného ze zkušených středoškolských pedagogů vyučujících dějepis, který by svou odbornou vahou mohl ovlivnit tvorbu osnov

i učebnic, které ministerstvo v souvislosti s chystanou reformou školství připravovalo. Specifické problémy výuky dějepisu byly sice Werstadtovi vzdáleny, ale protože věděl, že příjmy z učebnic tvoří jádro spolkových financí, iniciativě Josefa Lomského nebránil, ale podporoval ji.⁵ Lomský, jenž se stal inspektorem zemské školní rady a viděl hlouběji do zákulisního dění v rezortu, však brzy odtud počal přinášet zprávy nepříliš potěšující. Netajil se tím, že se při jednáních prosazuje čím dál tím silněji vliv stoupců historického materialismu, kteří se domnívají, že české dějiny nemají být vykládány samostatně, nýbrž jen v kontextu dějin světových, že učebnice nemají být už jen dílem jednotlivců, nýbrž po sovětském vzoru dílem kolektivním. Zejména že začíná převažovat trend, aby se jejich jediným editorem stalo pedagogické nakladatelství, a kromě toho, že odborní učitelé, kteří ministerstvo zcela ovládli, nechtějí s „profesory“ zásadně spolupracovat. Werstadt naslouchal informacím Lomského sice s jistým znepokojením, ale vleklá jednání považoval za pouhé třibení názorů v demokratické společnosti přirozené a spoléhal, že vše vyústí v rozumný kompromis. Obavy Lomského se však v plné míře naplnily – pouňorový zákon o jednotné škole a další opatření z něho vyplývající natrvalo zmařily naděje Klubu, že převezme vydávání dějepisných učebnic opět do své režie. To byla první závažná rána, kterou Klub utrpěl, ale její dosah se zprvu nejevil jako zcela tragický, protože v raném poválečném období měl ještě dostatek prostředků, aby mohl uvažované ediční záměry bez větších potíží uskutečňovat.

Za prvořadý úkol považoval pokračovat ve vydávání ČČH, a proto o obnovu svého práva k tomu požádal ještě před Werstadtovým nástupem do funkce. Bylo mu obratem uděleno, ale vleklá jednání o způsobu jeho řízení, z něhož se nakonec vyloupl triumvirát Václav Chaloupecký, Karel Stloukal a Jaroslav Werstadt, přípravu 47. ročníku pozdržela, takže svazek vyšel až počátkem r. 1947.⁶

Personální dohadování nemělo však vliv na jasnou ideovou koncepci časopisu, jenž měl navázat v plném rozsahu na dosavadní tradici a stát se nejen „ústředním orgánem české dějepisné vědy“, nýbrž – a to především – „svobodnou tribunou vědeckého poznání minulosti našeho národa i národů jiných“. Základní poslání časopisu, vytyčené už na jaře 1945, přijal Werstadt za své a ztotožnil se s ním, ve vstupní informativní glose je i verbálně trefně vyjádřil, doplniv je ještě poukazem, že v zájmu rozvoje vědy je nezbytné, aby „při vzájemné toleranci myšlenkové, názorové či chcete-li filozofické, mohli

5 K založení odboru se ustavil i přípravný výbor, jehož členy byli středoškolsí profesori Milada Holá, Pavel Choc, Otakar Fidrnic, Josef Klik, Milena Krausová-Příborská, František Kutnar, Josef Polišenský, Otakar Skoupý a Ferdinand Smrčka. Ke zřízení odboru však už nedošlo.

6 Podrobněji k tomu ŠPĚT, Jiří. Po stu letech. (K výročí Českého časopisu historického). ČČH, 1995, roč. 93, s. 3–24. Čtené cenné doplňující materiály k pouňorovým osudům ČČH shromáždil nově JIROUŠEK, Bohumil. Zánik Českého časopisu historického po únoru 1948 ve světle dobových dokumentů. ČČH, 2009, roč. 107, s. 119–147. Edici Slavíkovy veršované parodie o zániku ČČH přináší BOUČEK, Jaroslav. Jan Slavík o zániku ČČH a Nejedlého Dějinách národa českého. *Soudobé dějiny*, 2007, roč. 14, s. 190–226. K proměnám organizace historické vědy viz např. *Věda v Československu v letech 1945–1953. Sborník z konference*. Red. Blanka Zilynská, Petr Svobodný. Praha: Karolinum, 1999.

se sejít na stránkách časopisu všichni vědeckí pracovníci na poli historie, pokud chtějí skutečně sloužit svobodě, pravdě a pokroku vědeckého poznání“.⁷ Že k takové konfrontační výměně názorů, byť na bázi výlučně vědecké, dojde, Werstadt předpokládal, neboť správně tušil, že vliv sovětské vědy, razící jiná přístupová hlediska, než k jakým se hlásilo tradiční české dějepiscectví, nepochybně zesílí a s rozdílnostmi pohledu bude proto třeba se vypořádávat, což ostatně naznačil i ve zprávě o novém sovětském bulletinu *Voprosy istorii*, o němž v *ČČH* informoval.⁸ Proto mu nebylo nikterak proti mysli, ba snad to i vítal, že členství v redakčním kruhu časopisu přijali i dva seriózní historikové, kteří se už před válkou hlásili k marxistické interpretaci dějin, Jaroslav Charvát a Václav Čejchan, který v něm otiskl i několik svých recenzí o nové sovětské dějepisné produkci, byť jen rázu zcela informativního.⁹ Mýlil se však, očekával-li, že po Únoru nenabude jejich postoj jiné tváře. Oba se okamžitě od kooperace s *ČČH* distancovali, kritizovali jej, ale přesto Akční výbor Československé historické společnosti, jemuž v čele stál Charvát a jehož působnost se vztahovala i na Historický klub, žádné sankce – snad z nezájmu, snad z jisté ohleduplnosti – vůči spolku ani časopisu neuplatnil, ba nežádal ani tehdy obvyklé „vyakčnění“ některých jeho členů.

Obavy z možného zákroku však přesto přetrvávaly a Werstadt se jim snažil prozíravě předejít. Proto bylo upuštěno od vydání dalšího svazku *ČČH*, jenž měl obsahovat hlavně nekrology historiků zemřelých za okupace a byl již dokonce zčásti i vytištěn.¹⁰ A Werstadt sám, domnívaje se, že právě jeho osoba by se mohla stát kamenem úrazu a překážkou dalšího vydávání časopisu, z jeho redakce, v níž odborně zodpovídal za úsek novodobých dějin, vystoupil, navenek s poukazem na dávné spolkové rozhodnutí, že redakce má být na Klubu nezávislá, i když náklady spojené s vydáváním ponese na svých bedrech dál Klub. Oba zbylí redaktoři této možnosti využili, ale nevydali počátkem r. 1949 záměrně soubor nekrologů, nýbrž zcela nový dvojročník (48–49), který se však vnitřním uspořádáním ani ideovým pojetím nijak nelišil od vžitě tradice. Na jeho vydání reagovali jen oba marxističtí historikové, kteří v červnu 1949 okázale vystoupili z redakčního kruhu se zdůvodněním, že redakce *ČČH* „přes všechny změny ideové a politické setrvává na linii předválečného *ČČH*“, ale jinak se nestalo nic. Toho využil iniciativně Chaloupecký, který – opřen o předchozí rámcový souhlas Klubu, že dokud bude mít spolek finanční prostředky, bude edici časopisu financovat – vydal na sklonku léta 1949 o své újmě svazek další, označený sice jako ročník padesátý, ale zároveň jako druhý díl ročníků 48–49 za léta 1947–1949, čímž ovšem způsobil onen „hlavolam pro knihovníky a knihkupce“, o němž se Werstadt v *Dozpěvu* zmiňuje. Výbor spolku a ze-

7 *ČČH*, 1946, roč. 47, s. 320.

8 *ČČH*, 1946, roč. 47, s. 437–438.

9 Čejchan nejen do časopisu zprvu aktivně přispíval, ale jako ředitel Slovanské knihovny přislíbil zprostředkovat i průběžné doplňování knihovny Klubu novou sovětskou dějepisnou produkcí. K tomu už nedošlo.

10 Sloupcové obtahy nekrologů již vytištěných (jejich výčet v *ČČH*, 1995, roč. 92, s. 16) jsou uloženy ve fondu Historický klub v A AV ČR, k. 17. Nacházejí se též v osobním archivu Jiřího Špěta.

jména Werstadt sám byl sice svévolí Chaloupeckého silně dotčen, protože rázem byly nečekaně odčerpány zbývající prostředky ze spolkového jmění a zvýšeno nebezpečí eventuálních sankcí vůči Klubu, k žádným však nedošlo, a proto vzniklý spor nakonec skončil smírem.

K zákroku vůči časopisu, ať už byl inspirován kýmkoli, došlo až na podzim 1949 a netýkal se ročníku padesátého, nýbrž svazku předchozího. A přišel ze strany neobvyklé a nečekané, od orgánů Státní bezpečnosti, které zakázaly jeho distribuci se zdůvodněním, že se tak děje s ohledem na „recenzi Miloslava Volfa o knize Zdeňka Kalisty ‚Čechové, kteří tvořili dějiny světa‘, vydané již v r. 1939“ a také proto, že časopis se „celým svým obsahem značně uchýlil od pokrokového pojetí dějin českých sepsaných v poslední době, a tím ohrožuje veřejný klid a pořádek“. Ale ať už pohnutkou k zákroku bylo skutečně dílo Kalistovo, jehož autor byl sice v nemilosti, ale nebyl dosud trestně stíhán, či šlo jen o záměrnou kamufláž, zakrývající, že skutečným podnětem je diskusní příspěvek Závise Kalandry ve dvojročníku otištěný, jehož pisatel se už ocitl v hledáčku bezpečnosti, anebo důvod zcela jiný, hraničilo zdůvodnění bezpečnostních orgánů až s absurditou. Chaloupecký jako zodpovědný redaktor mohl se proto proti rozhodnutí snadno ohradit, když v odpovědi uvedl, že Volfova recenze není oslavná, nýbrž spíše kritická a že sama kniha Kalistova nebyla zakázána a je na knižním trhu k dostání. A navíc uvedl, že *ČČH* je časopisem vědeckým, a tudíž jen z tohoto hlediska posuzovatelným a k tomu že jsou bezpečnostní orgány sotva kompetentní. Odpovědi na svůj přípis se od krajského velitelství SNB sice nedočkal, ale žádné další kroky nenásledovaly – zakázaný ročník časopisu nebyl z knihoven vyřazován a hrstka zbylých výtisků ve skladu Klubu také zůstala nezabavena. Werstadt však přesto nebyl s ryze věcnou reakcí Chaloupeckého spokojen. Jevila se mu jako málo razantní a hlavně ne dost zásadová, protože považoval za neslýchanou nehoráznost, aby si policejní orgány hrály na arbitra, posuzujícího pokrokovost pojetí českých dějin, otázky ryze vědecké. Rozhodl se proto požádat přímo ministerstvo vnitra a chtít na něm vysvětlení, podle jakých kritérií se při tom krajské velitelství bezpečnosti řídilo a v kterých konkrétnostech se *ČČH* od údajně jediné správné linie uchýlil, až tím vzbudil veřejné pohoršení. Navrhl proto znění ostře formulovaného dopisu, ale výbor, ač vývody Werstadtovy pokládal za oprávněné a plně s nimi souhlasil, přesto ve snaze věci dál zbytečně nejít a ministerstvo neprovokovat, odeslání přípisu nedoporučil.¹¹ Chápal sice celou záležitost jako varovný signál, vážně ohrožující budoucnost časopisu, a tím nepřímou i existenci Klubu, ale ještě tížeji na něj za složité situace dolehl nezvratný fakt ekonomický, že nedostatečné finanční prostředky mu znemožňují v dané chvíli ve vydávání *ČČH* pokračovat a že jejich získání je možné jen prostřednictvím dostatečné subvence od ministerstva školství. Leč to však dalo najevo, že je poskytnout nemíní, a v roce 1951 pak Klubu ediční právo oficiálně odňalo.¹²

11 Otázky, jejichž zodpovězení se chtěl Werstadt domáhat, uvádí ŠPÉT, Jiří. Po stu letech.

12 Dokument o předání *ČČH* Státnímu ústavu historickému je datován již prosincem 1950, viz KOSTLÁN, Antonín. František Graus ve světle několika dokumentů. In: *František Graus – člověk*

Tímto rozhodnutím byl podetnut další pilíř širšího působení Historického klubu a historická obec zbavena poslední možnosti skutečně svobodné vědecké výměny názorů, neboť nástupce ČČH, *Československý časopis historický*, vydávan Historickým ústavem ČSAV, vyšel až v r. 1953 a hlásil se jednoznačně k „*novému ideovému pojetí*“, výslovně vyhocenému proti svému předchůdci.¹³ V témže duchu neslo se pak i jednání III. sjezdu československých historiků, konaného v r. 1959, jež tím příkře kontrastovalo s charakterem i průběhem sjezdu druhého, který se sešel na podzim r. 1947 a byl tak poslední příležitostí ještě k veřejnému volnému tříbení názorově odlišných stanovisek. Zasloužil se o to právě Werstadt, který jako předseda programové komise docílil, že na setkání historiků zazněly vedle sebe, v žádoucí míře i vyváženosti, jak hlasy těch, kteří se hlásili k marxistickému (tehdy se ještě užívalo termínu „materialistickému“) pojetí dějin, tak i těch, kteří je nesdíleli, a nejinak tomu bylo i u těch, kteří odlišně pohlíželi na vztahy česko-slovenské či na jiné odborné problémy. Vytčený záměr, aby veškerá sjezdová jednání, referáty i diskuse probíhaly sice v očekávané linii konfrontační, ale zároveň vědecké, se mu plně zdařil, a proto v *Dozpěvu* právem zalitoval, že veškeré sjezdové projevy nebyly publikovány souborně ve sborníku, jaký byl vydán po prvním setkání historiků v r. 1937, dávaje tak zřetelně najevo, že historikové byli ochuzeni o cenný studijní materiál. Werstadtův stesk byl nejen věcně oprávněný, ale byl o to bolestnější – a mnozí z auditoria to tehdy také věděli – že zamýšlený sborník byl nejen k tisku připraven, ale dokonce i zčásti vytištěn, a že vydání chystané publikace zabránil jen Únor 1948, který rozhodl o jejím neblahém osudu. Editorem sborníku měla být – jako pořadatel sjezdu – Československá společnost historická, jejíž Akční výbor v čele s Jaroslavem Charvátlem totiž nařídil, aby mu byly veškeré sloupcové a zčásti dokonce i zlomené korektury předávány – shodou okolností mu je autor této stati ještě jako student nosil do bytu z tiskárny Andreskovy, sídlící na rozhraní Vinohrad a Nuslí – a ačkoli po technické stránce edici nic nebránilo, rozhodl Akční výbor sborník nevydat.¹⁴

Sjezd sám jako otevřené diskusní fórum proběhl úspěšně, a to i díky tomu, že organizační břemeno, jak se o tom Werstadt také zmiňuje, spočívalo na bedrech Historického klubu, zejména jeho meziválečného jednatele Josefa Klika, jenž byl předsedou výboru organizačního a zapojil do práce i hrstku členů studentského odboru Klubu, jehož exis-

a historik. Ed. Práce z dějin vědy, sv. 8. Red. Zdeněk Beneš, Bohumil Jiroušek, Antonín Kostlán. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 162, 182.

13 *ČsČH*, 1953, roč. 1, s. 2n.

14 Dochovaných obtahů, jež zůstaly ve vlastnictví Klubu a jsou uloženy v jeho fondu v A AV ČR, použil skoro až po půl století k edici KOSTLÁN, Antonín. *Druhý sjezd československých historiků (5. – 11. října 1947) a jeho místo ve vývoji českého dějepisceví v letech 1935–1948*. Práce z dějin Akademie věd České republiky. Praha: Archiv AV ČR, 1993. Její vydání vyvolalo diskusi, viz zejm. recenze Jaroslava MARKA v *ČČH*, 1994, roč. 92, s. 341–344, dále: ČECHURA, Jaroslav, ŠETŘILOVÁ, Jana. Josef Klik a II. sjezd československých historiků. *ČČH*, 1994, roč. 92, s. 496–509; KOSTLÁN, Antonín. Ještě k diskusi o druhém sjezdu československých historiků. *ČČH*, 1995, roč. 93, s. 99–106. Úplný protokol z druhého sjezdu historiků (včetně zaznamenané diskuse) je uložen v osobním archivu Jiřího Špěta.

tence Werstadt v *Dozpěvu* také vzpomíná. Na rozdíl od teprve uvažovaného odboru didakticko-metodického měla tato spolková odnož tradici starší. Odbor vznikl už v r. 1932 a měl se čile k světu, pořádaje pro posluchače dějepisu přednášky, debatní večery i společenské akce. Po uzavření vysokých škol jeho činnost ovšem ustala, ale po okupaci ji obnovil, leč nerozvinula se do té míry, jakou Werstadt právě u studentů očekával, a byl proto jejich nízkou aktivitou velmi zklamán. Za jeho éry uskutečnili jen několik přednášek o způsobu studia dějepisu na zahraničních univerzitách a hodlali pro budoucí historiky, na jednání sjezdu převážně nezúčastněné, zopakovat aspoň některé z pronesených přednášek, ale i k tomu už došlo jen zčásti, protože po Únoru činnost odboru ustala úplně, a jen jednotlivci z řad jeho bývalých členů se později přihlásili ke Klubu, ovšem už jako profesionálové.

Neovlivňoval-li Werstadt ze svého starostenského postu činnost obou klubovních odborů, nezasáhl výrazněji ani do edičního plánu, který výbor rámcově připravil ještě před jeho nástupem. Jádro chystaných samostatných publikací mělo totiž tvořit dokončení souboru vědeckých příruček o vývoji světové historiografie a takový záměr odpovídal i intencím Werstadtovým. Navázat se mělo na vynikající dílo Šustovo *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové*, jež Klub vydal již v r. 1933, a protože kniha byla již dávno rozebrána, počítalo se s její reedicí. Vědělo se, že podobný syntetický pohled na historiografickou produkci starověkou připravuje Josef Dobiáš, a ten jej pak jako *Dějepisectví starověké* v r. 1948 nákladem Klubu skutečně vydal. Hned po válce přislíbil napsat souborný přehled dějepisectví českého a slovenského Otakar Odložilík, takže k dotvoření ucelené řady chyběl jen nástin historiografie ze sféry východní, popř. ze slovanské jižní Evropy, což bylo v dané době víc než potřebné. Původně jej měl po dohodě s Šustou zpracovat ještě Jaroslav Bidlo, ale ten už před válkou zemřel. Ke kvalitnímu zajištění osiřelé tematiky se proto Klub už v r. 1945 obrátil na Jana Slavíka, ale ten se zdráhal, kromě toho se chtěl omezit jen na dějepisectví ruské, a to se jevilo výboru jako nedostačující. Naděje na solidní autorské zajištění úkolu svítila až v okamžiku, kdy Klub zjistil, že materiál k tématu shromažďuje brněnský profesor Josef Macůrek, jenž jej mínil využít v jedné z vysokoškolských rukovětí, jež vycházely nákladem Melantrichu. Macůrek žádosti Klubu vyhověl, text vhodně upravil a jeho kniha *Dějepisectví evropského východu* vyšla nákladem spolku už v r. 1946. Nevydáno zůstalo jen dílo o historiografii domácí, protože designovaný autor, Odložilík, dřív než je dokončil, opět emigroval, a žádoucího přehledu se tak historikové dočkali až po čtvrt století z pera Františka Kutnara, nikoli ovšem už v ediční řadě Klubu. Kutnar sám svou odbornou erudici prokázal na půdě Klubu už léta předtím, a to bystrou analýzou obrozené společnosti v knize *Sociálně myšlenková tvář obrozeného lidu*, vyšlé v r. 1948. Kromě ní a zmíněného spisku *Odkaz a úkol* vydal Klub ještě v r. 1946 jako instruktivní pomůcku pro studenty *Úvod do studia dějepisu*, populárně a vtipně laděnou volnou nápodobu slavné knihy Bernheimovy, již napsal Karel Stloukal. Werstadt její edici valně nadšen nebyl, ale uznával její praktickou užitečnost pro posluchače dějepisu a jejímu vydání nebránil. Neměl ani námitek proti opětnému vydávání souborů drobných prací

význačných historiků, které Klub zahájil už před válkou (uvažovalo se např. o třetím svazku statí Gollových, jež měl připravit F. M. Bartoš, ale od úmyslu bylo upuštěno, když se zjistilo, že by nebyly výrazným přínosem), a proto považoval na poctu, když výbor Klubu rozhodl vydat takový sborník k jeho vlastním šedesátinám. Ochotně proto připravil k tisku výběr ze svých starších úvah věnovaných převážně tematice filozoficko-historické, jež pak v r. 1948 vyšel s názvem *Odkazy dějin a dějepisců* a obsáhl i Werstadtovu bibliografii. Sám přišel, a to už v r. 1946, s jediným edičním podnětem, svědčícím, že snaha o „aktualizaci, zčasovění a zživotnění historického zájmu“, vyčtená už v programovém prohlášení, nebyla pouhým gestem, když doporučil, aby spolek vydal – obdobně, jak se stalo v případě Troeltschové – i výbor z filozoficko-historických prací G. V. Plechanova, jednoho z inspirátorů Leninových. Návrh byl výborem akceptován, ale k realizaci už nedošlo, protože Plechanovovy spisy vydala mezitím už jiná nakladatelství.

Poslední knihou, kterou s vročením 1951 Klub vydal a jejichž neblahých osudů se Werstadt v *Dozpěvu* také dotkl, byla *Bibliografie české historie za léta 1937–1941*, jež uzavřela souvislou řadu soupisů literatury, vycházejících už od r. 1904. Osvědčená zpracovatelka Stanislava Jonášová-Hájková začala tento přehled dějepisné produkce připravovat už za války, ale pro obtížnost přístupu k časopiseckým fondům a nutnost získání slovenik se práce neúměrně protáhly, takže rukopis byl k tisku připraven až v r. 1950, tedy v době, kdy už Klub neměl dostatek vlastních finančních prostředků. Chtěl-li bibliografii vydat, nezbylo mu proto než se opět obrátit na ministerstvo školství a s poukazem na to, že jde o spis obecně prospěšný, požádat je, aby náklady uhradilo. Po zdoluhavých jednáních, na nichž se nemálo podílel právě Werstadt, rezort potřebné peníze skutečně poskytl, ale současně rozhodl omezit rozsah distribuce. Předválečné bibliografie vycházely v počtu 800 výtisků a byly vždy rychle rozebrány. Nyní bylo povoleno vydat jen 500 kusů, ale zároveň rozhodnuto, že objemný svazek (930 stran) nebude dán do volného prodeje, nýbrž zaslán jako dar ministerstva toliko vybraným institucím. Důvod, proč se tak stalo, uvedl Werstadt v *Dozpěvu* zcela jednoznačně a po pravdě, neboť tzv. „výběrovost“, podřízená ovšem kritériím ideovým a politickým, byla v té době přísně dodržována.¹⁵

Cílevědomá ediční činnost zajistila Historickému klubu v obci historiků dominantní postavení a tuto výlučnou pozici chtěl Werstadt zachovat i do budoucna, aniž ovšem mínil oslabit činnost podobných korporací jiných. Z důvodů pracovních i ekonomických považoval však za prospěšné, aby – ve snaze zabránit zbytečnému tříštění sil i prostřed-

¹⁵ Záměrně a někdy i zcela mechanické vylučování některých jmen bylo však jevem běžným nejen počátkem padesátých let, nýbrž i později, jak svědčí např. *Soupis archivní literatury v českých zemích 1895–1956*, vydaný v r. 1959, v němž v oddílu věnovaném archivářům byla záměrně vpuštěna jména „nežádoucích“ jedinců, např. Josefa Borovičky, Jana Slavíka, Otakara Odložilíka, Antonína Markuse ad. A z vlastní zkušenosti vím, jak obtížné bylo přesvědčit pracovníky tiskového dohledu, že zemědělský archivář Václav Černý, jehož nekrolog byl otištěn v *ČSPS*, 1962, roč. 70, není totožný s žijícím literárním vědcem téhož jména.

ků – si jednotlivé spolky vymezily navzájem kompetence a svou činnost i koordinovaly tak, aby se mezi nimi vytvořilo účelné „společné pracovní součtenství“, o němž se v *Dozpěvu* také zmiňuje. Názvy korporací necituje přesně, ale měl na mysli Československou společnost historickou, která se upínala především k reprezentaci české historické vědy na mezinárodním fóru, dále Československou archivní společnost, jež sdružovala odborníky působící zejména na tomto úseku, a také Historický spolek, korporaci nejstarší a kdysi nejdůležitější, jež však v posledních desetiletích už začala silně stagnovat. Werstadt neuvažoval o fúzi těchto organizací, ale pouze o zlepšení vzájemné kooperace, leč jeho iniciativa – jak to v *Dozpěvu* s lítostí konstatuje – nedošla žádoucí odezvy a formální výměna adresáře členů byla jen hubeným výsledkem Werstadtova snažení. Nezájem o těsnější spolupráci vyplýval i z víry, že svébytnost spolků není ohrožena. Jejich situace se však změnila hned počátkem padesátých let, když byl vydán zákon č. 58/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních, který všechny dosavadní spolky postavil před onu hamletovskou otázku, jíž se Werstadt v *Dozpěvu* také dotýká. U korporací sdružujících odborníky nemusel být problém jejich dalšího setrvání řešen okamžitě, protože na obzoru se rýsovalo ustavení nového centrálního orgánu vědecké práce, Akademie věd, na něž by se mohly dosavadní spolky v nějaké podobě eventuálně napojit. Proto také na nově vydaný zákon reagovaly korporace rozdílně – Československá archivní společnost se vzápětí dobrovolně rozešla, Československá historická společnost zůstávala nečinná, spoléhajíc, že i v budoucnu a v nových podmínkách bude dál plnit své reprezentační poslání vůči zahraničí, a dohásínající Historický spolek držela při životě jen osobnost jeho starosty profesora Václava Vojtíška, který byl nejužším odpůrcem jakékoli kooperace. Avšak ani Historický klub, který – ač proskribován a zbaven vydavatelských práv – se stále těšil podpoře členstva, neměl důvodu se dobrovolně rozcházet. Rozhodl se vyčkávat věci příštích, přesvědčen, že pozice „mrtvého brouka“, kterou zaujal, mu poskytuje naději, že prvotní likvidační vlnu bez újmy přežije. Nahrávaly tomu i okolnosti vnější, pro Klub příznivé. Nikdo jej totiž zatím nevyháněl z dočasného sídla v budově bývalého Zemského archivu (na dnešní třídě Milady Horákové), v níž sídlil už od počátku okupace, kdy byl po uzavření vysokých škol násilně vypuzen z fakulty a kam převezl jak spolkovou knihovnu, tak sklad publikací. A bezplatné přístřeší mu poskytoval archiv i po osvobození, když selhaly pokusy vrátit se opětně na fakultu. A nejen to, uvolnil pro potřeby Klubu i samostatnou místnost.¹⁶

Dík těmto relativně příznivým podmínkám mohla knihovna i fungovat, ale výpůjčky z ní byly to jediné, co mohl značně ochromený Klub svým členům poskytovat, a právě to Werstadta nesmírně hnětlo a těžce nesl, že možnosti spolku jsou v dané chvíli tak omezené. Ani na okamžik se sice nezabýval myšlenkou dobrovolného rozchodu spol-

16 Šlo o malý sálek v nejhořejším patře, určený původně pro eventuální výstavy, jež se tam však nekonaly, protože obrovským oknem čísel v zimě do místnosti zvýšený chlad a v létě úporně pražilo odpolední slunce, takže teplota v ní často přesahovala i třicet stupňů, což zvláště pro knihovníka bylo málo příjemné, musil-li z této výhně sjíždět do III. suterénu, kde byly knihovní fondy Klubu uloženy a trvalá teplota se pohybovala kolem pěti stupňů.

ku, ale právem se obával, že za těchto málo příznivých okolností dojde k odlivu členů a následnému zániku. Opětne se však mýlil – síla tradice byla silnější a členstvo – jeho počet stále přesahoval pět set – zůstalo i nadále Klubu věrno a ochotně platilo každoroční příspěvky (zprvu 30 Kčs a po měnové reformě 6 Kčs) a mnozí je doplňovali i dobrovolnými dary, někdy dost vysokými. Díky tomu, aniž se ovšem mohl rozmáchnout k jiným činům, mohl Klub přetrvávat a pokrývat nejnужnější administrativní výdaje, neboť s finančními prostředky, které měl uloženy na kontech, nemohl volně disponovat a nakonec – jak Werstadt opět s lítostí v *Dozpěvu* uvádí – při měnové reformě z r. 1953 o ně zcela přišel.

Jediným jměním a zároveň spojnicí s členy byla počátkem padesátých let jen knihovna, jejíž fond čítal na 27.000 svazků, obohacených hned po válce ještě částí bibliotéky Šustovy a žehušických Thunů. V letech 1949–1951 prošla i generální revizí, již provedl autor této stati, zastávající v té době funkci knihovníka. Při ní se ukázalo, že škody z doby války nebyly příliš velké a výrazněji ji nepostihla ani poúnorová čistka, při níž se i z vědeckých knihoven vyřazovaly „nežádoucí“ spisy, neboť knihovníkovi se podařilo ještě před příchodem novodobých „koniášů“ včas vyjmout z kartotéky aspoň část jmených lístků inkriminovaných autorů (byl mezi nimi Jan Slavík, Ferdinand Peroutka, Karel Kramář aj.), a tím mnohé spisy zachránil před odvozem. Úspěšný byl i pokus o zvýšení výpůjční agendy tím, že Klub zřídil v r. 1950 v jedné z uvolněných kanceláří archivu i mobilní příručku. Navenek byla zaštitěna vinětou, že jde o soubor aktuální politické a marxistické literatury, ale její těžiště – obsahovala na 500 svazků – určené pracovníkům archivu a zejména badatelům, tvořily knihy pro každého historika potřebné – encyklopedie, bibliografie, edice pramenů atd., včetně stěžejních časopisů (*ČNM*, *ČČH* aj.). Půjčovalo se pouze prezenčně, ale o příručku byl nebyvalý zájem a vedení archivu její zřízení dokonce uvítalo, což jen potvrzovalo, že proti dalšímu setrvávání Klubu v budově nemá námitek. Spolek tak prožil počátek padesátých let, aspoň po této stránce, v relativním klidu.

Problémy nastaly teprve v okamžiku, kdy se v rámci nově vzniklé ČSAV ustavil její Historický ústav, jenž dostal zálusk na bohatý knihovní fond Klubu a chtěl jej pro sebe stůj co stůj lacino získat. Z iniciativy jeho vedoucích pracovníků Josefa Macka a především Františka Grause uskutečnil akci zcela nehoráznou a hlavně zákeřnou, jejíž průběh i důsledky Werstadt v *Dozpěvu* výstižně popisuje. K jeho slovům možno proto dodat jen několik konkrétních podrobností. Graus, v doprovodu dalších dvou pracovníků ústavu, přijel – dokonce v pracovní době – autem, domohli se vstupu do klubovní kanceláře, v níž byla uložena i skříňka se jmeným katalogem knihovny a hodlali ji potají odvézt. V budově však byli ještě přítomni dva členové výboru Historického klubu, Otakar Bauer a Jan Klepl, kteří vyslovili proti takovému počínání zásadní námítky, ale byl jim předložen údajný přípis ministerstva školství, že Klub byl zrušen, a nemohli proto odvozu kartotéky zabránit. Informovali však ihned starostu Werstadta, který okamžitě protestoval jak u ministra a prezidenta Akademie Nejedlého, tak na Ústředním národním výboru (ÚNV), do jehož kompetence Klub jako spolek spadal. Přitom se ukázalo,

že žádná z obou institucí rozhodnutí o likvidaci Klubu nejen neučinila, ale o ničem takovém se ani nejednalo. Pokus o zjevný podvod byl tak odhalen a řediteli Historického ústavu Mackovi nezbylo než se Werstadtovi pokorně omluvit a odňaté klíče i kartotéku obratem vrátit. Veřejná ostuda však Historický ústav od touhy zmocnit se knihovny neodradila. Využil proto situace, jež nastala o rok později, kdy po vydání legislativní normy o archivnictví přešla celá tato oblast pod rezort vnitra. Byla vytvořena Archivní správa, která se rozhodla nastěhovat se do budovy bývalého Zemského archivu, a proto požadovala, aby instituce, dosud v ní v poklidu také sídlící – Archiv Národního muzea a Archiv pro dějiny průmyslu – z objektu odešly. Klubu pak bylo dáno výslovně najevo, že neopustí-li prostory, jichž dosud užívá, bude rozpuštěn. Proti tak striktnímu stanovisku ministerstva vnitra se mohl Klub jen stěží bránit a nemohl mu pomoci ani spolkový referát ÚNV, který ze své iniciativy nikdy proti spolku nevystupoval. Klubu proto nezbylo než se podřídit – samostatnou kancelář bylo možno oželet, příručku zrušit, ale najít okamžité a vhodné umístění pro mnohatisícový knihovní fond bylo v dané chvíli nad síly spolku. A tehdy vstoupil do hry znovu Historický ústav ČSAV, nikoli však už v roli uchvatitele, nýbrž údajného „zachránce“, a nabídl Klubu – nepochybně po předchozí dohodě s Archivní správou, že jeho bibliotéku převezme do své správy, zajistí její zachování a fungování, aniž by se spolek musil zřítí jejího vlastnictví. Přistoupit na tento požadavek bylo za dané situace pro Klub jediným východiskem, a proto Werstadt s ústavem tuto dohodu, v níž byla majetková práva spolku opravdu zakotvena a spolu s nimi zaručena i přednost výpůjček pro členy Klubu, v prosinci r. 1954 podepsal, byť tušil a snad i bezpečně věděl, že se s knihovnou loučí navždy. Sotvaže byla smlouva uzavřena, jakékoli další útoky na Klub ustaly, na uvolnění prostor s knihovním fondem už nikdo netrval a jejich odvoz uskutečnil ústav až po několika letech, což jen potvrzuje, že Klub se stal obětí předem domluveného komplotu. Odnětím vlády nad knihovnou byl tak Historický klub připraven o poslední zbytek svého někdejšího majetku, protože nevelký sklad starších publikací, jež se podařilo dočasně přemístit do sklepních prostor v paláci Kinských, představoval jen hodnotu téměř zanedbatelnou, byť později, rozprodáván po částech a pod cenou pražským antikvářům, účinně napomohl při krytí výloh spojených s oživenou přednáškovou činností.

Takto totálně ožebračený a ochromený Klub – Werstadt jeho situaci trefně nazval „*návratem do malých skromných počátků*“ –, jehož veškerou agendu vyřizovali funkcionáři či účetní nebo tajemník pouze z domova, přestal být předmětem jakéhokoli zájmu. Nikdo už na něj neútočil ani neusiloval o jeho likvidaci, a mohl proto bez obav už v r. 1955 oživit svou činnost vnitřní, a to na poli přednáškovém, popř. podílnictvím na akcích kolem Šustova hrobu, jež Werstadt osobně organizoval.¹⁷ V klidu vyčkával,

17 Účast Klubu na veškerých jednáních, jež byla vedena kolem budování důstojného hrobu Josefa Šusty na šáreckém hřbitově, byla spíše jen formálně zaštitovatelská, protože – jak dosvědčuje Josef Klik (Šustův památník, ČSPS, 1956, roč. 64, s. 233) – vše, co bylo s akcí spojeno, zajišťoval z vlastní iniciativy a takřka výlučně sám Werstadt. Podrobněji i LACH, Jiří. K hrobu Josefa Šusty. In *Věda v Československu v letech 1953–1963*. Práce z dějin vědy, sv. 1. Praha: Archiv Akademie

než se konečně vyjasní uspořádání vědeckých společností kolem Akademie, jež stále zůstávalo nedořešeno. Vleklou diskusí se však zneklidnila jiná zájmová korporace, Společnost přátel starožitností, jež měla svým zaměřením na historickou vlastivědu a ochranu památek sice ke Klubu tematicky blízko, ale sdružovala širší okruh zájemců, vedle profesionálů i četné nadšené laiky. I ona byla jedním ze „starých“ spolků, vydávajících už od devadesátých let 19. století vlastní časopis a také publikace vyšlé jejím nákladem (např. *Příručka vlastivědné práce* od Františka Roubíka, 2. doplněné vydání z r. 1947 bylo pro rozvoj regionálního bádání pomůckou velmi cennou a vysoce instruktivní) měly hodnotu vědeckou. Žila úspěšně zaštitěna osobnostmi svých starostů – zprvu akademika Zdeňka Wirtha a později akademika korespondenta Františka Roubíka – a i když po Únoru byla její ediční činnost omezena, právo vydávat časopis jí zůstalo, a to i přesto, že jeho ideový profil zůstával od éry první republiky téměř neměnný a na soudobé dění reagoval jen minimálně. To, že si vede „postaru“, dlouho nikomu nevadilo a teprve v polovině padesátých let se stal spolu s celkovým programem Společnosti terčem ostré kritiky mladých marxistických historiků z Historického ústavu ČSAV, požadujících, aby i ve vlastivědném bádání byl nastoupen nový kurz. Kritika, byť v lecčems nikoli zcela neoprávněná, ji přiměla k úvaze, že bude-li v rámci Akademie řešena centrálně také vlastivědná činnost, doplatí na to i Společnost. Ve snaze předejít svému zániku zvažovala možnost přetvořit se na spolek nový, a proto se obrátila na Klub s podnětem, zda by se oba spolky, které mají shodně v programu „pěstování“ dějepisné práce a i jinak mají mnoho společného (četní jednotlivci byli členy obou korporací) nemohly sloučit a vytvořit spolek jediný, podporující celorepublikově regionální bádání. Werstadt této myšlence sice nakloněn nebyl, ale úvahám o ní se nebránil, ba navrhl i nový název *Společnost přátel starožitností a dějepisu*. Jednání, která proběhla, však odhalila závažnou slabinu zamýšlené fúze, a to hned v zárodku, když se ukázalo, že spolkový zákon staré spolky apriorně neruší, zatímco po sloučení Klubu a Společnosti by vznikla korporace zcela nová, s jiným názvem i stanovami, a to by vyžadovalo, aby v souladu s platnými předpisy vyvíjela svou činnost toliko jen jako tzv. aktiv spolupracovníků, přímo napojený na některou instituci, což by v tomto případě musil být nepochybně Historický ústav ČSAV.¹⁸ A o to ani jedna ze stran nestála, proto se dohodly zatím se neslučovat, vyčkat dalšího vývoje, ale navázat mnohem těsnější spolupráci, např. v tom, že pražští členové Společnosti budou pravidelně zváni na přednášky a akce pořádané Klubem a že v časopisu Společnosti, jehož řízení se po předčasné smrti dosavadního redaktora

věd ČR v nakladatelství Arenga, 2000, s. 383–393; TÝŽ. Jaroslav Werstadt: strážce Šustova odkazu v letech 1945–1970. In *Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Ed. Jiří Malíř, Pavel Marek. Brno: Matice moravská – Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 567–584. Pravidelně každoroční pietní návštěvy hrobu s krátkým projevem, obvykle Werstadtovým, zařadil ovšem Klub do svého plánu akcí.

18 O jednáních mezi Klubem a Společností viz ŠPĚT, Jiří. Přehled dějin Společnosti přátel starožitností. In *Zprávy Společnosti přátel starožitností za rok 1977*. Příloha. Praha, 1977, s. 70n.

Josefa Pelikána ujal Josef Klik, jenž jeho úroveň podstatně povznesl a více jej zaktualizoval, budou otiskovány i informace o činnosti Historického klubu atd.¹⁹ Rozhodnutí předčasně se nespojovat se ukázalo být velmi prozíravé, neboť Akademie se nerozhodla koordinovat nějak i zájmovou vlastivědnou činnost a existenci obou spolků neohrozilo ani ustavení Československé historické společnosti, k němuž došlo v r. 1957. Byla sice koncipována jako výběrová, neboť jejím členem se mohl stát jen „osvědčený vědecký a odborný pracovník v oblasti historie“, pokud se zavázal k plnění úkolů této společnosti, mezi nimiž ovšem nechybělo dobové klišé „organizovat a pracovat v oboru historie zvláště se zřetelem na potřeby výstavby socialismu a rozvoje marxistické historiografie“, ale v praxi nebylo toto zaklínadlo tak přísně dodržováno, takže jejími členy se stali i ti, kteří se k tak vyhraněnému pojetí nehlásili, včetně Werstadta. Naopak, z úst jejího prvního předsedy Václava Husy zazněl názor, že společnost, která těžiště svého působení vidí v kooperaci a reprezentaci na úrovni mezinárodní, sice chce „spojit všechny vědecky činné historiky“, ale „nemíni křížit činnost jiných institucí v našem oboru“ a smiřuje se i se skutečností, že i „starší sdružení historická se znovu hlásí k životu a rozvíjejí nadále historickou činnost“, což se zjevně vztahovalo na Historický klub a Společnost přátel starožitností.²⁰ Takto oficiálně tolerovány, mohly pak obě nerušeně fungovat až do osmdesátých let, kdy jejich samostatnost pohřbila další likvidační vlna, nařízená ministerstvem vnitra.

Po celou tu dobu mohl Klub, financovaný nyní už jen z členských příspěvků, popř. darů, rozvíjet soustavnou činnost přednáškovou, kterou zahájil po svém definitivním okleštění už v r. 1955. První akce se konaly ještě v salonku hotelu Graf na náměstí I. P. Pavlova, později byly natrvalo přemístěny do malého sálku Národního muzea, které je spolku ochotně a bezplatně pro tento účel zapůjčovalo. Byly určeny pouze členům Klubu a hostům jimi přivedeným, přesto však návštěvnost na nich byla vysoká. Málokdy poklesla pod padesát osob a na některých, zvláště atraktivních byla i podstatně vyšší.²¹ Námětové zaměření, jehož povahu i celkový přínos Werstadt v *Dozpěvu* vysoko ohodnotil, bylo sice pestré a věcně obohacující, ale zřídka kdy se za Werstadtova starostování dotklo tematiky, jíž se oficiální historická věda přednostně zabývala, a proto se za řečnickým pultem neobjevovali její vůdčí reprezentanti, nýbrž historikové, jímž bylo ideové prostředí Klubu blízké, a dokonce i ti, kteří měli nějaký politický „škraloup“. ²² Referenti se většinou hlásili sami, ale někteří byli k přednášce vyzváni a Werstadt sám se na jejich výběru nejen aktivně podílel, ale nenechal si ujít ani příležitost, aby každou přednášku zahájil a svým, vždy stylisticky vybroušeným úvodem, představil nejen referenta i samo téma a zařadil je obvykle nejen do dějinného kontextu, nýbrž podle okolností i do dění aktuálního.

19 ČSPS, 1957, roč. 65, s. 47; ČSPS, 1958, roč. 66, s. 58–59.

20 Zprávy Československé historické společnosti při ČSAV, 1958, roč. 1, s. 1n.

21 Výčet přednášek, byť ne zcela úplný a přesný, byl otištěn v brožuře *Historický klub 1872–1981*. [Praha: Historický klub 1981], s. 4–13. V něm jsou uvedeny i přednášky Werstadtovy.

22 Za Werstadtova starostování např. Josef Borovička, Zdeněk Kalista, Karel Doskočil či Jiří Veselý.

Werstadtovo mistrovství slova, jež osvědčoval jak při vlastních přednáškách, tak i v diskusních příspěvcích, neboť čilá debata se rozvinula po většině referátů, se projevovale i ve volbě formulací, jimiž se vyjadřoval rovněž k tématům „ožehavým“. I v době, kdy sotva bylo možno mluvit „naplno“ a zcela svobodně, dokázal pronést svůj názor sice nebojácně, leč tak, že nemohl být chápán provokativně. Jako doklad snad stačí maličkost – mluvil-li o Masarykovi, nikdy jej nejmenoval, ale užil vždy eufemistického opisu „filozof na Pražském hradě“. Leckdy se spokojil jen letmým náznakem, předpokládaje, že zasvěcené auditorium ví, co má na mysli, jak svědčí i v *Dozpěvu* užitý odkaz na memoárovou knihu *Ústup ze slávy* sepsanou britským diplomatem R. B. Lockhartem, jehož jméno i dílo bylo v oné době přirozeně na indexu.

Stejně pilně jako se účastnil přednášek, docházel Werstadt i do schůzí výboru Klubu. Na jeho jednání se i připravoval, protože si přál, aby byl předem informován, které stěžejní otázky přijdou na přetřes a zejména nakolik byla předchozí usnesení již splněna. Schůze pak vedl sice v kolegiálním duchu, ale s potřebnou razancí a neváhal ostře i kritizovat, zjistil-li zbytečnou liknavost. Nebyl přítelem planých řečí, nýbrž konkrétních činů a vždy mu šlo především o věc. Při své důslednosti a preciznosti nelibě nesl nedochvilnost členů výboru a ještě víc jejich neúčast, ať už byla způsobena okolnostmi jakýmkoli. Vzpomínám, jak se podíval a zároveň pohoršoval, že Klepl, který měl časté absence, může dávat přednost schůzím ROH či jiným zástojům před zasedáním spolkového výboru. Cílevědomé řízení Klubu měl ovšem usnadněno i tím, že mohl spoléhat na ochotu a účinnou podporu ostatních členů výboru, mužů vesměs zkušených, a tím, že působili v rozličných institucích, i znalých širších souvislostí a trendů ve vědecké sféře a navíc odhodlaných přispívat radou i skutkem ve prospěch Klubu. A že se stejnou vehemencí budou pracovat i síly výkonné, zprvu účetní a pak i tajemník, pokládal za samozřejmost.

Jako člověk byl Werstadt někdy až úřednický akurátní, ostře se ohrazující proti všemu, co se přičilo jeho světonázoru i jeho přímé povaze, ale nikdy neskouzával do úzkoprsého sucharství a nepostrádal ani osobitý humor a trefný sarkasmus, jímž v užším kruhu vtipně glosoval a s nadhledovou ironií posuzoval všechny jevy, s nimiž vnitřně nesouhlasil, ale nikdy se nesnižoval k lacinému, samoučelnému žertěřství. Bylo až obdivuhodné, jakou svěžest, duševní i fyzickou, si Werstadt – štíhlý, vždy dbale oblečený muž s vyšším čelem, malým „kartáčkem“ pod nosem a nezbytnou „muškou“ na bradě – zachoval přes všechny útrapy, jimiž v životě prošel, až do pozdního stáří. Imponoval nejen svým vzhledem, nýbrž i počínáním. V jeho přístupu k životu bylo cosi renesančního, v jeho chování pak cosi vladařského a podmaňující grandezza, s jakou se pohyboval i jednal, přímo zabraňovala nemístným důvěrnostem či projevům vulgarity. Svou nesmlouvavostí a sebejistým vystupováním vzbuzoval respekt u svých názorových odpůrců, ale se stejnou převahou vévodil i širokému okruhu svých přátel ze světa vědy, politiky i umění, s nimiž občas a rád sedával v oblíbené „francouzské“ restauraci Obecního domu. Nikdy se nevyvyšoval nad jiné, neboť k jeho příznačným rysům patřila tolerantnost a schopnost naslouchat i odlišným názorům druhých, připouštět je, leč

s noblesou sobě vlastní s nimi i ostře polemizovat. Uměl si lidi získávat, ale dovedl také dát člověku, jehož charakteru si necenil, zřetelně najevo, že o jeho společnost nestojí. Naproti tomu, nazval-li Werstadt někoho „přítelem“, nebyla to jen pouhá zdvořilostní fráze, nýbrž projev skutečné důvěry, a nabídl-li někomu dokonce tykání – jak se stalo i mně, o plných čtyřicet let mladšímu – bylo jeho gesto přímo vyznamenáním.

Vykonal-li Werstadt jako vědec obrovský kus práce pro zdokumentování a popsání prvního domácího i zahraničního odboje a obohatil-li svými pracemi na úseku filozoficko-historickém nemálo obecné dějepisné poznání, pak jako starosta Historického klubu se zasloužil o to, že jej svou nebojácností a uvážlivou vytrvalostí zdárně a hlavně se ctí převedl přes etapu v osudech spolku nejbolestnější a pro samu existenci Klubu nejnebezpečnější. Stalo se to jen díky tomu, že ani v dobách temných nepřestával vidět světlo na konci tunelu a že tuto pevnou vizi, že dřív či později se opět navrátí čas svobodného bádání, přenesl i do nabádavých slov apelu, jímž jako svůj starostenský odkaz a zároveň jako konkrétní úkol pro své nástupce zakončil svůj *Dozpěv*.

Recenzovali

Doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr., Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

PhDr. Zdeněk Pousta, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy, Praha

Resumé

The History Club under Jaroslav Werstadt

In 1945 Jaroslav Werstadt took on a difficult task – as an organizationally competent person with considerable moral credit he was elected to head one of the leading Czech specialist associations, the History Club. During the first period of his stewardship the association succeeded in resuming its activities (interrupted by wartime events) – the publication of the Czech History Journal, a bibliography of Czech history and higher education textbooks. Following February 1948 the association's publishing activity was halted and its other activities were pruned back. During the final phase of his History Club stewardship (1955–1964) the internal life of the association was revived, particularly its regular lecture activity. As an expert in the history of the History Club and a first-hand witness of events there, J. Špět presents an informed commentary on Werstadt's summarizing speech made at the General Meeting of the History Club on 7th April 1964, when stewardship of the association was taken over by Josef Klik.

Translated by Melvyn Clarke.

Ediční příloha

Dozpěv starosty Historického klubu z let 1945–1964

[Projev J. Werstadta na valné hromadě Historického klubu 7. 4. 1964]

Vážení a milí kolegové a přátelé,

když dnes odcházím z místa, na které jsem byl postaven Vaší důvěrou před víc než osmnácti lety, v listopadu r. 1945, defilují před mýma očima události a zkušenosti celé poválečné epochy naší historické práce a na jejich pozadí i nejisté osudy a ohrožované úkoly našeho Historického klubu. Kdybych zde měl v této chvíli rozvinout pohled na uplynulé téměř dvacetiletí, byla by to velká poslední kapitola dějin Klubu, tedy něco, co by jaksi z druhého konce odvíjelo pásmo, jehož počátek nám v hlavních rysech zachytil v úvodní přednášce přítel Špět. Na to není času, avšak k několika úvahám a poznámkám mi přece budiž přána malá dávka Vaší trpělivosti.

Nebyla to většinou a vcelku vděčná úloha, která připadla mně a mým druhům ve vedení našeho Klubu od r. 1945. Vždyť celou tu éru Historického klubu bych mohl nejlépe označit názvem vypůjčeným ze známé memoárové knihy, názvem „ústup ze slávy“, přičemž tento ústup se záhy a po léta hrozil změnit prostě v ústup ze života a ze světa vůbec. Poválečný život a později položivot našeho spolku lze, myslím, rozdělit do tří období: I. od roku 1945 do února 1948, II. odtud do roku 1954 a III. od roku 1955 do dneška.

Jen v krátkém, o málo víc než dvouletém **prvním období** mohl se Klub opět rozběhnout k obnovení veškeré své činnosti za nových poměrů poválečných, když ji byla předtím německá okupace postupně omezovala a prakticky znemožňovala. V tom malém mezidobí plného života klubovního vyšel opět *Český časopis historický*, připravována *Bibliografie české historie*, vydány studijní příručky vysokoškolské z dějin dějepiscectví, a to Šustova v novém vydání a nově Macůrkova a Dobiášova, vedle několika jiných publikací historických, dále bral Klub významnou účast na 2. sjezdu českých historiků v říjnu r. 1947 svými pracovníky, kteří byli zároveň členy výboru pořadatelky sjezdu: Československé společnosti historické a z nichž jeden (náhodou má maličkost) byl předsedou komise programové a druhý (přítel Klik) komise organizační. Protokol historického sjezdu z podzimu r. 1947 však nikdy nevyšel tiskem stejně jako pozdější protokol sjezdu spisovatelského z jara r. 1956.

Vedle tohoto externího působení se rozvíjela činnost interní, obnoven odbor studentský a nově založen odbor didakticko-metodický, dávána do pořádku a rozmnožována knihovna atd. Nejméně se tehdy dostalo na vlastní akci přednáškovou, která byla brzy plánována jako společné podnikání pracovního součtenství čtyř příbuzných organizací (totiž Společnosti historické a archivní, Klubu a Spolku historického), ale nenašla dosti příznivých podmínek pro větší rozvoj v tehdejší době příprav velkého repertoáru sjezdového a mimořádného zatížení učitelů i posluchačů nově otevřené univerzity, jejíž posluchárny nestačily masám zadržovaných ročníků válečných.

Vážnou starostí a nejistotou, která se přihlásila od počátku, byla otázka vydávání dějepisných učebnic středoškolských, v němž měl Klub v minulosti hlavní zdroj svých příjmů. Rozřešení se oddalovalo a komplikovalo jednak přípravou nových osnov učebnic, jednak konkurencí jiných zájemců, osob i institucí, a zejména tendencí k monopolu Státního nakladatelství na tomto poli, takže nakonec – zvláště po roce 1948 – celé řešení vyznělo negativně pro Historický klub a podlomilo tak starý základ jeho finanční, a tím i podnikatelské zdatnosti. To byl první dalekosáhlý krok zpět v klubovním ústupu ze slávy. Další následovaly.

Druhé údobí, objímající sedmiletí 1948 až 1954, bylo pro Klub především řadou zkoušek spojených s různými operacemi a amputacemi. Nejprve jej postavilo jaksi pod dohled akčního výboru, a to nikoli z vlastních řad, nýbrž z nového vedení očistěné Společnosti historické, kterýžto dohled a kterážto Společnost však napříště neexistovaly jinak než formálně. Vážnější bylo, co toto údobí přineslo fakticky: byla to postupná likvidace externí, tj. hlavně vydavatelské, činnosti Klubu a v souvislosti s měnovou reformou i likvidace její nezbytné podmínky, tj. jmění spolkového: bylo to dále též zneškodnění činnosti vnitřní a konečně – v důsledku nového spolkového zákona – i ohrožení samostatné existence spolku a jeho trvání do budoucnosti. Klub prožíval neklidná a pohnutá léta, jejichž jednotlivé ztráty by spolková kronika mohla oznamovat jaksi v černém rámečku. Připomenu je aspoň krátce.

V roce 1949 vyšly poslední tři klubovní ročníky *Českého časopisu historického* ve dvou svazcích, z nichž první byl dodatečně konfiskován – zatímco jiné dvě publikace spolkové byly vyloučeny z prodeje – a z nichž druhý byl vydán za okolností dosti neregulárních, jak prozrazuje i jeho označení, v němž se nikdo nezasvěcený nikdy nevyzná a jež zůstane tedy hlavolamem pro knihovníky a knihopisce. V lednu r. 1951 ministerstvo informací a osvěty výslovně zastavilo právo Klubu vydávat časopis a udělilo je Československému historickému ústavu. Stejně byl spolek jako činitel soukromý zbaven jakékoli jiné publikační možnosti, která byla ponechána jen určitým institucím státním a společenským. Poslední klubovní *Bibliografie české historie za léta 1937 až 1941* vyšla počátkem roku 1952 (s datem 1951) a sama její cesta na svět a do světa byla by kouskem poučné a dobově příznačné historie. Financována ministerstvem školství a kultury a distribuována jen s jeho souhlasem jako dar veřejným ústavům a odborným pracovníkům s vyloučením domácího prodeje rozešla se přece aspoň v tištěných 500 exemplářích proti původní dispozici, která pomýšlela na pouhých 20 obtaňů sloupcové sazby určených jen pro několik ústavů a knihoven. A proč tolik rozpaků a potíží kolem téhle suše věcné a na pohled nevinné knihy? Prostě jen odtud a proto, že šlo o bibliografii úplnou a nikoli tak zvanou výběrovou, tj. takovou, která v duchu tehdejší kulturní čistky pokládala určitá témata a určité autory za nehodné zájmu a respektu.

Trvalo několik let, než zastavené edice klubovní byly nahrazeny novými podniky Historického ústavu nové Československé akademie věd. Na časopis došlo r. 1953, na bibliografii (zachycující teprve rok 1955) roku 1956. Nějaký čas se posledním redaktorem ČČH, profesorům Chaloupeckému a Stloukalovi, zdálo, že by mohli v roce 1949

nebo 1950 převést časopis do bývalé České akademie a v roce 1951 převzít vydávání bibliografie jménem Národní rady badatelské. Učinili také Klubu v tom směru návrhy. Avšak to vše bylo – jak se brzy ukázalo – plánování nerealistické, protože počítalo s tím, co sice ještě bylo, ale mělo odejít, a nikoli s tím, co mělo být a co již přicházelo.

Pokud se týče středoškolských učebnic, Klub mohl po jistou dobu – hlavně před rokem 1948 – přitiskovati své učebnice staré, ale k přípravě nových už nikdy nemohl přikročit a neuspěl již ani vydat dlouho a nákladně připravovaný Lamešův atlas historický.

Byla-li tím – jak už řečeno – zasazena hmotná bázi Klubu nejtěžší rána, bylo toto ochromení dovršeno takzvanou finanční reformou z června r. 1953, která pohltila téměř půl miliónu jmění spolkového, přesněji 479 tisíc, a to jednak v cenných papírech (374 tisíc), jednak ve vázaných vkladech (31 tisíc) a převodních ztrátách. Také Klub zchudl takřka přes noc. A jediný majetek, který mu zbyl, byla knihovna a sklad publikací.

Avšak právě to byl důvod, proč se přihlásil dědic již za života majetníkov. V září r. 1953 orgány Historického ústavu Československé akademie věd se souhlasem ministerstva kultury provedly zabrání knihovny a skladu a odvezly klíče, seznamy a kartotéky. Vycházely z mylného předpokladu, že Klub již nepatří mezi živé. Ale když se živý a pobouřený Klub bránil za pomoci úředně kompetentního referátu Ústředního národního výboru pražského, byl za několik neděl tento malý Staatsstreich reparován. Za rok, v říjnu r. 1954, se však kritická situace v nové formě opakovala. Když Státní ústřední archiv, podřízený ministerstvu vnitra, převzal i budovu někdejšího Zemského archivu, kde Klub požíval útulku od německé okupace, bylo Klubu nařizeno vystěhování z budovy a žádáno odevzdání jeho knihovny Historickému ústavu Akademie. Výsledkem bylo ujednání Historického klubu s Historickým ústavem z 8. prosince 1954, podle něhož knihovna zůstává sice majetkem Klubu a může být jeho členy nadále používána, ale přechází do správy Historického ústavu, který potom ještě po řadu let mohl knihovnu ponechat na místě. Avšak také Klub teprve postupně vyklízel své zbývající náležitosti, z nichž nejrozsáhlejší byl sklad publikací. Jeho co možná úplný rozprodej mohl jediné na čas občerstvit rychle vysychající zdroje financí spolkových.

To všecko byly těžkosti a trampoty, ale byl to přece kus života. Od roku 1951 byl však Historický klub postaven před otázku nejzákladnější, před hamletovskou otázku být či nebýt. V červenci toho roku vyšel nový spolkový zákon vstupující v platnost v říjnu, a podle něho zbývaly spolku dvě eventualy: zapojit se do nějaké větší organizace, nebo se rozejít. Rozhodli jsme se ovšem pro životně kladnější možnost, ale jak ji realizovat? O řešení této otázky další existence Klubu, třeba pod jinou formou a firmou, která zůstala vlastně otázkou až dodnes, jednalo a uvažovalo se všelijak a podrobné sledování toho procesu by nám vzalo mnoho času. Stačí říci, že s rozhodováním o existenci dosavadních vědeckých spolků se vyčkávalo do utvoření nové Československé akademie věd koncem r. 1952 a potom v našem případě dále do ustavení nové Československé společnosti historické při této Akademii, k němuž došlo teprve r. 1957. Nadřizené úřady se totiž – zdá se – řídily rozumnou myšlenkou, že se nemají rušit staré organizace, dokud

se nevytvoří nové, které mají být nástupci a dědici jejich funkcí a úkolů. Když se však ukázalo, že nová, akademická Společnost historická, jejíž vznik jsme původně pokládali za konec našeho Klubu, se nemíní věnovat vnitřní činnosti přednáškové a diskusní, ani bránit tomu, aby ji Historický klub sám rozvíjel v skromném rámci svých možností, naše existence a naše obnovená vnitřní činnost se prodlužovala a nastavovala rok od roku až podnes. Měla pro sebe o důvod víc v tom, že se vždy obracela nejen ke kruhu odborných pracovníků, nýbrž i k širší společnosti zájemců a milovníků historie, kterou akademická Společnost historická ponechává stranou.

A tak nadešlo **třetí a poslední údobí** života Historického klubu od r. 1955, kdy byla obnovena aspoň jeho činnost vnitřní. Snad lze říci, že se vrátil do svých malých, skromných počátků, že z někdejšího velkého podnikatele, tj. vydavatele vědeckého časopisu a odborných publikací, které přešly z jeho rukou na Historický ústav Akademie, zatímco vydávání dějepisných učebnic se chopilo státní nakladatelství, stal se zase jen chudý český student s málo mincemi v kapse, ale se starým idealistickým zájmem o problémy své vědy a jejich diskutování. Scházel a schází se v něm stále se úžící kruh naší starší a staré generace historické, k němuž se přidružil houf historiků středního a mladého věku a jemuž neodepřela vlídnou pozornost určitá věrná společnost přátel dějepisu.

Bylo něco symbolického v tom, že Klub zahájil svou obnovenou přednáškovou akci v r. 1955 jubilejním vzpomínáním a oceňováním obou zakladatelů ČČH Jaroslava Golla a Antonína Rezka a zároveň i jejich velkého žáka a dědice Josefa Šusty, jehož nový důstojný hrob na hřbitově šáreckém, tehdy zřízený, opětovně naši družinu shromažďoval. V době, kdy se mnozí noví a mladí přichozí v opojném pocitu revolučního proselytství a novátorství oddávali představě, že před nimi nebyla než poušť a tma, snažil se Klub opětovně osvětlovat velké postavy, hodnoty a tradice našeho moderního dějepiscetví, v čele s velikým autorem *Dějiny národu českého*. A za těch uplynulých 10 let – mezi rokem 1955 a 1964 – se vystřídal na našem pódiu přes čtyři desítky přednášejících s mnohem větším ještě počtem témat – neboť řada vykladačů se přihlásila k slovu vícekrát – a tyto večery opětovně přivábily slušný a někdy i veliký zástup posluchačů. Byl tak znovu podáván důkaz, že v Historickém klubu máme stále ještě ke komu mluvit.

Ovšem i naše možnosti při tom byly omezeny podmínkami myšlenkové práce u nás v minulých letech, které se – jak známo – dnes živě kriticky přetřásají a postupně, bohdá, i překonávají. Nemíním zde tyto bolesti jítřit. Jen vzpomínkou se jich dotknu. Když jsem v listopadu r. 1945 promlouval své první slovo jako nově zvolený starosta Klubu, – nezapomenu, jak tenkrát přede mnou seděli v lavici svorně vedle sebe dva historikové – tehdejší ministři: Zdeněk Nejedlý a Hubert Ripka – vyslovil jsem názor: „... *je-li politika bojem o moc a vládnutí, je věda bojem o poznání a pravdu. A v tomto boji je svobodný duch a volná kritika jedinou, a proto nepostradatelnou zbraní.*“ Vývoj poměrů – jak víme – nespravoval se potom takovými zásadami a od roku 1956 a zvláště od jara loňského roku jsme svědky mnoha projevů a úsilí, směřujících k novému a zdravému řešení poměru mezi politickou mocí a duchovní tvorbou. Bylo by krásné, kdyby i na půdě Historického klubu se mohl časem projevit plný účinek tohoto obcerstvujícího

větru. Nevím věru, co lepšího bych mohl přát těm, kdo napříště především spojí své jméno a své dobré úmysly s životem našeho Klubu.

Nakonec ve chvíli odchodu z tohoto – myslím, že ještě stále čestného místa, vzpomínám na mrtvé a zdravím živé spolupracovníky a druhy uplynulých osmnácti let. Vzpomínám na Otakara Bauera, Václava Černého, Jaroslava Lameše a Františka Šišmu. Tisknu přátelsky ruku Janu Kleplovi, Františku Kutnarovi, Josefu Lomskému, Františku Roubíkovi, Jiřímu Špétovi, Miloslavu Volfovi a Josefu Klikovi, jehož jsem si ponechal – mimo abecední pořadí – nakonec, abych zároveň v něm pozdravil a uvítal nového starostu klubovního.

Myslím však zároveň v této chvíli srdečně a vděčně na celou členskou obec Historického klubu. Vidím bolestné mezery, které v ní zůstavila minulé léta – a dovoluji, abych z tolika odlišných uvedl jménem aspoň oba poslední čestné členy: Zdeňka Nejedlého a Julia Glücklicha i oba poslední redaktory *Českého časopisu historického* Václava Chaloupeckého a Karla Stloukala. Vidím však také stále živý a vytrvávající šik a nenacházím lepší poslední slovo než to, které mi utkvělo z veršů mladého Viktora Dyka. Měly latinské motto, které krásně počesku ztlumočily: *Vivos voco, mortuos plango*. Čili: *Ty, kdož jsou mrtví, oplakávám a živé volám do zbraně!*

A AV ČR, osobní fond Jaroslav Werstadt, k. 23, i. č. 1268. Strojopis s rukopisnými úpravami, 7 listů.

Text byl editován (stejně jako navazující *Vzájemná korespondence Jaroslava Werstadta a Jiřího Špéta*) podle zásad uvedených v příručce Ivana Šťovička a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 2002. Texty byly přepsány podle platné pravopisné normy. Běžně srozumitelná zkrácená slova byla rozepsána bez hranatých závorek, stejně jako letopočty (Werstadt užíval zpravidla jen dvojčíslí, např. 56 místo 1956) a křestní jména Jaroslava Golla a Antonína Rezka. Původní zvýraznění v textu proloženém písmem bylo přepsáno písmem tučným, také kurzíva byla užita až editorem.

Vzájemná korespondence Jaroslava Werstadta a Jiřího Špěta

HANA KÁBOVÁ

Correspondence between Jaroslav Werstadt and Jiří Špět

Abstract: This edition of correspondence between historians Jaroslav Werstadt (1888–1970) and Jiří Špět (born 1928) is a contribution on the activities of the History Club and on Špět's biography. 33 items of correspondence are edited here from 1956 to 1969.

Keywords: Jaroslav Werstadt, Jiří Špět, History Club, history of Czech historiography, publication of correspondence.

Úvod a ediční poznámka

R. 1947 se dostal Jiří Špět (*1928 Praha), student oboru čeština – dějepis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, do těsnějšího kontaktu s předním profesním spolkem Historickým klubem (dále HK), když začal zajišťovat výpůjční agendu spolkové knihovny. R. 1949 získal stipendium HK z fondu prof. Arne Nováka a stal se klubovním knihovníkem se všemi povinnostmi k tomu náležejícími, včetně zevrubné revize knihovny. Současně procházel také bohatý spolkový archiv.¹ Po ukončení studií odešel v září 1951 na učitelské místo mimo Prahu (postupně Damníkovo, Chrudim, Chotěboř), v letech 1954–1962 vyučoval na středních školách v Praze (na konci r. 1954 byla však již spolková knihovna HK převedena do správy Historického ústavu ČSAV). Po přechodném zaměstnání v Muzeu tělesné výchovy a sportu zakotvil v Národním muzeu, kde působil v letech 1963–1972 jako vědecký pracovník a zástupce ředitele Ústředního muzeologického kabinetu. R. 1967 obhájil práci *Historická věda na univerzitě a Národní muzeum zejména v letech osmdesátých a devadesátých 19. století (Příspěvky k dějinám české historiografie a muzejnictví)* a získal kandidaturu věd. V letech 1972–1990 byl referentem pro muzejnictví na ministerstvu kultury.²

1 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., vědecký útvar Archiv AV ČR (dále: A AV ČR), fond Historický klub, k. 26, korespondence s Jiřím Špětem.

2 DOLÁK, Jan. Jiří Špět – osmdesátiletý. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*, 2008, č. 3, s. 18–19; TÝŽ. Osmdesátník Jiří Špět. *Múzeum* (Bratislava: Slovenské národné múzeum), 2008, č. 2, s. 58–59.

Již v počátcích své odborné činnosti se J. Špět zaměřil na dějiny českého dějepi-
sectví. Svědčí o tom jeho státní závěrečná práce, podstatně rozpracovaná a obhájená
r. 1952 jako disertační pod názvem *Vědecké působení Antonína Rezka (Studie literární
historická)*. Na bádání o Rezkově navazoval Špětův soustředěný zájem o osobnost Ja-
roslava Golla, který se projevil ve volbě přednášek pro HK, několika studiích (částečně
vydaných s větším zpožděním), náběhem na gollovskou monografii a na edici vzájemné
korespondence J. Golla a A. Rezka, jež dodnes české historiografii chybí. J. Špět se již
v 50. letech věnoval zevrubně problematice, která se dostala do centra zájmu histori-
ků plně až v 90. letech (např. pojem Gollovy školy, význam Antonína Rezka a Josefa
Emlera pro českou historiografii).³ Neopominutelnou, i když zpravidla jen pod čarou
zmiňovanou skutečností zůstává, že zpracoval *Dějiny Historického klubu v Praze* od
jeho počátků r. 1872 do r. 1955.⁴ Této práci se věnoval mimo své učitelské zaměstnání,
stejně jako spolkovým aktivitám. Brzy po svém návratu do Prahy se totiž zapojil ještě
více do činnosti HK, s nímž ovšem neztratil spojení ani v 1. polovině 50. let. Dne 11.
listopadu 1952 měl na jubilejní klubovní schůzi k osmdesátiletému trvání slavnostní
projev o minulosti HK. Když r. 1955 obnovil HK svou přednáškovou činnost, zahájil
ji symbolicky Špětovým vystoupením na téma Jaroslav Goll a Antonín Rezek. Špěto-
vy práce na klubovních dějinách postupovaly a výsledek předložil výboru HK v lednu
1957.⁵ Již krátce předtím, 16. listopadu 1956, ustanovil výbor HK J. Špěta svým tajem-
níkem (ten nebyl členem výboru, ale výkonnou silou).⁶ Tím byl do února 1964, kdy byl

- 3 Ze Špětových příspěvků k české historiografii, zvl. k A. Rezkově a J. Gollovi, jmenuji kromě těch, které se objeví ve věcných poznámkách ke korespondenci, např. (s tím, že řada vyšla s velkým časovým zpožděním): ŠPĚT, Jiří (ed.). *Alegro triumphale Jaroslava Golla*. V upomínku na 110. narozeniny chlumeckého rodáka profesora dr. Jaroslava Golla. Chlumecký nad Cidlinou: Jiří Olivové, 1956; TÝŽ. Účast Jaroslava Golla a Antonína Rezka v bojích o Rukopisy. *Časopis Společnosti přátel starožitností* (dále: ČSPS), 1958, roč. 66, s. 229–230; TÝŽ. Antické drama Jaroslava Golla. *Listy filologické*, 1961, roč. 84, s. 1–16; TÝŽ. Božena Němcová v Chlumci nad Cidlinou [Gollovo setkání r. 1861 dle jeho deníku]. ČSPS, 1962, roč. 70, s. 102; TÝŽ. Bibliografie dějepisných prací v Rezkově „Sborníku historickém“. *Česká bibliografie*, 1965, roč. 4, s. 100–122; TÝŽ. Mladá Boleslav v životě a díle Jaroslava Golla. In *Boleslavica. Sborník Okresního muzea v Mladé Boleslavi*. Okresní muzeum Mladá Boleslav, 1983, s. 61–73; TÝŽ. Bibliografie Antonína Rezka. *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1. Studia historica 32, 1988, s. 129–142; TÝŽ. Kapitola z dějin Českého časopisu historického. *ČČH*, 1991, roč. 89, s. 714–725; TÝŽ. Po stu letech. (K výročí Českého časopisu historického). *ČČH*, 1995, roč. 93, s. 3–24; TÝŽ. Český časopis historický a pomocné vědy historické. *Archivní časopis*, 1996, roč. 46, s. 65–73; TÝŽ. Rezkovy snahy stát se pokračovatelem Palackého. *Časopis Národního muzea – řada historická*, 1998, roč. 167, 1998, s. 1–16; TÝŽ. Studentská léta Antonína Rezka. *Jindřichohradecký vlastivědný sborník*, 1999, roč. 11, s. 37–46. Bibliografie J. Špěta, připravená PhDr. Janem Dolákem z Masarykovy univerzity v Brně, vyjde r. 2010.
- 4 A AV ČR, fond Historický klub, k. 12, strojopis J. Špět, *Dějiny Historického klubu v Praze*, Praha 1957, strojopis, 354 s.
- 5 A AV ČR, fond Historický klub, k. 26, korespondence s Jiřím Špětem, dopis J. Špěta z Prahy 25. 1. 1957.
- 6 Tamtéž, průklep dopisu jednatele a starosty HK J. Špětovi, 20. 11. 1956.

zvolen na tři roky členem výboru (na valné hromadě HK 7. dubna 1964 pak jednatelem, do 1966). De facto působil jako jednatel HK v letech 1956–1966, kdy obstarával veškerou klubovní korespondenci, zajišťoval organizaci přednášek, rozesílání pozvánek, příp. styky s úřady a sestavoval roční bilance⁷ (již jako tajemník vykonával většinu agendy za J. Klepla). Svého působení ve výboru HK se J. Špět vzdal na výborové schůzi 22. března 1972.⁸ Důvodem byly jednak přestálé vážné zdravotní problémy, jednak pracovní vytížení v muzejní sféře a větší zapojení do činnosti Společnosti přátel starožitností.⁹ Do jisté míry se tím také uzavřela jedna Špětova životní etapa. Další jeho odborné směřování je spojeno s dějinami a teorií bibliografie a s dějinami muzejnictví. I v něm je patrný jeho stálý zájem o podobu a vývoj historické práce v minulosti.

Poválečný HK je spojený zejména s osobnostmi Josefa Klika (1896–1965, duše meziválečného HK, 1964–1965 starosta HK),¹⁰ Jana Klepla (1907–1965; od 1940 správce skladu HK, 1945–1964 jednatel HK, ale od 50. let vytížený v Archivu pro dějiny průmyslu),¹¹ Františka Kutnara (1903–1983; 1965–1981 starosta HK)¹² a Jaroslava Werstadta (1888–1970).¹³ Werstadtovo starostování HK v letech 1945–1964 dosavadní

- 7 Tamtéž k vymezení jeho povinností při ustavení tajemníkem: „*Funkce tajemníka, která předpokládá plnou důvěru, k níž Vás dosavadní poměr ke Klubu a Vaše víceletá spolupráce v něm zcela opravňují, bude záležet ve vyřizování spolkových záležitostí a vedení správní agendy spolku, podle usnesení výboru, v stálém styku se starostou Klubu a v dohodě s volenými funkcionáři, o jejichž obor činnosti hlavně jde, tedy s jednatelem, pokladníkem a správcem skladu. K podrobnějšímu vymezení tajemnické funkce by ještě došlo, kdyby se to ukázalo potřebným.*“ Těž dle vzpomínek J. Špěta.
- 8 V HK v té době byli již činní např. Karel Kučera, Josef Hanzal, Eva Ryšavá, Michal Flegl nebo Zdeněk Pousta.
- 9 J. Špět byl v letech 1963–1965 a 1969–1972 jednatelem SPS (1966–1967 ve výboru bez funkce, 1968 pokladníkem) a 1973–1988 místostarostou.
- 10 ŠPĚT, Jiří. Josef Klik (Zamyšlení k stému výročí jeho narození). *Jindřichohradecký vlastivědný sborník*, 1995, roč. 7, s. 70–77; JIROUŠEK, Bohumil. Historický klub a Josef Klik. *ČČH*, 1999, roč. 97, č. 3, s. 567–581.
- 11 ŠPĚT, Jiří. Jan Klepl a Historický klub. In KLEPL, Jan. *Vznik a vývoj jabloneckého průmyslu*. Rozpravy Národního technického muzea v Praze 1967. Praha, 1967, s. 54–56; SEKYRKOVÁ, Milada. PhDr. Jan Klepl – 100 let od narození. *Archivní časopis*, 2007, roč. 57, s. 169–177.
- 12 HANZAL, Josef. František Kutnar a Historický klub. In *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepiscectví na formování obrazu české minulosti*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 4, Semily: Státní okresní archiv Semily, 1998, s. 230–234.
- 13 Z novější literatury k J. Werstadtovi viz zejm.: HANZAL, Josef. Čtyřhvězdí českých historiků. Křofa, Werstadt, Slavík, Borovička. *Odkaz. Listy Masarykovy společnosti*, 1995, č. 1–2, s. 15–16; PODANÝ, Václav. Tři čtvrtstoletí Jaroslava Werstadta. *Dějiny a současnost*, 1998, roč. 20, č. 6, s. 39–41; LACH, Jiří. Jaroslav Werstadt: strážce Šustova odkazu v letech 1945–1970. In *Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Ed. Jiří Malý, Pavel Marek. Brno: Matice moravská – Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 567–584; TÝŽ. Josef Šusta, Jaroslav Werstadt a Historický klub. Poznámky nejen výroční. *Zpravodaj Historického klubu*, 2005, roč. 16, č. 2, s. 37–48; HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Jaroslav Werstadt, historik a archivář zapomenutý? In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Ed. Tomáš Borovský, Libor

odborná literatura již částečně zhodnotila a vyjadřuje se k němu též předcházející příspěvek J. Špěta, proto se mu nebudu v tomto krátkém edičním úvodu věnovat. Zastavím se ale u Werstadtovy osobnosti. J. Hoffmannová J. Werstadta právem charakterizovala jako statečného, nepokořeného a niterně svobodného muže.¹⁴ Právě těchto vlastností si velmi vážili jeho kolegové z HK. Pro J. Špěta byl inspirující především jako historik českého dějepiscectví, působil na něj jeho vědecký zápal, vyrovnanost, zásadovost a nebojácnost.¹⁵ Sblížili se profesně i lidsky, o čemž svědčí např. skutečnost, že J. Werstadt požádal J. Špěta, aby přečetl smuteční projev při rozloučení s jeho manželkou Marií Werstadtovou.¹⁶ J. Špět dodnes vzpomíná na J. Werstadta jako výtečného vědce a nezlomného člověka.

Předkládaná edice je cenným příspěvkem k životopisu J. Špěta, zároveň umožňuje nahlédnout do činnosti HK v 50. a 60. letech 20. století, tedy v období, které ještě není v dějinách české historiografie zcela zmapováno.¹⁷ V HK byla zachována určitá kontinuita se staršími způsoby vědecké práce,¹⁸ což bylo rovněž podstatné pro J. Špěta, někdejšího pozitivisticky (faktograficky) zaměřeného žáka Václava Chaloupeckého.

Editovaná korespondence představuje celkem 33 dopisů, dopisnic, pohlednic a tisků z let 1956–1969. Jsou uloženy částečně v Archivu Akademie věd ČR, v osobním fondu Jaroslav Werstadt¹⁹ (k. 14, i. č. 702 – korespondence s Jiřím Špětem; k. 17, i. č. 957 – blahopřání k 75. narozeninám; i. č. 958 – blahopřání k 80. narozeninám) a ve fondu Historický klub (k. 27, korespondence HK s J. Werstadtem; k. 26, korespondence HK

Jan, Martin Wihoda. Brno: Historický ústav FF MU – Historický ústav AV ČR – Matice moravská, 2003, s. 177–188.

- 14 HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Jaroslav Werstadt, historik a archivář zapomenutý?, s. 187.
- 15 Srv. alespoň HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. *Provolání k československé veřejnosti z 21. února 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003. J. Werstadt u sebe ukryl cennou dokumentaci k Provolání; editovala ji J. Hoffmannová.
- 16 A AV ČR, fond Jaroslav Werstadt, k. 36, i. č. 1785, Svědectví o mrtvé. Napsal J. Werstadt, v síni strašnického krematoria přednesl 17. 4. 1968 J. Špět. Strojopis smuteční řeči je uložen též v osobním archivu Jiřího Špěta.
- 17 JIROUŠEK, Bohumil. Historický klub 1945–1955. In *Věda v Československu 1945–1953*. Praha: Karolinum 1999, s. 417–423; LACH, Jiří. Josef Šusta, Jaroslav Werstadt a Historický klub (viz pozn. 13); JIROUŠEK, Bohumil. Zánik Českého časopisu historického po únoru 1948 ve světle dobových dokumentů. *ČČH*, 2009, roč. 107, s. 119–147. Srv. ŠPĚT, Jiří. Po stu letech. (K výročí Českého časopisu historického). *ČČH*, 1995, roč. 93, s. 15–20 (o vydávání ČČH 1945–1951). Dále srv. A AV ČR, fond Historický klub, k. 66, 3 knihy podacích protokolů z let 1948–1963, k. 15, prezenční kniha účasti na přednáškách HK 1959–1974, kniha Protokoly o schůzích výboru HK 1957–1981.
- 18 KUČERA, Karel. Historický spolek a Historický klub. *ČČH*, 1990, roč. 88, s. 85–91, zvl. s. 89.
- 19 Nesporným přínosem pro badatele je zpracování osobního archivního fondu J. Werstadt v A AV ČR: HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. *Osobní fond Jaroslav Werstadt. Inventář*. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 2003 (archivní pomůcka); TÁŽ. Jaroslav Werstadt (*1888–+1970). Úvod k inventáři osobního fondu. In *Archivní přehled. Fondy uspořádané v letech 1996–2004. Zpráva o činnosti v Archivu AV ČR za rok 2003*. Práce z Archivu Akademie věd, řada D, sv. 1. Praha: Archiv AV ČR, 2004, s. 129–145.

s J. Špětem), částečně v osobním archivu Jiřího Špěta, který mi poskytl Werstadtovy dopisy k vydání a zároveň přispěl k doplnění věcných poznámek. V současné době J. Špět postupně předává své písemnosti k uložení do A AV ČR, za což mu patří upřímné poděkování. Do edice nebyla zahrnuta tři tištěná novoroční blahopřání manželů Špětových adresovaná J. Werstadtovi, pouze s podpisy, bez jakýchkoliv přípisů (jednalo se o tištěné PF Národního muzea 1967 a 1969, dále o PF 1968 Kabinetu muzejní a vlastivědné práce Národního muzea, uložené v A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702).

Ve sledované korespondenci (strojopisy i rukopisy) se prolíná rovina pracovní a osobní. Část korespondence píše J. Špět jako tajemník HK pod razítkem *HISTORICKÝ KLUB V PRAZE*, taj. Dr. J. Špět, Praha 11, Kubelíkova 17 (dopisy č. 5, 7, 10, 12); č. 19 pod hlavičkou *HISTORICKÝ KLUB // PRAHA IV, čp. 5. ARCHIV ZEMĚ ČESKÉ*. Dopis č. 25 je psán na hlavičkovém papíře Špětova zaměstnavatele (*Národní muzeum v Praze – Kabinet muzejní a vlastivědné práce*). V některých dopisech oslovuje J. Špět J. Werstadta jako starostu HK: *Vážený pane starosto* (č. 1, 5) nebo *Vážený pane starosto, vážený příteli* (č. 7). Korespondence bývala četnější zpravidla v létě, kdy J. Werstadt pobýval s manželkou u rodiny její sestry Anny Klabanové v Bratislavě ve mlýně (sanatoriu) Klapáč, Červený Most 5.

Korespondence byla editována podle zásad, uvedených v příručce Ivana Št'ovička a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 2002. Texty byly přepsány podle platné pravopisné normy (interpunkce, psaní s/z apod.). Sjednotila jsem různé varianty psaní titulu doktor na Dr. Běžně srozumitelná zkrácená slova byla rozepsána bez hranatých závorek. Na další sporé zásahy do textu upozorňují hranaté závorky. Některé zkratky, jež se časem staly méně známými, byly vysvětleny v poznámkách (CO, NVP, ÚNV), jiné (jež lze subjektivně považovat za srozumitelné) byly ponechány bez vysvětlení (HK, ÚV). Neměnila jsem varianty jmen, jakými se pisatelé podepisovali. Korespondence, řazená chronologicky, byla zpravidla datována, některá chybějící data nebo místa mohla být doplněna z kontextu; přibližně datováno zůstalo jedno rukopisné novoroční blahopřání, zařazené na konec edice.

Údaje obsažené ve věcných poznámkách vycházejí jednak ze studia některých písemností v archivních fondech J. Werstadt a HK, jednak z literatury, zejména: *Historický klub 1872–1981*. [Praha: Historický klub, 1981]; HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945–1989*. Praha: Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum, 1999; HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha: Libri, 2000; KUTNAR, František, MAREK Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisceví*. 3 vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Další odkazy lze nalézt přímo v poznámkách.

Edice korespondence

1

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1956, 20. prosince, [Praha]*

Vážený pane starosto,

abych zaručil Váš vánoční klid i ve věcech klubovních, podávám zprávu o tom, co už vykonáno.

Pan doc. Kutnar mi ihned odpověděl, a tak v únoru bude jeho přednáška A. M. Pinkas a Bachův absolutismus. Zašel jsem proto ihned do muzea, kde jsem Dr. Holanové¹ předložil naši žádost. Smluvili jsme, že Vaše přednáška bude v úterý 15. I.² Kutnarova 12. 2. 1957.³ Mohl jsem tedy již dnes dát rozmnožit pozvánky, jež mají být hotové počátkem ledna. Bude tedy dost času i na jejich expedici a členové je dostanou včas. Podle naší úmluvy pošlu Vám 20 pozvánek a Kutnarovi též.

Příspěvky se pomalu, ale jistě scházejí (kěž by to trvalo tak dva měsíce!), na kontě jsou již asi 3000, tedy za 10 dní přírůstek o 500,- Kčs.

Pan Pražák⁴ byl včera návštěvou v HK. Vaším dopisem byl, jak říkal, neobyčejně dojat, se ženou prý nad ním plakali. Bude Vám psát.⁵ Smluvil jsem s ním, že v prvním týdnu lednovém připravíme společně přiznání k daním.

Budu proto 4. 1. v HK a zavolal bych Vás, abychom se dohodli o schůzi výborové, jež má být mezi 7.–12. lednem. Bylo by třeba, podle usnesení poslední výborové schůze, poradit se o zjednodušení účetnictví.

Prozatím končím a přeji ze srdce milostivé paní i Vám klidné Vánoce i radostný vstup do roku 1957.

S uctivým pozdravem [Špět]

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Werstadtem. Kopie, strojopis, 1 list.

1 PhDr. Eva Holanová (1922–1974), 1953–1961 vedoucí oddělení propagace NM.

2 J. Werstadt přednášel na téma *František Ferdinand v boji o politiku habsburské monarchie za válek balkánských*. Rkp. viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 22, i. č. 1253, Poslední zápas Františka Ferdinanda o záchranu habsburské monarchie. Vyšlo v publikaci: WERSTADT, Jaroslav. *Zápas Františka Ferdinanda o záchranu habsburské monarchie*. Ed. Josef HANZAL. Praha: Historický klub, 1991.

3 F. Kutnar přednášel o A. M. Pinkasovi v HK v uvedeném termínu.

4 Jan Pražák (1879–1965), bývalý ředitel Ústřední jednoty hospodářských družstev a předseda družstva Zemka. V letech 1947–1956 si přivydělával jako účetní HK, zajišťoval prodej klubovních publikací apod., 1952–1954 zároveň obstarával půjčování knih z klubovní knihovny. Když r. 1956 onemocněl a v HK přestal pracovat, byla zřízena funkce tajemníka HK, která existovala již v mezi-válečném období, a výbor HK ji obsadil J. Špětem, viz výše. J. Pražák zaučil J. Špěta do sestavování ročních bilancí.

5 Srov. A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 12, i. č. 595, korespondence – Jan Pražák, dopis J. Pražáka J. Werstadtovi, 21. 12. 1956.

2

Dopis J. Werstadta J. Špětovi
1957, 16. prosince, Praha

Milý pane doktore,

oznamuji Vám, že si můžete vyzvednouti 600 Kčs jako jakousi „odměnu“ za práci v minulém roce (k oněm šesti stovkám, které jste obdržel koncem jara). Pokud jde o p. Pražáka, soudíme, že jeho honorář může jít nejvýš do 200.

Ostatek připojuji zprávu, že Dr. Otto Placht¹ je ochoten mít zjara přednášku: „Zájmové rozpory v české společnosti předbělohorské“. Má to hotové, neboť je to kapitola z jeho poslední knihy, kterou se rozhodl (popř. musil) vypustit.² Mohl byste ji tedy uvést v prvním ternu na r. 1958 místo Doskočila,³ jestliže jste ještě oznámení ředitelství muzea neposlal. Jinak pěkné svátky a nový rok, jak už jsme si řekli.

Váš Jar. Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

- 1 Otto Placht (1890–1959, historik, středoškolský profesor, úředník ministerstva školství) měl v HK 13. 3. 1958 přednášku *Zájmové rozpory české společnosti předbělohorské*.
- 2 PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*. Praha: ČSAV, 1957.
- 3 Karel Doskočil (1908–1962, historik, archivář a básník) přednášel v HK až 29. 5. 1958 na téma *Místopisně jazykové záhady*.

3

Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
[1957, 28. prosince, Praha]

Vážený pane doktore,

byl jsem zde, abych se poradil s Vámi, zda by mohla být výborová schůze Historického klubu v pátek 30/XII (jak si přál Dr. Klik). Nezastihl jsem Vás, a směl-li bych Vás poprosit, zavolejte laskavě Dr. Kleplu ze Zemského archivu. Možno-li zítra, tj. 29. XII. dopoledne.

S projevem hluboké úcty

Jiří Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

4

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1958, 20. března, Praha*

Vážený pane doktore,

dnes se Vám jistě scházejí houfy gratulačních listů a snad i ten můj se k nim může připojit.

Říkat hodnotivá slova a soudy, jak se to při takovém jubileu, jako je sedmdesátka, obvykle dělá, to si já – o plných čtyřicet let mladší Vás – troufat nemohu. Ale byl jsem a stále zůstávám pilným čtenářem Vašich prací (hlavně těch z oboru historiografie) a mohu říci, že mi daly leckterý podnět či námět k přemýšlení a k úvaze.

Za posledních pět let měl jsem více příležitosti poznat Vás osobně, zvláště při našich stycích v Historickém klubu. Poznal jsem při tom mnohé Vaše vzácné osobní vlastnosti i Vaš charakter. Nebude proto nadsázkou, řeknu-li, že si Vás neobyčejně vážím. A zároveň Vám děkuji za všechny vlídné projevy přízně, kterými jste mne kdy provázel, a doufám, že i provázet budete.

Přeju Vám ze srdce hodně a hodně zdraví, klidu, spokojenosti i životní pohody, abyste mohl ve stálé svěžesti vykonat všechno to, co jste si předsevzal, a aby se splnily i Vaše zjevné i skryté tužby a přání.

Žena¹ se rovněž připojuje s upřímnou gratulací.

S uctivými pozdravy milostivé paní i Vám

oddaný Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

1 První manželka J. Špěta Olga, roz. Ledvinová (*1929), s níž se oženil 26. 7. 1952 v Církvici; středoškolská profesorka, později pracovnice ministerstva školství.

5

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1958, 29. srpna, [Praha]*

Vážený pane starosto,

ozývám se po dlouhé době, abych podal zprávu o tom, co v HK nového. Mluvil jsem o některých podrobnostech s p. prof. Klikem a pak, podle směrnic daných na poslední výborové schůzi, jsem některé věci již zařídil.

Termíny přednášek pro říjen – prosinec jsou v muzeu zajištěny a také souhlas správy. Právě dnes jsem byl u Dr. Holanové¹ a sjednal přednášky na 7. 10., 11. 11. a 9. 12.

V říjnu má přednášet Malý o Sabinovi a Schirndingovi² a o těch brožurách, v listopadu Kazbunda.³ Píšu jim oběma současně, žádaje je, aby mi sdělili, zda sjednané termíny jim vyhovují. Kdyby snad ne, pokusil bych se to ještě nějak změnit, ale snad toho nebude potřeby. Doc. Procházka⁴ zatím ještě termín nesdělují, pouze jsem mu napsal, že HK jeho přednášku vítá a že by byla asi v prosinci. Bližší informace mu má – podle dohody ve schůzi – podat Dr. Klepl.

Jinak není v HK nic zvláštního, v posledních dnech přišlo několik větších objednávek na Bibliografie.⁵

Ve škole⁶ už od pondělka zase „zařezáváme“ a všichni hluboce litujem, že ty prázdniny nebyly delší. Teď – jak se zdá – začíná být teprve hezky. Doufám, že Vy, v klidu a v pohodě, využíváte slunných dní a že se ještě tak brzy do Prahy nechystáte.

Prosím, sdělte mi laskavě, máte-li snad nějaká přání, eventuelně pokyny a doplňky k tomu, co už vykonáno bylo a ještě bude. Na Malého přednášku budeme zvat spolu s Pyšvejci,⁷ a to obvyklým způsobem. Sdělím to potom akademiku Wirthovi,⁸ ale na to je ještě dost času.

S uctivými pozdravy a přáním dalších krásných dní Vám i milostivé paní

Špět

P.S. Pan prof. Klik srdečně pozdravuje.

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, strojopis, s rkp. P.S., 1 list.

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Werstadtem. Kopie, strojopis, 1 list.

1 Dr. Holanová – viz pozn. 1 k dopisu č. 1.

2 Zbyněk Malý (1932–1990, archivář) přednášel v HK 7. 10. 1958 na téma *Karel Sabina a Ferdinand Schirnding*.

3 Karel Kazbunda (1888–1982, historik a archivář) měl v HK 11. 11. 1958 přednášku *Ignác Cornova jako profesor všeobecných dějin*. Srov. KAZBUNDA, Karel. *Stolice dějin na univerzitě pražské. Od obnovení dějin do rozdělení univerzity (1746–1882). Část I*. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 73–124.

4 Emanuel Procházka (1916–1992, doc. speciální geodézie) přednášel v HK 9. 12. 1958 o *Staroměstském orloji a starém umění měření času*.

5 Bibliografie české historie za léta 1904–1941, vydávaná Historickým klubem v letech 1905–1951, a Klikovy bibliografické rejstříky ČČH za léta 1895–1934.

6 V té době J. Špět učil na 30. Jedenáctileté střední škole v Praze – Žižkově.

7 Pyšvejci – členové Společnosti přátel starožitností českých. Pyšvejc se říkalo *Časopisu Společnosti přátel starožitností*, podle pražského knihkupce a nakladatele Oldřicha Pyšvejce (1865–1938) a jeho stejnojmenného syna (1893–1941).

8 Zdeněk Wirth (1878–1961), historik umění, 1918–1938 sekční šéf ministerstva školství a národní osvěty; r. 1952 byl jmenován akademikem ČSAV; 1933–1961 starosta Společnosti přátel starožitností.

6

Dopis J. Werstadta J. Špétovi
1958, 14. září, Bratislava

Milý příteli,

zítra budu v Praze (zatím sám) současně s tímto lístkem. Děkuji Ti – i Tvé paní – za milé vzpomnutí v Polsku¹ a zvláště za zprávu, cos všecko už zařídil ve věcech klubovních. Zatím k tomu nemám zvláštních přání a jen dodávám, že doc. Procházkovi jsem dal podobnou zprávu před odjezdem z Prahy a že včera mně sem byl došlán dopis Kazbundův z 9. t. m., v němž přijímá termín přednášky, ale mění její téma a odůvodňuje ho (místo o Rezkovi – o Cornovovi).² Píše, že Ti už vyslovil písemně souhlas s datem, ale nevím, zda Ti už také psal o změněném programu. Připojuje aspoň postscriptum: „Zpravte, prosím, též p. kol. Špéta!“ Myslím, že můžete klidně vzít na vědomí jeho novou propozici a dispozici, jejíž podrobné zdůvodnění najdeš v psaní mně adresovaném, spolu s přesným názvem nové přednášky. S Klikem jsme si psali – ovšem hlavně o Šustových pamětech.³ – O ostatním v Praze ústně. Už máš ve škole telefon? Jak vidíš, nezapomněl jsem na přípitek z 22. III.⁴ a doufám, že i Ty budeš příště psát a mluvit v jeho stylu, abych Tě nemusil potrestat převedením psaní z 2. osoby množné do jednotné. Ovšem i mně se stalo, že jsem vůči Tobě i druhým upadl do starého mravu, hlavně proto, že jsme se tak zřídka stýkali a měli tudíž málo příležitosti se zacvičiti v novotě. Chci však také poznamenat, že jsem nezapomněl na to, co jsem mluvil 22. III. o nutné výměně stráží v Klubu, v čele s první šarží.⁵

Zatím Tě – i Tvou paní choť – srdečně zdraví J. W.

Osobní archiv J. Špéta, Praha, Originál, rukopis, 1 list.

- 1 V létě 1958 byl J. Špét na krátkodobém prázdninovém zájezdu v severním Polsku.
- 2 Kazbunda se zavázal přednášet o Cornovovi jako profesorovi všeobecných dějin, s podtitulem *Z vnitřních dějin stolice dějin na univerzitě pražské*. Viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 9, i. č. 370, korespondence – Karel Kazbunda, dopis K. Kazbundy J. Werstadtovi, Jičín 9. 9. 1958; srv. A AV ČR, fond Historický klub, k. 22, korespondence s K. Kazbundou, průklep dopisu J. Špéta K. Kazbudovi z 29. 8. 1958 a Kazbundova odpověď, Jičín 1. 9. 1958.
- 3 ŠUSTA, Josef. *Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha – Vídeň – Řím. Vzpomínky II*. Ed. Jaroslav WERSTADT, Josef KLIK. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1963. Srov. BLŮML, Josef. Šustovy vzpomínky. In *Věda v Československu 1945–1953*. Praha: Karolinum, 1999, s. 401–405; LACH, Jiří. Jaroslav Werstadt: strážce Šustova odkazu v letech 1945–1970; TÝŽ. Josef Šusta, Jaroslav Werstadt a Historický klub. Dále viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 9, i. č. 382, korespondence – Josef Klik; A AV ČR, fond Historický klub, Protokoly o schůzích výboru HK z let 1957–1981.
- 4 Dne 22. 3. 1958 slavil J. Werstadt sedmdesátiny a při té příležitosti si potykal s členy výboru HK.
- 5 Obměna výboru HK byla zřejmě často předmětem klubovních úvah. Jeho složení bylo po dlouhou dobu stejné, r. 1958 byli ve výboru: Jaroslav Werstadt (starosta), Jaroslav Lameš (místostarosta), Jan Klepl (jednatel), dále: Václav Černý (1894–1962, archivář a historik), Jan Filip (1900–1981,

archeolog, profesor FF UK), Josef Klik, František Kutnar, František Roubík (1890–1874, historik a archivář), František Šišma (1882–1962, středoškolský profesor) a Miloslav Volf (1902–1982, historik hospodářských a sociálních dějin, archivář).

7

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1958, 2. listopadu, [Praha]*

Vážený pane starosto, vážený příteli,

posílám koncept oběžníku pro členstvo, jak jsme se dohodli na výborové schůzi. Prosím, zda bys jej mohl přehlédnout a poslat mi jej – obálka přiložena – brzy zpět. Rád bych jej dal totiž co nejdříve do rozmnožovny, abychom mohli jej co nejdříve rozeslat. Tím se nám urychlí příliv členských příspěvků, takže budeme moci jít do r. 1959 s čistším kontem a případně do valné hromady ještě vyupomínat nedoplatky. Proto jsem se rozhodl nečekat s tím až na přednášku, ale obtěžovat Tě již dříve. Doufám, že mi promineš, že ukrádám Ti opět nějak drahocenný čas.

Do oběžníku jsem vsunul zmínku o knihovně, snad takto to stačí, a též návrh, aby ti členové – zejména starší historikové – mohli přenechat HK rozebrané ročníky ČČH. Zaplatili bychom jim je a prodali potom institucím i jednotlivcům, kteří je shánějí. Vím o řadě takových, kteří dobře budou platit za rozebrané ČČH. Klub by tím rozhodně ke škodě nepřišel, mně by nejvýše přibýlo trochu práce, ale to nehraje roli. Hovořil jsem o tom už loni s p. prof. Klikem, ale pak jsme na to nějak pozapomněli – nyní (a mrzí mne to velmi) jsem si na to vzpomněl až po výborové schůzi. Proto prosím o souhlas či nesouhlas se svým nápadem.

Dr. Veselému¹ jsem již psal ve věci jeho přednášky, rovněž jsem informoval p. Dr. Klepla; uvidíme, který z referentů – Procházka či Veselý² – nám na prosinec vyjde.

Prosím za prominutí, že otravuji, a uctivě zdravím milostivou paní i Tebe.

Špět

Zítřejší expeduji pozvánky na Kazbundu.

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

1 Jirí Veselý (1908–1984, právník) přednášel v HK 15. 1. 1959 na téma *Neznámá kapitola z českých dějin (o zahraničních lénech českého státu)*.

2 Procházka – viz pozn. 4 k dopisu č. 5.

8

*Dopis J. Werstadta J. Špétovi
1958, 4. listopadu, Praha*

Milý příteli,

vracím obratem text oběžníku. Ve věci – jak vidíš – se všim souhlasím. Doplnil jsem jen téma přednášky doc. Procházky a z několika málo „úprav“ odůvodňuji jen onu v úvodní větě upozorněním, že formulace „seznámit s činností“ se může obracet jen ke členům mimopražským a těm, kdo se jí nemohli účastnit, kdežto návštěvníci přednášek se s ní už „seznámili“ sami. Proto jsem navrhl stylizaci vhodnou pro všechny případy. Jinak děkuji za Tvou přičinlivost a těším se na shledání od dneška za týden na vystoupení Kazbundově. Ve věci přednášky doc. Procházky bych rád, aby ses nespolehal na kolegu Klepla a sjednal, možno-li, všechno sám.

Se srdečným pozdravem Tvůj Jar. Werstadt

Osobní archiv J. Špéta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

9

*Dopis J. Špéta J. Werstadtovi
1958, 17. prosince, Praha*

Vážený příteli,

děkuji za dopis. Podrobnou zprávu o činnosti HK jsem na ÚNV¹ poslal již před několika dny. Za rok 1954 jsem uvedl iniciativu HK při zřízení sarkofágu Šustova,² od roku 1955 všechny přednášky a vycházky. Za rok 1957 a 1958 přiložil jsem naše zprávy o činnosti – oběžníky členům (ty starší jsem už doma neměl). Pak jsem tam uvedl všechny dosavadní členy výboru.³ Doufám, že to postačí, že nám snad nebudou dělat v budoucnu potíže. Napsal jsem také, které nejbližší přednášky v HK chystáme.

Na Dr. Veselého jsem nezapomněl, psal jsem mu hned po schůzi výboru a zatím nedošla odpověď. Je to škoda – chtěl jsem dát ještě před Vánoce dělat pozvánky. V muzeu mám už smluven termín 15. I. 1959. Bylo by to mrzuté, kdyby nám Dr. Veselý vynechal. No, snad se to nestane.

Pan Pražák psal, že je ochoten ujmout se bilance; máme tedy i o to postaráno. Hovořil jsem při návštěvě v muzeu s Dr. Turkem.⁴ Je ochoten i nadále ke spolupráci ve výboru (rozhovor byl pochopitelně nezávazný, ale myslím, že se s ním stejně počítá) – činilo to na mne dojem, že počítá s předsednictvím revizní komise HK, jejímž je přece dlouholetým členem.

Na poslední schůzi výboru jsme se bohužel nedohodli, kdy budeme mít další – snad už s konkrétními návrhy na kandidátku. Zavolał bych snad počátkem ledna – kolem 5. I. a dohodli bychom se.

Uvažoval jsem také o tom, abychom začátkem ledna rozeslali členům upomínkový dopis – velmi málo se totiž scházejí příspěvky. Dosud zaplatila jen asi polovina. Myslím, že by bylo vhodné, aby větší část příspěvků byla zaplacená do valné hromady – tím spíše, že jsme hovořili o možnosti zvýšení členského příspěvku. O tom snad bude možno se dohodnout až po Vánocích.

Jinak v klubovním dění není nic zvláštního. Doc. Procházcevi jsem poslal poděkování a 70,- Kčs honoráře.

Průzkum ve škole nám pomalu končí – tož se těšíme na Vánoce, že si odpočinem. Chystáme se ven a vy myslím také...

Přeji milostivé paní i Tobě krásné a klidné prožití Vánoc a žena se k přání upřímně připojuje. Spokojenost a úspěchy do nového roku snad budeme mít příležitost popřát si ústně po Novém roce.

S upřímnými pozdravy Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

- 1 ÚNV – Ústřední národní výbor hlavního města Prahy.
- 2 Ke zřízení Šustova sarkofágu viz LACH, Jiří. K hrobu Josefa Šusty. In *Věda v Československu v letech 1953–1963*. Práce z dějin vědy, sv. 1. Praha: Archiv Akademie věd ČR v nakladatelství Arenga, 2000, s. 383–393; TÝŽ. Jaroslav Werstadt: strážce Šustova odkazu v letech 1945–1970. In *Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Ed. Jiří Malíř, Pavel Marek. Brno: Matice moravská – Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 567–584.
- 3 Viz pozn. 5 k dopisu č. 6.
- 4 Rudolf Turek (1910–1991), archeolog Národního muzea v Praze.

10

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
[1958, po 17. prosinci, Praha]*

Vážený příteli,

dnes přišel děkonný dopis od doc. Procházky a v něm i připsal pro ÚNV o desce na orloji.¹ Doc. Procházka soudí, že by se mohl poslat takto – proto jsem dal na něj i razítko –, ale postupuji jej Tobě, abys laskavě věc přehlédl a podepsal. Myslím, že podobný připsal měli současně podat i Pyšvejci,² snad by bylo dobře upozornit p. sekčního šéfa Wirtha.³

Přednáška Dr. Veselého je zajištěna, právě včera jsem dostal od něj dopis, že 15. I. bude k dispozici. Ještě před odjezdem dám udělat pozvánky.

S ještě jednou opakovaným přáním krásných Vánoc a s upřímnými pozdravy

Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

- 1 Tabula horarum dle návrhu prof. ing. Františka Kadeřávka (ČVUT). Text desky původně připojen k orloji již Janem Táborským z Klokotské Hory (dle jeho vlastní zprávy o orloji z r. 1570) a je zachován na pozdějších vyobrazeních. Viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 33, i. č. 1536, Historický klub.
- 2 Pyšvejci – viz pozn. 7 k dopisu č. 5.
- 3 Wirth – viz pozn. 8 k dopisu č. 5.

11

Dopisnice J. Werstadta J. Špétovi
1959, 30. dubna, Praha

Milý příteli,

na pozvánce ke květnové přednášce Horákově¹ bude třeba, jak jistě nezapomínáš, zároveň oznámit obvyklou návštěvu na šáreckém hřbitově a s ní spojenou přátelskou besedu dole v Kaplance.² Datum by bylo v sobotu 23. V., sraz před hřbitovem snad v půl 4. nebo ve 4 hod. Slovo³ bych si tentokrát vzal sám, ale to se na pozvánce neuvádí. Ostatní ústně.

Tvůj Jar. Werstadt

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Špétem. Originál, strojopis, 1 list.

- 1 Historik a geograf Jiří Václav Horák (1916–2001) přednášel v HK 14. 5. 1959 na téma *Historické mapy a atlasy*.
- 2 Šárecký hřbitov – hřbitov u sv. Matěje nad Šárkou, kde je pohřben Josef Šusta, zesnulý 27. 5. 1945. Kaplanka – zahradní restaurace v Šáreckém údolí, usedlost čp. 162, Pod Mlýnkem 17.
- 3 Werstadtova promluva u Šustova hrobu 23. 5. 1959 na téma *Josef Šusta a jeho generace o Momm-senovi a prosinci z r. 1897*. Uloženo v A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 22, i. č. 1256.

12

Dopis J. Špéta J. Werstadtovi
1959, 28. srpna, [Praha]

Vážený příteli,

posílám aspoň pár řádeček, abys věděl, co je v HK nového. Jednání o prodej Mac[ůrka] a Dob[íáše]¹ v antikvariátě se vlekle přes prázdniny (byl jsem tam několikrát), nyní však konečně přišlo rozhodnutí: odeberou prozatím po 100 kusech a jakmile se rozpro-

dají (prý o ně bude zájem), převzali by další. Platit budou celkem slušně (!) 4,80 a 3,20 Kčs za kus. Tedy o 2,- Kčs víc za kus, než slibovali původně. Ale i to je dobré.

Jinak není nového nic, jen snad to (ale to se HK netýká), že po připomínkách ÚV byl změněn program historického sjezdu² (pouze vnitřní uspořádání, termíny jsou v platnosti). Ale o tom ústně.

P. Pražák slavil 21. 8. osmdesátku – gratuloval jsem mu jménem HK. Prof. Klik už je v Praze z Deštné.³ 6. 9. má 75 let Lameš.⁴ Budeme mu za HK gratulovat, už jsem o tom s Klikem mluvil.

S upřímnými pozdravy a přáním krásného počasí do zbývajících dní Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, strojopis, 1 list.

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Werstadtem. Kopie, strojopis, 1 list.

- 1 DOBIÁŠ, Josef. *Dějepisectví starověké*. Praha: Historický klub, 1948; MACŮREK, Josef. *Dějepisectví evropského východu*. Praha: Historický klub, 1946.
- 2 Celostátní historický sjezd pořádala ve dnech 16.–19. 9. 1959 Československá historická společnost v Praze při ČSAV. Protokol sjezdu viz *ČsČH*, 1960, roč. 8, č. 1 – celé.
- 3 Jan Pražák se narodil 21. 8. 1879 v Kloboukách u Slaného; J. Klik byl rodák z jihočeské Deštné.
- 4 Jaroslav Lameš (1884–1960), středoškolský profesor historie, narodil se 6. 9. v Kamenici n. Lipou.

13

*Dopisnice J. Werstadta J. Špětovi
1959, 3. září, Bratislava*

Milý příteli,

děkuji za klubovní zprávy, které mi v hlavních věcech napsal také Klik.¹ Jistě Ti také v pondělí, kdy jste se prý měli sejít, vyřídil, že máš sjednat s Krejčím přesné datum a přesný titul jeho říjnové přednášky,² kterou mi ochotně slíbil. S uskutečněným prodejem knih jsem spokojen. Jen kdyby to tak mohlo pomalu pokračovat a sklad postupně roztávat. O sjezdu, na němž se uvidíme nejdříve, mi vykládal včera podrobně Janoušek,³ který se ubíral přes Bratislavu do Smolenice.⁴ Pražákovi jsem dodatečně osobně poslal gratulaci, Lamešovi napíšu dnes.

Na shledanou se těší Tvůj J. W.

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, strojopis, 1 list.

1 Viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 9, i. č. 382, korespondence – Josef Klik, dopis J. Klika J. Werstadtovi, Praha 29. 8. 1959.

- 2 Karel Krejčí (1904–1979, profesor polského jazyka a literatury FF UK, literární historik) měl 14. 10. 1959 v HK přednášku *Mrštíkova „Bestia triumphans“ a politický boj o pražskou radnici*.
- 3 Emanuel Janoušek (1897–1970), historik a archivář, Klikův přítel.
- 4 Smolenice – kongresové centrum Slovenské akademie věd.

14

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1959, 10. prosince, [Praha]*

Vážený příteli,

posílám podle svého slibu návrh oběžníku pro členstvo. Byl bych ovšem rád, abych jej mohl dát dělat co nejdříve, proto soudím, že – nebudeš-li mít nějaké větší námítky proti formulacím a textu samému – by stačilo dát souhlas telefonicky. Kdyby to šlo, bylo by to nejlepší už v sobotu ráno, dal bych to hned v pondělí dělat a během týdne i snad expedoval, aby to do Vánoc lidé ještě měli. Kdybys ovšem měl nějaké rozsáhlejší připomínky – prosím, pošli mi je poštou na adresu (novou) uvedenou v oběžníku.

Do školy máme nový telefon, uvádím proto i nové číslo 89523 nebo 89777, do bytu máme mít telefon také, prý po Novém roce, ale kdy, to se neví.

Na konci roku vyřizují se ještě dvě záležitosti – proto prosím o Tvé stanovisko i v této věci:

a) bilance – tj., zda mám požádat opět p. Pražáka, aby za obvyklých podmínek (letos to bude velmi snadné – 0 obrát!!) sestavil bilanci a pak mu, hned po Novém roce, dát materiál.

b) má sekretářská odměna, zda mi bude udělena i na druhou půli roku. Neměl bych se ptát, ale vím, že p. Pražák vždycky naléhá, aby pohledávky byly vyřízeny vždy během roku, k němuž patří. Proto ten dotaz, nikoli proto, abych „připomínal“ svou osobu.

Prosím proto, abys mi laskavě i v těchto věcech oznámil stanovisko prezidia, a to buď telefonem nebo písemně a to raději také co nejdříve.

Honorář Dr. Volfovi¹ posílám ještě tento týden.

Kdyby bylo něco mimořádného a nového, zavolám nebo napíšu. Dojdu též do muzea a sjednám termíny přednášek – pak bych hned se dohodl s Dr. Křivkou² a dal dělat pozvánky.

Děkuji a přeji milostivé paní i Tobě krásné Vánoce a hodně a hodně zdraví a pohody do roku 1960.

S upřímným pozdravem Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, dvojlíst.

1 Volf – viz pozn. 5 k dopisu č. 6. Šlo o honorář za přednášku v HK 9. 12. 1959.

2 Josef Křivka (1913–1990), historik hospodářských dějin a archivář.

15

Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
[1960, v týdnu před 2. září, Praha]

Vážený příteli,

už jsem zase v Praze a už zase zařezávám ve škole, ale protože mládež je ještě na chmelu, máme dost klidu, který se mi hodil k dokončení přednášky o Gollově beletristické činnosti.

A když jsem to dal dohromady, zjistil jsem, že nebylo únosné nacpat všechno do jednoho výkladu, a tak jsem byl nucen svou přednášku rozdělit na dvě sice samostatné, ale na sebe navazující části. Prvá obsáhne Gollovu básnickou činnost, druhá jeho prózu a překlady.¹ Snažil jsem se dát tam věci nové a myslím, že tam bude leccos objevného, co přiblíží posluchačům i druhou tvář Gollovu.

A protože se mi to tak rozrostlo, přijdu s prosíkem, abych dostal pro svého Golla II. některý z nejbližších příštích přednáškových večerů, myslil jsem asi tak prosinec nebo spíš leden. Ale o tom až v Praze a doufám, že výbor příliš neztratí přednášky chtivého sekretáře.

První přednáška, Goll básník (název ještě nevím) bude 2. října – už mám termíny smlouveny, doufám, že to bude vyhovovat i těm, kteří se vracejí do Prahy až později. Další termíny budou: 9. 11. (Tvoje přednáška)² a 7. 12. (bude-li mluvit Dr. Janoušek, jak jsme plánovali).³ Jsou to středy, které většině návštěvníků vyhovovaly, pokud vím.

Ale teď se bojím, že se žhavé uhlí sesype na mou hlavu, až se pochlubím, co jsem provedl. Právě expeduji pozvánky na první poprázdninovou akci Klubu, která se koná – už 2. září, tedy za týden. A je to exkurze do baziliky sv. Jiří k hrobům prvních Přemyslovců, do těch nejčerstvějších vykopávek, kterými nás provede Dr. Borkovský.⁴ Při své náhodné návštěvě na Hradě jsem se s ním sešel a hned jsem se ho zeptal, zda by nemohl – sám je člen HK – provést někdy členstvo podzemím Hradu, hlavně těmi novými objekty. A Dr. Borkovský mi řekl, ano, to můžeme kdykoli (ovšem chce to souhlas kanceláře prezidentovy), ale jestli něco opravdu zajímavého chcete vidět, tak je to výkop v svatojiřské bazilice. Ovšem to by musilo být hned, protože do 14 dnů to přijde zazdít a zabetonovat. A tak jsem se bleskurychle rozhodl a maje souhlas p. Dr. Volfa a Klepla, jediných výborů v Praze (je-li tu i Lameš, nevím), uspořádal jsem akci na 2. září na 16 hodin. Myslím, že je to jedinečná příležitost, která se tak hned nenaštyrne, a že by bylo škoda ji propást, když Dr. Borkovský projevil ochotu nás provést. Pro budoucnost jsem s ním předběžně vyjednal i výkopy pod Pražským hradem, běžně nepřístupné.

A tak mi nezbyvá než pokorně doufat, že budeš [s] celou věcí souhlasit in absentia a že se na mne nebudeš zlobit, že jsem to spunktoval. Myslím, že těm, kteří jsou v Praze, to přijde velmi vhod. Několik lidí, s nimiž jsem dnes mluvil, to velmi uvítalo.

Jinak není v HK nic nového, sešlo se po té upomínce trochu příspěvků – asi 400,- Kčs, takže hotovost ve spořitelně se udržuje pořad na solidním niveau (cca 6.400). Jubi-

lanti – Nohejlová,⁵ Roubík⁶ a Kamper⁷ odpověděli na gratulace. Jinak je v písemnostech celkem klid.

Doufám, že Tě můj objemný referát příliš neunavil a hlavně že Ti svým obsahem neznepríjemnil krásné chvíle venkovského pobytu. Je to zákon schválnosti, že my pracující musíme sedět v Praze, že je krásně, ale co se dá dělat. Přeji milostivé paní i Tobě, abyste měli tam nádherné sluníčko (dnes bylo přes 40 na slunci) až do odjezdu.

S upřímnými pozdravy [Špét]

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Werstadtem. Kopie, strojepis, 1 list.

- 1 J. Špét přednášel v HK 5. 10. 1960 na téma *K básnickému profilu Jaroslava Golla*; 11. 1. 1961 měl přednášku *Jaroslav Goll prozaik a překladatel*. Kopie přednášek viz A AV ČR, fond Jaroslav Goll, k. 8, i. č. 419.
- 2 J. Werstadt vystoupil v HK 9. 11. 1960 s tématem *Pokus o sebekritiku nacionálního socialismu (O. Westphal, Weltgeschichte der Neuzeit)*. Uloženo v A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 22, i. č. 1260, Pokus o sebekritiku nacionálního socialismu v díle německého historika Otto Westphal a jeho *Weltgeschichte der Neuzeit 1750–1950*.
- 3 Emanuel Janoušek (viz pozn. 3 k dopisnici č. 13) hovořil v HK 7. 12. 1960 na téma *Feudální velkostatek v ekonomice 18. století*.
- 4 Ivan Borkovský (1897–1976), archeolog a antropolog.
- 5 Emanuela Nohejlová-Prátová (1900–1995), profesorka FF UK, numismatička; narodila se 3. 6.
- 6 František Roubík (viz pozn. 5 k dopisu č. 6) se narodil se 31. 7.
- 7 Zdeněk Kamper (1880–1965), středoškolský profesor, historik; narodil se 22. 5.

16

*Dopis J. Werstadta J. Špétovi
1960, 6. září, Bratislava*

Milý příteli,

díky za milý dlouhý list, který trefil ze Smíchova za mnou do Bratislavy 3 – Vinohrady, Červený most 5. Souhlasím ovšem se vším, co jsi zařídil pro blaho klubovníků, pokud šlo o návštěvu kostela Tvého patrona, i co hodláš učinit se servírováním Golla – literáta nadvakrát, a to podruhé v termínu lednovém. Vznikne-li snad mimo nadání v Klubu tlačenice s vhodnými a žádoucími přednáškami, nic nám nebrání, abychom jich měli víc než 9 od října do června, když získáme fórum. Datum své přednášky jsem vzal s uspokojením na vědomí, ne však datum Tvého zahajovacího vystoupení, které uvádíš 2. října, což by bylo v neděli. Jde zřejmě o lapsus machinae a má být snad 12. (či 5.?), protože mluvíš o středáech. Jinak mne víc než klubovní exkurze už 2. září překvapilo Tvé dlouhé „spravedlňování“ jakoby „zlého činu“. Vždyť jsem nikdy nic neměl

proti jakýmkoli počínům, které jdou Klubu a jeho věrným k duhu a za něž mohu rád spoluodpovídat. Že se rozhodnou a realizují beze mne, na tom záleží nejméně, jsou-li dobré. Víš, že už bych dávno rád, aby to šlo v Klubu také beze mne a lépe než dosud nebo aspoň tak jako dosud. Vidíš-li již takovou možnost, pověz mně o ní a já se nejen nebudu škaredit, ale usměju se spokojeně, poděkuji a budu dělat jen diváka, posluchače a – bude-li vhod – i přednášejícího. Budeme o tom na podzim zase mluvit. Vrátím se až ke konci měsíce, žena tu asi ještě nějaký týden zůstane.

Pozdravujeme Vás oba srdečně. Tvůj Jar. Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, strojpis, 1 list.

17

*Pohlednice J. Werstadta J. Špětovi
1961, 24. září, Bratislava*

Včera 23. odpoledne dostal jsem oklikou přes Smíchov klubovní pozvánku. Protože se vrátím asi v neděli 1. X., omlouvám se současně příteli Kutnarovi a Tebe prosím, abys laskavě opatřil „substituci“. Pozdější odjezd v červenci, 14 dní v horách, z nichž dodatečně posílám ukázkou,¹ a kouzelný sklonek léta i počátek jeseně mají hlavně vinu či zásluhu, že se nemohu dostat dřív od Dunaje k Vltavě. O ostatním si povíme – nejprve na drátě. Pozdravuj věrné klubovní strážce a ovšem především svou paní a velitelku (?) a spokoj se ve středu mým „dálkovým“ výkonem.

Tvůj J. W.

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

1 Pohlednice Nížké Tatry – Vyšná Boca.

18

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1961, 30. září, Praha*

Vážený příteli,

děkuji za lístek i pozdravy a sdělení. Neozýval jsem se o prázdninách – důvodů bylo víc, jeden a to ten nejpodstatnější byl, že jsme se se ženou¹ rozešli a já jsem se – jak asi poznáváš z adresy shora uvedené² – usídlil opět na Žižkově. Důvodů pro tento čin

bylo víc. Snad mi odpustíš, že o nich a o celé věci nebudu hovořit. Jsem rád, že to vše je už za mnou a chci se zas v klidu věnovat trochu vědě (i škole, té bohužel musím) a samozřejmě i Klubu.

Přednáška doc. Kutnara³ byla úspěšná, účast byla asi 40 lidí, vesměs význačné osobnosti (Cibulka,⁴ Slavík,⁵ Šteidler⁶ a jiní, včetně pp. výborů, kromě Klepla⁷ ovšem, který je opět ve špitálu s infarktem č. 2). Výklad Kutnarův byl velmi zajímavý, vyložil příčiny emigrace i její zvláštní rysy právě počátkem let padesátých, i pokusy o organizaci amerických Čechů. V diskusi mluvil Slavík o otázkách emigrace vůbec a o potřebě zabývat se těmito aktuálními problémy.

Příští přednášku bude mít Dr. Ryšavý o Dudíkovi.⁸ Sjednal jsem už termín – je to 18. října; pozvánky jsem dal už dělat a Dr. Ryšavému to současně oznamuji.

Jinak v HK není nic nového – ba dokonce vše je při starém. Ozvu se některý den telefonicky – sám nyní v novém sídle telefon nemám, tož rozhovory po drátě musejí opět odpadnout, leda, že bys v nutných případech volal do školy: 89777.

Mám teď ve škole až příliš mnoho práce (hlavně CO⁹), snad v říjnu bude už klidněji.

Do té doby, než se opět uvidíme osobně, jsem s uctivými pozdravy Tobě i milostivé paní

oddaný Špét.

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, dvojlíst.

1 S manželkou Olgou se J. Špét rozvedl v srpnu 1961.

2 Kubelíkova 17, Praha 3 – Žižkov (viz razítko v záhlaví dopisu).

3 F. Kutnar přednášel v HK 27. 9. 1961 *Počátky hromadného českého vystěhovalectví do zámoří v době Bachova absolutismu*. vyšlo: [Praha]: Rozpravy ČSAV, řada společenskovední 74. 1964, seš. 15.

4 Josef Cibulka (1886–1968), historik umění, archeolog.

5 Jan Slavík (1885–1978), historik.

6 František Šteidler (1887–1974), historik a archivář ruských legií.

7 Kvůli špatnému zdravotnímu stavu J. Klepl odešel r. 1963 do penze. Z funkce jednatele HK odstoupil až společně s J. Werstadtem, který se vzdal starostování, v dubnu 1964.

8 Jiří Ryšavý (1896–1964, moravský regionalista a spisovatel, advokát) měl v HK 18. 10. 1961 přednášku *Moravský historiograf Beda Dudík ve světle svých dopisů, deníků a zápisů*.

9 CO – civilní obrana. J. Špét tehdy působil na žižkovské 30. Jedenáctileté střední škole (Na Pražačce), kde měl jako nevoják na starosti celoškolské cvičení CO. Tato povinnost ho dost zaměstnávala, protože na jejich škole se v té době natáčel instruktážní film o CO.

19

Dopis J. Werstadta J. Špětovi
1962, 23. ledna, Praha

Milý příteli,

včera 22. mi byl doručen dopis Odboru pro vnitřní věci Národního výboru hlavního města Prahy ze dne 16. I. 1962, č. j. vnitř. 176/1962, Věc: Činnost spolku za rok 1961 – dotaz, Vyřizuje: Jelínek, linka 269. Tam jsem žádán jako funkcionář spolku o zaslání zprávy o činnosti Historického klubu v roce 1961. Dále se praví: Ve zprávě uveďte zejména:

- a) počet členů spolku k 31. 12. 1961
- b) počet schůzí konaných v r. 1961 a jejich náplň
- c) činnost spolku v r. 1961
- d) finanční rozvahu k 31. 12. 1961
- e) jména a adresy nově zvolených členů výboru, pokud nám již nebyla hlášena.

Zprávu zašlete nejpozději do 15. února 1962.

Podepsán vedoucí odboru Jan Vávra v. r.

Adresa: Praha 1, nám. Dr. V. Vacka čp. 2.

Posílám přesný opis dopisu s prosbou, abys zařídil potřebné. Bude patrně třeba svolat včas výborovou schůzi k schválení finanční rozvahy k 31. 12. 1961, popřípadě k rozhodnutí o její úpravě, jak mně na poslední klubovní schůzi o tom v rychlosti něco vykládal řed. Pražák. Odpověď Národnímu výboru budu musit snad tentokrát osobně podepsat, když mně dopis byl také adresován osobně a přímo. Prosím Tě, zavolej mne, abychom se o všem domluvili.

Se srdečným pozdravem a díkem Tvůj Werstadt

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Werstadtem. Originál, strojopis, 1 list.

20

Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1963, 19. března, Praha

Vážený příteli,

tak krásné životní jubileum, jehož se tak obdivuhodně svěží dožíváš, nutí vždycky k zamyšlení nad celým dílem jubilantovým – jak zasáhl do života vědeckého i veřejného i čím přispěl svým působením osobním. Stěží bych se já mohl pokusit – třeba jen v duchu – o rekapitulaci a hodnocení díla tak mnohostranného jako je Tvoje – to udělali

a snad i udělají jiní,¹ kteří měli příležitost stát Ti blízko po mnohá léta, v dobách dobrých i zlých.

Já chci použít Tvého jubilea jen k tomu, abych se vyznal ze svých vztahů osobních. Za těch 15 let, co jsem měl příležitost ke stykům s Tebou, znamenalo každé takové setkání krásný a často nezapomenutelný zážitek. Naučil jsem se při tom vážit si Tvé statečnosti a nebojácnosti, s jakou jsi dával průchod pravdě a poctivému dějepisnému chápání všude tam, kde to jen trochu bylo možné a kde jsi tušil, že je třeba říci „správné slovo“ a „za-včas“. A s tím souvisí nedílně i klidná vyrovnanost, s jakou jsi přijímal i zprávy nedobré, jež však nikdy ani na okamžik neměla nádech rezignace. A což ten neutuchající elán, ten živý zájem o všechno dění kolem i nadšení pro práci vědeckou – to všechno ty charakteristické rysy, které jsem na Tobě poznával a kterým jsem se (a činím to stále) obdivoval. A nejen to, přál bych si, abych leckterou z těch vlastností a rysů měl také – pro nás mladé, na které tempo životní doléhá neustále až příliš silně, by taková vyrovnanost, pojící se s obrovskými zkušenostmi i znalostmi věcí i lidí, byla něčím, co by nám leckdy v těžkých chvílích zvláště silně pomáhalo. Snad to také získáme, až budem starší...

Ale nebyly to jen vlastnosti osobní, které mne k Tobě poutaly, byly to i mnohé podněty odborné, které jsem načerpal z našich vzájemných rozhovorů – a to nemluvím o literárním díle, neboť každý, kdo se zabývá dějinami historiografie, ví, jak cenné jsou studie v Odkazech dějin a dějepisců i dávná stať o politickém dějepisectví XIX. století.² A byl to v neposlední řadě i Tvůj živý zájem o mou práci vědeckou i o mé starosti osobní – to vše spojuje se mi dnes v jediný celek vedoucí k tomu, abych Ti za všechno dobré, za všechny podněty vyslovené i ty nevyřčené, upřímně a ze srdce poděkoval. A tak snad tahle upřímná slova, třebaš znějí někde trochu i kostrbatě či dokonce naivně, budeš chápat jako malou kytičku osobní pozornosti k Tvému jubileu.

Prosím, vážený příteli, abys přijal mé upřímné přání všeho dobrého, mnoho klidné pohody osobní i pracovní a zejména hodně a hodně zdraví. Přál bych si, aby ta naše setkání, pro mne tak pěkná, trvala ještě hodně a hodně dlouho a abych u Tebe, jehož si tak velice vážím, našel vždy stejné vlídné porozumění jako dosud.

S uctivým pozdravem a ještě jednou opakovaným přáním všeho nejlepšího oddaný

Špét

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 17, i. č. 957, blahopřání k 75. narozeninám. Originál, rukopis, dvojlíst.

- 1 Literaturu o J. Werstadtovi přehledně shrnula HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Jaroslav Werstadt (*1888–1970). Úvod k inventáři osobního fondu, s. 142–143. Např. článek k Werstadtovým sedmdesátinám napsal Josef Klik (ČSPS, 1958, roč. 66, s. 52–53), k osmdesátinám Vojtěch Fejlek (Archivní časopis, 1968, roč. 18, s. 109–111); více článků vyšlo k jeho padesátinám r. 1938.
- 2 WERSTADT, Jaroslav. *Odkazy dějin a dějepisců*. Praha: Historický klub, 1948; TÝŽ. Politické dějepisectví devatenáctého století a jeho političtí představitelé (Kapitola z ideového vývoje moderní české historiografie). ČČH, 1920, roč. 26, č. 1–4, s. 1–93 (též zvláštní otisk nákladem HK 1920).

21

*Dopis J. Werstadta J. Špětovi
1963, 23. dubna, Praha*

Milý příteli,

když jsem se potěšil Tvými i jinými srdečnými slovy, která mně byla adresována k letošnímu prvnímu dni jarnímu, posedl mne nápad, že přátelům, kteří laskavě vzpomněli stoprocentního splnění mé nové, už patnácté, pětiletky, poděkuji místo několika řádky osobního dopisu trochu delším rozjímáním o tom, jak postižený tak řečený jubilant sám vidí dnes svůj osud, vpletený do točícího se kola dějin. Kolo ho vleklo, na chvíli vyneslo i na sluníčko a zase stáhlo do stínu a chladu (ba i „chládku“), a protože byl historik, jehož métier jsou právě dějiny (byť především papírové, ale přece někdy nepohodlné), potvrzoval si na sobě i moudrost a pravdu přísloví, že s čím kdo zachází, tím i schází. Jestliže trpělivě přečteš, co je přiloženo, prosím, abys shovívavě přehlédl všecko, co Tě v tom může neuspokojit, ne-li pohoršit, a co zůstane v každém případě jenom na pasivním kontě pisatelově.

S oddaným pozdravem a stiskem ruky Tvůj Jar. Werstadt

Příloha k Werstadtovu dopisu z 23. dubna 1963, datovaná 19. dubna 1963

Tři čtvrti století života historického a života historikova

(kousek jubilejní bilance a samomluvy)

Je pozoruhodné, jak každá z těch tří čtvrtek století, které mi byly přány, tvoří výrazný odstavec nejen v mém osobním životě, ale i v dějinách a osudu mého národa a konec konců i světa. První údobí – 1888 až 1914 – představuje poslední čtvrtstoletí habsburské monarchie v míru a pro mne dobu prvních veřejných zájmů a politických zkušeností i kus poněkud nerovné, klikaté cesty k pozdějšímu zakotvení, což souviselo s přesedláním původního studenta reálky a techniky na univerzitu a historii i se starostmi existencními. Poslední mírové desetiletí nebylo bez významných událostí, které připravovaly blízkou velkou krizi evropskou a které zapůsobily zvláště na mladé současníky. Byly to: první ruská revoluce, demokratizace rakouského parlamentu, bosenská anexe a války balkánské. Vážné mládí se rádo idealisticky dává do služeb věcí obecných a nadosobních a z těch byla pro studentskou skupinu radikálně (později: státoprávně) pokrokovou, k níž jsem se přidal, v popředí otázka národní samostatnosti na demokratickém základě. V tom směru jsem si vysluhoval první publicistické ostruhy už jako 20-tiletý redaktor „Časopisu pokrokového studentstva“¹ a na jednom ze sjezdů naší skupiny jsem tlumočil krédo svých druhů a své vlastní slovem Hilbertova Falkenštejna² „Můj život – život samostatných Čech!“

Co bylo snem těchto mladých let, naplnilo se podivuhodně v druhém čtvrtstoletí – 1914 až [19]38. Přišla první válka světová a s ní náš osvobozovací boj. Následovalo 20

let samostatné Československé republiky, které se říkalo republika Masarykova. Tato velká epocha je i nejsvětější a neaktivnější periodou mého života. Spolubojovník zápasu na domácí frontě za války stal se ve svobodném domově především opatrovatelem památek a historikem osvobozenkého hnutí a vzniku republiky. Co všechno v té souvislosti psal, vydával, redigoval, vyplňuje svými titulky dosti stránek bibliografie, připojené k výboru jeho úvah, jež k šedesátce autorově vydal Historický klub („Odkaz dějin a dějepisců“, 1948; druhý výbor připravovaný jinde: „Drama osvobození 1914–[19]18“ už vyjít nemohl³).

Sotva půl roku pomnichovské tzv. druhé republiky bylo přechodem k třetímu a poslednímu čtvrtstoletí – 1939 až [19]63. Z nacistické okupace jsem sotva půl roku prožil doma a na svobodě. Ostatku jsem užíval jako jeden z prvních českých zajatců Hitlerovy války přímo v Reichu, za dráty Dachau a Buchenwaldu (od září 1939 do května [19]45).⁴ Téměř šest let jsem tedy nevěděl, zda se ještě někdy vrátím do života a ke své práci. Vrátil jsem se, abych však jen necelé tři roky mohl v obnovené demokratické republice pokračovat v tom, co mi bylo stejně potřebou jako povinností. Přišel únor 1948 a do roka po něm můj odchod nejen z aktivity úřední, ale i literárně vědecké a publicistické, pokud se aspoň projevovala tiskem. K 6 letům mlčení válečného a okupačního se připojilo 15 let mlčení poúnorového, celkem tedy 21 let ze 24; připočteme-li ještě asi 2 a půl roku z prvního údobí první války světové, máme téměř celé promlčené čtvrtstoletí. Není to maličkost v provozu a bilanci jednoho života. – Stane se ovšem také, že nemluví-li v tisku člověk sám, mluví se tam aspoň o něm. Například takto: „v zájmu popularizace Masarykovy a Benešovy osobnosti po celý svůj život falšoval historii a převracel dějinnou pravdu“ (Václav Kopecký v knize „ČSR a KSČ“, 1960, str. 161⁵). V takovém případě může být trochu pochybnou útechou, že o větších lidech a věcech se psalo takto nebo hůře a rovněž bez možnosti jejich obrany.

Nicméně nebylo-li a není-li možno myslet nahlas, lze přece promýšlet v tichu životní klauzury – promýšlet jako člověk, Čech, historik – obsah a smysl všeho, co jsem žil od své názorové i občanské dospělosti v uplynulém půlstoletí. Především jsme byli svědky, ale i aktivními účastníky dovršení našeho národního obrození ve směru politickém, to jest obnovení a výstavby naší samostatnosti státní v duchu nové doby, doby demokracie a oprav i převratů sociálních. Po 20 letech nadešel nový konec české samostatnosti, tentokrát však nikoli jako dílo habsburské Vídně, nýbrž hitlerovského Berlína, nikoli už na celá staletí, nýbrž jen na půl tuctu let. Ale jaká to byla léta: Bylo to peklo druhé světové války, která byla ještě mnohem strašnější než prvá, a v boji proti německému nacismu šlo pro nás nejen o návrat samostatnosti, ale o holý život, o existenci národa, který Velkoněmcům překážel v jejich prý Lebensraumu a s nímž měli známé nám dnes obludné plány. Éra nacismu a fašismu znamenala tak největší vypětí, ale zároveň přepětí, zvrhnutí, perverzi nacionální myšlenky, která – pokud zůstávala zdravá – byla jednou z hlavních a plodných sil moderního vývoje evropského.

Vedle této myšlenky, někdy s ní a mnohdy proti ní vznikala a mohutněla idea socialismu, hledící k zájmu, blahu, spáse společenství širšího, než je jednotlivý národ,

společenství – možno-li – světového. Tu šlo o to, aby spolu se základní změnou řádů hospodářských se vytvořila všude nová společnost, stejně spravedlivá, stejně životně štedrá a radostná pro všechny a především pro lidi a třídy dosud odstrčené a vykořisťované. V podobě, kterou před stoletím dal socialismu a komunismu Marx a která v Leninově adaptaci a realizaci ovládla [!] v někdejší carské říši na východě, přetváří se po únoru 1948 společnost a stát i u nás a v jiných zemích evropského středu a jihovýchodu. Co nejtěsnější sledování moskevského příkladu bylo přitom důsledkem celé historické a mocenské situace v této části Evropy po druhé válce světové, a proto se zde také stále odráží vývoj vnější politiky a zvláště vnitřních poměrů Sovětského svazu. A tu zvláště závažné bylo, že počátky socialistické či k socialismu spějící republiky byly i u nás poznamenány a zatíženy poslední érou víc než čtvrtstoleté vlády Stalinovy, érou, pro niž se při nutné likvidaci záporné složky jejího dědictví váhalo užití i pravého jména: proto eufemismus „kultu osobnosti“ musil nahradit konkrétnější pojem despotické vlády autokratické a policejní. Následkem je také otrásání dosavadními představami a hodnotami nejbližší minulosti. Citlivěji uvažovanou otázkou se nyní stává nejenom „co?“, ale i „jak?“, nejenom žádoucí cíle, ale i vhodné k nim cesty a prostředky. A uprostřed tohoto kritického přezkoumávání čerstvé minulosti český historik mé generace mohl by – či spíše: měl by, kdyby mohl – rozvinout řadu zásadních otázek, otázek životní důležitosti. Neboť v poslední etapě naší historie vede se zápas o národní duši, jde o obsah našeho češství.

Naše přítomnost se rozešla základně a podstatně s dosavadním národním vývojem a s celou naší duchovní tradicí v tom, že jako nejvyšší instanci společenskou místo národa postavila třídu a že v politickém myšlení a životě zavedla jedinověří a pravoověří, které má obdobu jen v dobách jediného dovoleného náboženství státního. A tak nejen tyto principiální změny, ale zvláště zkušenosti s životní praxí, k níž vedly, vnukají historickému pozorovateli otázky tak závažné, jako: Není třídní myšlení a citění – podobně jako druhdy myšlenka a vášeň nacionální – vydáno nebezpečí a scestí výlučnosti a fanatičnosti a není potřebí oběma vyššího korektivu a nejvyššího kritéria spravedlnosti a lidskosti? Je možný socialism v národech a ve svobodě, zvláště ve svobodě duševního projevu a tvoření? Na takové a jiné otázky odpoví budoucnost, která už nepatří tomu, kdo se takto ptá, ani jeho vrstevníkům. Říkal-li kdysi mladý student: „Můj život – život samostatných Čech!“ – mohlo to znamenat celoživotní službu ideálu, tehdy tak vzdálenému, a naději, že se dožije jeho sestoupení do světa skutečností. Myslí-li dnes pětasedmdesátník na svobodné Čechy – říká „svobodné“, protože se neukázalo samozřejmým to, co jsme za samozřejmé pokládali: že totiž samostatnost bude v Čechách znamenat vždy také vnitřní svobodu! – cítí, že jde o tužbu a víru, s níž chce odejít. Neboť ti, kdo prožili v dospělosti věku a ducha velký den zrození naší samostatnosti a republiky – den, který se zatím ztratil z národního kalendáře –, nemohou zapomenout na poslední slovo Masarykovy deklarace nezávislosti z 18. října 1918: „Věříme v demokracii, věříme ve svobodu – a ve svobodu vždy větší a větší!“⁶

Jar. Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Dopis – průklep, strojopis, s podpisem, 1 list; příloha – průklep, strojopis, 4 listy.

Uloženo též A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 1, i. č. 44, Tři čtvrti století života historického a života historikova (koncept a čistopis). Poprvé byl přetištěn tento rozmnožený dopis s přílohou (adresovaný sociologovi a filozofovi Josefu Královi /1882–1978/): PODANÝ, Václav. Tři čtvrtstoletí Jaroslava Werstadta. Dějiny a současnost, 1998, roč. 20, č. 6, s. 39–41.

- 1 Časopis pokrokového studentstva vycházel v Praze v letech 1893–1914.
- 2 HILBERT, Jaroslav. *Falkenštejn*. Praha: Bursík a Kohout, 1903. Hráno poprvé r. 1901.
- 3 Druhý výbor z Werstadtova díla *Drama osvobození 1914–18* s podtitulem *Ideje, postavy a akty* měl vyjít na jaře 1948 v Knihovně Národního osvobození nákladem Pokroku.
- 4 Viz LACH, Jiří. Zápisky buchenwaldské. Svědectví Jaroslava Werstadta z let 1939 až 1945. *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2004, roč. 34, č. 5, s. 59–66.
- 5 KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.
- 6 Washingtonská deklarace z 18. 10. 1918; otištěno např. jako: *Prohlášení nezávislosti československého národa zatímni vládou Československou*. Ed. Eva BROKLOVÁ. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, Nadace Patriae, 1998.

22

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1963, 12. července, Praha*

Vážený příteli,

posílám v příloze gratulační dopis k šedesátce Dr. Pavlovi,¹ koncipovaný po dohodě s Dr. Klikem, a prosím, abys laskavě připojil svůj podpis a pak vhodil do poštovní schránky, aby došel včas.

V životě klubovním není teď nic nového. Bude však třeba, abychom připravili podzimní přednášky. Na konec září snad má být ten bratislavský Kyzlink [!],² říjnový termín máme už obsazen přednáškou prof. Jedličky.³ A pak by mohly být další – říkal mi Flegl,⁴ že má nějakou přednášku – prý Ti o tom psal. Je to šikovný mládenec a nebylo by na škodu ho uvést na klubovní fórum. Já bych měl ty Gollovy toulky Evropou⁵ někdy v zimních měsících připraveny, mohly by být event. také.

Včera jsem hovořil s pí Hodáčovou,⁶ říkala mi, že jste si nedávno velice krásně a zajímavě popovídali. Chystá se nyní do Voznice.⁷

Přeji Ti hodně krásné užití letní pohody a děkuji už napřed za laskavé odeslání dopisu Pavlovi.

S upřímnými pozdravy Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, strojopis, 1 list.

- 1 Jakub Pavel (1903–1974), historik umění; Klikův přítel.
- 2 Karel Kizlink (1895–1976, bratislavský profesor směnečného práva) měl až 5. 5. 1964 přednášku *Církevní právo Velké Moravy*.
- 3 Lékař, profesor Jaroslav Jedlička (1891–1974) přednesl 15. 10. 1963 *Osmdesát let od konstituování Lékařské fakulty české*.
- 4 Historik Michal Flegl (nar. 1940) přednášel až 16. 10. 1965 na téma *Jan Žižka v tradici našeho lidu*.
- 5 J. Špět připravoval přednášku Gollovy toulky Evropou o historikově pobytu v Holandsku a Berlíně (zvl. na základě Gollových dopisů otcí). Přednáška se neuskutečnila, ale shromážděného materiálu využil v příspěvcích: ŠPÉT, Jiří. Jaroslav Goll a Komenský. In *Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě za r. 1963*. Uherský Brod, 1964, s. 13–16; TÝŽ. Gollova badatelská cesta k Jednotě a Komenskému. In *Bratrský sborník*. Red. Rudolf Řičan, Amadeo Molnár, Michal Flegl. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 211–217. Srv. TÝŽ. Podíl Jaroslava Golla na rozvoji komeniologického bádání. *Studia Commeniana et historica*, 1993, roč. 23, č. 50, s. 57–71.
- 6 Adéla (Áda) Hodáčová, roz. Gollová (1883–1969), dcera historika Jaroslava Golla (1846–1929). Její dopisy se vzpomínkami na J. Golla vydal DVOŘÁK, Jiří. K rodinnému zázemí Jaroslava Golla (Vzpomínky Ády Hodáčové). In *Jaroslav Goll a jeho žáci*. Ed. Bohumil Jiroušek, Josef Blüml, Dagmar Blümllová. Ed. Historia culturae VI, Studia 5. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity – Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2005, s. 593–633; dopisy A. Hodáčové [J. Špětovi] se vzpomínkami na rodiče jsou na s. 609–623. Srov. A AV ČR, osobní fond Jaroslav Goll, k. 8, i. č. 420, Vzpomínky A. Hodáčové-Gollové.
- 7 Voznice u Dobříše, kde A. Hodáčová trávila léto.

23

Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1963, 19. září, Praha

Vážený příteli,

blíží se datum, kdy pomalu vjedeme do plné klubovní sezóny, a tak referuji – říjnová přednáška prof. Jedličky o osmdesátém výročí Lékařské fakulty je už plně zajištěna.¹ Bude 15. října. Pozvánky jsem dal již dělat. Až na další budou všechny klubovní akce v muzeu vždy v úterý – jiný den už neměli volný – a to v 19 hodin. Listopadovou přednášku zatím nemáme, ale uvažovali jsme s Klikem, že by snad mohl Kutnar – ale ještě jsme s ním nikdo nemluvil, má-li něco.² To ale zatím nespěchá – o tom se pak rozhodne až po Tvém návratu do Prahy.

S přáním dalších krásných dní v bratislavské pohodě Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

1 Jedličkova přednáška – viz pozn. 3 k dopisu č. 22.

2 Dne 12. 11. 1963 přednášel historik Zdeněk Kalista (1900–1982) na téma *Cyrlometodějský motiv u Karla IV.* Vyšlo in KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. a Itálie*. Ed. Renata FERKLOVÁ. Praha: Vyše-

hrad, 2004, s. 280–305. Srv. FERKLOVÁ, Renata. Zdeněk Kalista a jeho zaujetí duchovými dějiny 14. století (Vydavatelská poznámka). In: Tamtéž, s. 335–369, o cyrilometodějském motivu viz zejm. s. 358–366; poprvé vyšlo v německém překladu: KALISTA, Zdeněk. Der cyrilomethodianische Motiv bei Karel IV. In: *Cyrrilomethodianische Fragen*. Acta congressus historiae Slavicae Salisburgiensis in memoriam SS Cyrilli et Methodii anno 1963 celebranti. Wiesbaden 1967.

24

Dopis J. Werstadta J. Špétovi
1963, 3. října, Bratislava

Milý příteli,

děkuji za zprávu klubovní. Zítra se vracím do Prahy, takže se už budeme moci o všem dohodnout po drátě nebo ústně. Přece však připojím několik zpráv i ze své strany. O prázdninách se mi připomněl se svou přednáškou Dr. Ryšavý (téma asi: Beda Dudík ze svých cest po Evropě).¹ Myslím, že to bude zajímavé, a odpověděl jsem mu zatím nezávazně, že bude-li výbor souhlasit, mohla by být přednáška zařazena někdy počínajíc listopadem. Tak by bylo o tento měsíc postaráno, nemáš-li zatím něco sjednáno s Kutnarem. Dr. Křivka slíbil přednášku na prosinec (nebo následující měsíce podle našich dispozic),² takže do Nového roku by byl program zajištěn. Ale jsou i další možnosti: rád bych, aby došlo na Kalistu,³ s nímž bychom nyní smluvili něco určitého a pevného; jednal jsem v Bratislavě s prof. Dr. Kyzlinkem [!] (právní poměry ve Velké Moravě),⁴ byl by snad možný Dr. Friedl⁵ o nových vykopávkách v Sýrii, kde byl vloni a přivezl si mnoho vlastních barevných fotografií (bylo by to něco à la Tauer o Bagdádu⁶); Dr. Borovičku⁷ jsem před časem získával pro jubilejní oživení postavy J. B. Nováka.⁸ Atd. O sobě zatím nemluví, leda potud, že především pokládám za nutné připravit svou zprávu na rozloučenou s léty „starostování“, kterých je právě tolik jako let poválečné republiky.⁹ Ale o tom bude třeba mluvit a jednat trochu déle a gruntovněji.

Zatím Tě srdečně zdraví a na pohovor se těší Tvůj Jar. Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

1 Jiří Ryšavý měl 3. 3. 1964 v HK přednášku *Cesty moravského historika Bedy Dudíka*.

2 Josef Křivka přednášel v HK 7. 1. 1964 o *Hospodaření rolníka Jana Piherta z Domoušic*. Vyšlo: KŘIVKA, Josef. Hospodaření rolníka Jana Piherta z Domoušic v letech 1839–1876. *Vědecké práce Zemědělského muzea*, 1966, roč. 5, s. 139–165. Znovu otištěno in *Posláním zemědělsko-lesnický archivář a agrární historik. In memoriam PhDr. Josefa Křivky, CSc.* Red. Jana Pšeničková, Olga Roháčová, Jiří Šouša. Praha: Spolek zemědělského muzea ve spolupráci s Národním zemědělským muzeem, 2006, s. 169–206.

3 Viz pozn. 2 k dopisu č. 23.

4 Viz pozn. 2 k dopisu č. 22.

- 5 Antonín Friedl (1890–1875), historik umění, Werstadtův švagr.
- 6 Felix Tauer (1893–1981, profesor literatury islámských zemí) měl 27. 9. 1962 v HK přednášku *Bagdád v minulosti*.
- 7 Josef Borovička (1885–1971), archivář, profesor obecných dějin na univerzitách v Bratislavě a v Brně.
- 8 Jan Bedřich Novák (1872–1933), historik, ředitel Archivu země České.
- 9 Werstadtův *Dozpěv starosty Historického klubu z let 1945–1964* – rekapitulační řeč při odchodu z funkce 7. 4. 1964. Viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 23, i. č. 1268. Zde na s. 29–33.

25

Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1964, 24. ledna, Praha

Vážený příteli,

posílám zprávu pro NVP¹ – domnívám se, že to takto stačí. S menšími obměnami se zasílala podobná i minulá léta.

Zájemci o HK a členství ve výboru se scházejí, Karel Černý² z Technického muzea je ochoten k funkci, Dr. Rudolf Turek³ by rád zůstal předsedou revizní komise finanční a snad se najdou ještě další. I ostatní členové výboru, pokud vím, pilně hledají – výsledky jistě uslyšíme – sezení 4. 2. – s Turkem je vyjednáno, že bude u něj v pracovně.

S uctivými pozdravy Špět

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, rukopis, 1 list.

-
- 1 NVP – Národní výbor hlavního města Prahy.
 - 2 Karel Černý (1927–2008), historik, archivář v archivu Národního technického muzea.
 - 3 R. Turek – viz pozn. 4 k dopisu č. 9.

26

Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1965, 13. března, Praha

Vážený příteli,

vzhledem k tomu, že p. Dr. Janoušek¹ nesdělil žádné podrobnosti o zamýšlené přednášce Válkově,² nebylo možno čekat s výrobou pozvánek, a proto byl – podle usnesení výborové schůze – zařazen na 20. dubna vzpomínkový večer na jubily (Borovička, Roubík, Slavík, Štech + ostatní, hlavně zemřelí, souhrnně).³ Sdělují Ti to raději ihned, aby bylo dost času na přípravu, a jen prosím, aby vzhledem k programu a časovému

omezení, jemuž se při přednáškách žel musíme podrobovat, nepřesáhl Tvůj výklad o Slavíkovi 15–20 minut.

S uctivými pozdravy Špét

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 14, i. č. 702. Originál, strojopis, 1 list.

A AV ČR, fond Historický klub, k. 27, korespondence s J. Werstadtem. Kopie, strojopis, 1 list.

1 E. Janoušek – viz pozn. 3 k dopisu č. 13.

2 Josef Válka (*1929, profesor českých dějin Masarykovy univerzity v Brně) přednášku v HK r. 1965 neměl.

3 J. Borovička – viz pozn. 8 k dopisu č. 24; F. Roubík – viz pozn. 5 k dopisu č. 6; J. Slavík – viz pozn. 5 k dopisu č. 18; Václav Vilém Štech (1885–1974), profesor dějin výtvarného umění na FF UK. Dne 20. 4. 1965 promluvili na vzpomínkovém večeru J. Borovičky, F. Roubíka, J. Slavíka a V. V. Štecha: M. Volf, J. Klik, J. Werstadt a J. Pavel. Werstadtova promluva *O Janu Slavíkovi – osmdesátíku* viz A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 23, i. č. 1269.

27

*Dopis J. a M. Werstadtových J. Špétovi
1966, 26. prosince, Praha*

Mnoho štěstí v novém roce 1967 srdečně přeji Vašemu trojlístku¹

Jar. Werstadt, Marie Werstadtová

Osobní archiv J. Špéta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

1 Trojlístek – J. Špét se r. 1965 podruhé oženil – s archivářkou Ludmilou Mrázkovou (*1929); r. 1966 se jim narodila dcera Markéta.

28

*Pohlednice J. a M. Werstadtových J. Špétovi
1967, 29. prosince, Praha*

Srdečné přání štěstí a zdaru do nového roku Tobě, paní choti i třetímu, dosud nevidanému členu rodiny¹ posílá

Tvůj Jar. Werstadt se ženou Marií

P.S. Zároveň přikládám, co jsem měl připraveno k osobnímu odevzdání na schůzi klubovní.

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

1 Dcera Markéta Špětová – viz pozn. 1 k dopisu č. 27.

29

*Dopis J. Špěta J. Werstadtovi
1968, 20. března, Praha*

Vážený příteli,

deset let už uplynulo od chvíle, kdy k Tobě za krásného březnového odpoledne přišla delegace Historického klubu a kdy jsme Ti tiskli ruku a říkali upřímná a nelíčená přání všeho dobrého. Dva z tehdejších gratulantů již dnes svůj pozdrav opětovat nemohou a my ostatní si uvědomujeme,¹ kolik se toho za tak krátký čas změnilo v našem životě osobním i v dění veřejném...

Nezměněn zůstává pouze tehdejší i nyníjší jubilant, neboť Jaroslav Werstadt se stal v našich očích přímo symbolem stálosti a neměnnosti. Stálosti přesvědčení, nesmlouvavosti postoje, nekompromisnosti a čestnosti v jednání a neměnnosti poctivého charakteru lidského i vědeckého.

Mluvím tu sice v plurále, ač říkám svůj osobní názor a své vyznání vztahu k Tobě jako k člověku i k vědci, ale myslím, že by se s mým názorem jistě ztotožnili nejen moji vrstevníci, ale i Ti mladší, kteří Tě poznali. Naučil jsem se za léta našeho, pro mne tak vzácného přátelství tyto vlastnosti a rysy obdivovat, a píšu-li dnes o tom, víš jistě, že to nejsou slova míněná jinak než upřímně a opravdově.

Přeji-li Ti k osmdesátce i do dalších let stále neutuchající svěžest fyzickou i duševní i klidnou pohodu pracovní a životní, činím tak opravdu od srdce. Ale myslím, že nejkrásnějším darem, kterého se Ti právě k Tvému jubileu dostává – a z něhož se radujeme i my všichni – je skutečnost, že pravda, a pravda historická zvláště, se stává opět pravdou a že slova těch, kteří ji povždy hlásali, nejsou už hlasem volajících na poušti.² Přál bych Ti jen ještě hodně sil do dalšího boje za tuto pravdu a možnost plného badatelského využití v nových poměrech. A to by byl dárek jubilantův zase nám všem.

S upřímným stiskem ruky Jiří Špět

Žena pozdravuje rovněž a připojuje neméně upřímné přání všeho dobrého.

P.S. Připojuji jako malou pozornost separátek, jehož tematiku sice znáš už z přednášky, ale jenž Tě snad přece jen – třebaš polemicky – zaujme.³

A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 17, i. č. 958, blahopřání k 80. narozeninám. Originál, strojopis, dvojlist.

- 1 Z někdejších gratulantů již nežili Jaroslav Lameš a Josef Klik (dle vzpomínky J. Špěta).
- 2 Srov. A AV ČR, fond J. Werstadt, k. 1, i. č. 45; K mé rehabilitaci, resp. z mrtvých vstání /1968/.
- 3 ŠPĚT, Jiří. K politickému pozadí počátků boje o Rukopisy v r. 1886. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie*, 1967, vol. 12, č. 2, s. 85–100.

30

Parte Marie Werstadtové
1968, 10. dubna, Praha

Ani stéblo nepohne se,
velké ticho nad vodami.
Ticho nade stromy v lese.
Byli s námi a jsme sami.

Nezavolá, nezaproší
nikdo slovy horoucími.
Vyschla krůpěj ranní rosy.
Nejsme s nimi; budem s nimi!

Viktor Dyk, Ticho

V první hodině dne 10. dubna opustila nás ryzí lidská bytost a čistá ženská duše Marie Werstadtová, rozená Friedlová.

Umřela na nemocničním lůžku po zhoubné nemoci, asi rok zjevné a ještě déle skryté, odešla dva měsíce před svými 75. narozeninami.

Rozloučíme se s ní ve velké síni strašnického krematoria ve středu dne 17. dubna o 10. hodině.

Dr. Jaroslav Werstadt za nejbližší opuštěné.

V Praze 5 – Smíchově, Janáčkovo nábřeží 29, dne 10. dubna 1968.

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, tisk.

31

Poděkování J. Werstadta za kondolence k úmrtí M. Werstadtové
1968, květen, Praha

Za milý projev účasti srdečně děkuje a obrázek¹ na památku posílá

oddaný Dr. Jaroslav Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, tisk.

- 1 Obrázek M. Werstadtové podle kresby Maxima Kopfa (1892–1958), významného člena sdružení Prager Secession, z r. 1927.

32

*Poděkování J. Werstadta přátelům za blahopřání k narozeninám
1968, květen, Praha*

Přátelům, kteří vzpomněli k 21. březnu 1968!

Osmdesátník děkuje všele za laskavé vzpomnutí a přání. Odpovědět na některé hlasy tak, jak by si přál a jak by zasloužily, může však teprve později. Neboť týdny uplynulé od jubilejního dne byly, žel, posledními týdny života jeho drahé ženy, dny posledního rozloučení i první tíživé samoty. Nebylo možno myslet na jiné než na tyto bolestné věci a bylo nutno vyřizovat nezbytné praktické důsledky odchodu jednoho z životní dvojice. Nezbyvá tak zatím leč prosba za omluvení a strpení.

Oddaný Jaroslav Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, tisk.

33

*Pohlednice J. Werstadta J. Špětovi
[1969, leden], s. 1.*

Štěstí, zdraví, dlouhá let[a]!

My jsme k vám přišli zdaleka...

– Tak nějak vinšovali Tři Králové – kontrarevolucionáři.

Co nám vinšuje dnes Pět Prvních Tajemníků, čteme v novinách a máme na vybranou.

Přeji Tobě, Tvým milým a nám všem srdečně to lepší do nového roku.

Přátelsky Tvůj a Váš Jar. Werstadt

Osobní archiv J. Špěta, Praha. Originál, rukopis, 1 list.

Recenzovali

Doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr., Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

PhDr. Zdeněk Pousta, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy, Praha

Resumé

Correspondence between Jaroslav Werstadt and Jiří Špět

This edition presents 33 letters, postcards, greetings and thank-you cards, exchanged between historians Jaroslav Werstadt and Jiří Špět from 1956 to 1969. Špět's correspondence is stored at the ASCR Archive among Jaroslav Werstadt's personal papers and in the History Club fonds, while Werstadt's correspondence is stored among Jiří Špět's personal papers.

This correspondence is an interesting contribution on the history of Czech historiography during the 1950s and 1960s. Its writers built up a professional and personal rapport while Werstadt held the office of Director at the History Club (1945–1964) and Špět was its Secretary and then Honorary Secretary (1956–1966). Their letters reflect the activities taking place at the History Club which maintained continuity with older forms of research work and the scholarly interests of J. Špět, who during the period under review was substantially involved in the history of Czech historiography.

Translated by Melvyn Clarke.

Jiří Špět
(osobní archiv J. Špěta)

Jaroslav Werstadt
(A AV ČR, fond J. Werstadt, i. č. 1571)

HISTORICKÝ KLUB
PRAHA IV, čp. 5.
ARCHIV ZEMĚ ČESKÉ
ČÍSLO POŠTOVNÍ SPORITELNY 67.198

Praha, 10. května 1955.

Prezidium Českoslov. akademie věd

v Praze.

Dnes lze již říci za jista, že zřízení nového hrobu prof. Josefa Šusty na šáreckém hřbitově psal a nahládkou Čsl. akademie věd bude do konce května druhým výročím tragické smrti velkého dějepisce a byst. prezidenta Čsl. akademie věd a umění z nepřítel Čsl. 1939-45. Proto se výbor Historického klubu obrací k Prezidiu ČSAV. nepoprosí vložení výtahů do žebříků za to, co učinilo pro usmolení hrobu z áru a přátel prof. Šusty, klamocně před rokem Historickým klubem a po té s nadšením a žádostí, abym u někoho, dříve psal hrobu Josefa Šusty byla vykonána a pietní návštěva v předvečer dne listopadové smrti, tj. 26. května, za účasti zastupení Čsl. akademie věd, rodiny zesnulého a Histor. klubu, který by měl být ustanoven vy- zval by k účasti i členi klubu svého claustva. Výbor Hist. klubu dává dále si při tom vyslovit za věst aby za jeho hrobu hřbitově navždy promluvil vzhledem k tomu představitel Čsl. akademie věd jako zřizovatelky a udržovatelky nového hrobu, a zejména, že se v jeho věci obrací zároveň s vlněním probojnímu na pana prezidenta Akademie, ministra Zdraví a Vědy.

Prostíme o brzké zasedání rozhodnutí, aby bylo mož- no však vyzkoušet rodinu hrob. Šusty a eventuálně i vazy claustva, jestliže by jeho větší účast při této příležitosti nebyla požádána za nevhodnou, a tímto v opravdové účel za

starosta

řídící

F S ohledem na pracovní povinnosti účastníků byla by snad předvečer (5. nebo 6.) května 26. května vhodné v nej dopolední hodině výročního dne 27. května.

Zřízení nového hrobu prof. J. Šusty na šáreckém hřbitově, psal J. Werstadt
(A AV ČR, fond J. Werstadt, i. č. 1536)

Zápis
o jednání Ústavního historického klubu
21. ledna 1959

Přítomni: Šversta, Švef, Klík, Klepl, Křiváček,
Fojtčík, Štáma, in. Šišma a Špít.
ne. prof. Filip.

Schůzi se konala v 16.15 Aulech HK Dr. Šversta.
Protokol z minulého jednání čten a schválen.

Na návrh štaury, projednání nejprve ~~je~~ -
prava valné hromady a teprve potom organizování věci
sportovní.

Příprava valné hromady

Dr. Švef sdělují, že komit - nejprve získal pro
předs - vedoucí ústav o. Štichy, Štáma a Štáma,
kteří byli velmi ochotní ke spolupráci. Dr. Klík však upozor-
ňuje, že je třeba za dříve situace dobře uvažovat, má-li se valná
hromada provést již naplno. Ústav totiž je nyní téměř opuštěn,
kteří domů žijí a není domů rozhodnutí, jaké bude jejich
budoucnost. Nemí vyloučit, že dojde k jednání a to by bylo
zdravé, aby je vedli zkušení funkcionáři ústavu. Štáma dříve
znají jeho tradice i celé, a štaury znají dokonce i voj. situace HK
v roce 1948. A protože toho by jistě nebylo žádných, a -
nyní ovšem volání volání valná hromada z zavedení - když má
dříve ^{právní} jednání - jednání i jiné hromady. Dr. Křiváček
připomíná, že jeho ústav a domů, že štaury situace by
tato lepší počítat o valná hromada a to je z di. v. d. i.
vážně, ale i ostatních. Šversta souhlasí, že to jsou závažné
argumenty, že není rozhodnutí otevírat z vedoucí z HK, ale
má být by se jim ovládnout budoucnost sportovní věci
postupně nebo třeba ohrožit. Navrhují ještě, aby se v. d. i.

Vzpomínka na Historický klub a Jaroslava Werstadta

ZDENĚK POUSTA

V prvním roce mého archivního studia vedl historický proseminář asistent Miroslav Truc. Ten mne na závěr druhého semestru oslovil s tím, zda bych měl zájem o práci v archivu Karlovy univerzity. Považoval jsem si této nabídky, s radostí jsem přisvědčil, a tak jsem se stal v roce 1957 pomocnou vědeckou silou. V té době sídlil univerzitní archiv v budově Právnické fakulty, kde měl ve sklepních suchých prostorách archivní depoty. V přízemí pak kromě badatelny, jedné místnosti plné archivních krabic a masivního trezoru pro uschování středověkých listin a nejdůležitějších archivních dokumentů, byla ještě jedna poměrně velká místnost pro dva pány asistenty oddělení pomocných věd historických a archivního studia katedry československých dějin – promované historiky Miroslava Truce a Karla Kučeru. Místnost s nimi sdílelo i pět pomocných vědeckých sil, pro každý pracovní den jedna.

Bylo to velice příjemné, tvůrčí prostředí. Páni asistenti se k nám chovali velice kolegiálně a po ukončení studií jsme se stali přáteli. S Karlem Kučerou jsme si byli zvlášť blízcí, ten mne nejen s činností Historického klubu seznámil, ale ukázal mi cestu mezi historiky, jež jsem znal do té doby jen na základě jejich odborných rozprav a knižních publikací.

Od podzimní sezóny 1958 jsem navštěvoval klubovní přednášky jako Kučeruův host, v červnu 1959 jsem byl rozhodnutím výborové schůze přijat za člena, a tak jsem se mohl již jako jeden z řadových členů Historického klubu (členské příspěvky pouhých 6 Kčs) účastnit klubovních akcí a přednášek. Ty se konaly v zasedací síni Národního muzea (okna na Václavské náměstí) či v přednáškovém sále muzea, který tomuto účelu sloužil až do konce roku 2009. Poté, co v éře posrpnové normalizace vedení Národního muzea přestalo vycházet Historickému klubu vstříc a neumožnilo mu, aby se jeho činnost včetně přednášek mohla nadále v budově muzea rozvíjet, byl výbor nucen hledat pohostinství jinde či v nájemných sálech. A tak jsme s HK několik let putovali po Praze.

Na čas jsme našli útočiště v Jungmannově ulici v jedné z poslucháren Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, tam se také konala na jaře 1972 valná hromada. I když výbor vyjádřil děkanovi fakulty vděčný dík, museli jsme se vydat i s přednášejícími na další cestu Prahou. Za přímo tajemné místo pro přednášky HK bych označil spoře osvětlené místnosti Závodního klubu Druchema v Petřské ulici 2, kam se šlo přes dvůr do zadního traktu. Podle nezvyklé zatuchlosti vzduchu, která tam panovala, byla

návštěvnost klubu samotnými pracovníky Druchemy zřejmě dosti sporá. Není divu, že jsme se zde cítili trochu jako příslušníci zakázané a pronásledované tajné organizace italských karbonářů, připravujících se na boj za svobodu národa. Snad mé tehdejší pocity vyvěraly z doby, která nebyla časově příliš vzdálená od srpnového „vstupu spřátelených armád“. Místo lahodnějších či ostřejších nápojů, jež by zřejmě oni praví hrdinové tajné organizace konzumovali, pili jsme čaj z velkých hrnků v dobré snaze, abychom paní, která nám ZK Druchema ochotně otevřela a s námi setrvala až do konečného diskusního příspěvku, dopřáli alespoň malou „outratu“.

Dnes si již těžko někdo dovede představit, jak zde v této nezapomenutelné atmosféře působivě promlouval doc. František Kutnar 5. prosince 1974 na téma *Josef Šusta a problémy dějin českého dějepisceví*. Prostory závodního klubu velké nebyly, a tak jsme valnou hromadu v březnu 1979 odbývali již v pronajatém sálu Radiopaláce na Vinohradech. Od roku 1980 se klubovní přednášky definitivně konaly na vinohradském Mírovém náměstí v tehdejších Ústředním kulturním domě železničářů (dnes opět pod původním názvem Národní dům na Vinohradech).

Do budovy Národního muzea se Klub vrátil ještě v osmdesátých letech, to však již za méně příznivých okolností.

Po vystoupení Charty 77 se totiž do zorného úhlu orgánů Státní bezpečnosti dostaly nejen samizdatové *Historické studie*, ale také členové HK, kteří do samizdatového periodika přispívali či vyjádřili svým podpisem souhlas s požadavky Charty. Snahou ministerstva vnitra bylo vydělit tyto historiky z kolektivu historické obce. Nátlak začal zprvu formální výtkou, že HK neplatí daň ani ze symbolických honorářů určených pro přednášející. Při jednáních s ministerskými úředníky bylo poukazováno rovněž na ryze spolkový charakter HK. I představitelé odboru pro vnitřní věci Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, kteří zpočátku pouze „radili“, nakonec již důrazněji vyzývali členy výboru, aby se HK zapojil do některé státem uznávané instituce. V listopadu 1978 Ministerstvo kultury ČSR navrhovalo, aby Historický klub i Společnost přátel starožitností vstoupily do Společnosti Národního muzea.

V květnu 1979 jednal výbor HK o svých momentálních výhledech a možnostech. Jeho členové si uvědomovali čtyři případné varianty: 1) požádat o uznání jakožto samostatné dobrovolné organizace, 2) začlenit HK do jiné stávající organizace, 3) dobrovolně se rozejít, 4) nechat se úředně rozpustit. Výbor po četných diskusích došel k závěru požádat kompetentní místa o schválení formy samostatné dobrovolné organizace.

Společnost Národního muzea, kam byl HK z vyšších míst opětovně směřován, samostatnou organizací nebyla. Byla podřízena řediteli Národního muzea. To budilo mezi členy klubovního výboru oprávněné obavy, a proto začlenění do Společnosti Národního muzea výbor odmítl. Na jaře 1980 proto jednali zástupci HK Josef Hanzal a Karel Kučera s představiteli Genealogicko-heraldické společnosti, nedospělo se však k uspokojivému řešení. Všem však bylo jasné, že se jedná pouze o odklad konečného rozhodnutí a varianta samostatné organizace nemá naději na úspěch. Z dalšího jednání vyplynuly pouze dvě možnosti: buď HK rozpustit, či jeho členstvo, i s možností konání dalších sa-

mostatných přednášek, převést pod ochranná křídla Společnosti Národního muzea. Tato otázka byla rozhodnuta ve prospěch druhé varianty. Valná hromada HK 11. května 1981 toto rozhodnutí stvrdila. Necelé tři roky se tedy výboru dařilo „kličkovat“ a oddalovat konečné rozhodnutí. Čeho se HK dokázal uchránit v padesátých letech, nebylo možné docílit v éře tvrdé konsolidace let sedmdesátých.

Ve Společnosti Národního muzea připadli členové HK dle své „odbornosti a zájmu“ pod patronát Archivu Národního muzea. Jak vedoucí archivu Aleš Chalupa, se kterým přípravná jednání probíhala (ostatně byl také členem HK), tak všichni jeho pracovníci se k nově příchozím do Společnosti Národního muzea chovali kolegiálně, přátelsky a „stínovému vedení“ starého HK přenechávali veškerou iniciativu i rozhodování stran klubovních přednášek. Pracovníci StB se však snažili programově vyvolat mezi historiky trvalý rozkol. Část z nich „zpracovávali“ v tom smyslu, že se měli obrátit s žádostí na muzejní výbor, aby byli ze Společnosti Národního muzea vyloučeni čtyři „chartisté“, shodou okolností členové bývalého HK. O tom zprvu nechtěl výbor Společnosti ani slyšet. Až po informaci ředitele muzea, kdo za požadavkem stojí, zaskočení navíc ředitelovým příkazem a tlakem vykonávaným státní tajnou bezpečností začali ustupovat.

Členem výboru Společnosti byl PhDr. Josef Krivka, po doc. PhDr. Františku Kutnarovi starosta HK. Ten jako jediný zástupce HK ve vedení Společnosti se proti tomuto postupu ostře ohradil a na protest rezignoval. Členům výboru HK bylo jasné, že za těchto okolností je nutné i přednáškovou činnost v rámci Společnosti ukončit. Nebylo totiž možné připustit, aby se Klub zpronevěřil svým vlastním dějinám, jak posléze prohlásil 2. prosince 1989 v Kulturním domě Delta PhDr. Karel Kučera v projevu při obnovení činnosti Historického klubu.

V červnu 1984 se uskutečnil vzpomínkový večer k uctění osobnosti a díla zesnulého starosty Historického klubu Františka Kutnara († 11. září 1983), kde se po předešlé konzultaci s členy výboru přednášející Karel Kučera vědomě distancoval od nátlakové akce takovým způsobem, že se dalo očekávat znemožnění dalšího pokračování klubovní činnosti. Dne 13. června 1984 měla být tak naším vlastním rozhodnutím historie HK uzavřena.

* * *

Když jsem přišel poprvé na přednášku Historického klubu, připadal jsem si, jako bych se ocitl v jiném světě a v jiné době. I když se jednalo o konec padesátých let a poměry ve společnosti i na fakultě nebyly již tak dramatické, celé to klubovní kolegiální ovzduší připomínalo oázu klidu, bez tendenčních politických vlivů a tlaků. Duch tolerance a vzájemné úcty dýchal na mne opravdově. Cítil jsem, jak zde lidé k sobě tíhli, chtěli se vidět a pravidelně setkávat, znovu prožívat onu atmosféru přednášek a i ostrých diskusí. Vždyť na přednášky přijížděli i vzdálení mimopražští, až z Brna vážili cestu prof. Jaroslav Ludvíkovský a ing. Vladimír List, aby se nočním vlakovým spojem – „flamendrákem“ vraceli domů spokojeni po setkání s přáteli.

Přednáškový sál byl vždy plný a nebylo to dáno jen tím, že na každou přednášku bylo členstvo zváno jednotlivě (ovšem, otevřená zásilka formou tiskopisu byla tehdy frankována po Praze 20 hal., mimo Prahu 40 hal.). Hlavními aktéry klubovních přednášek a setkání po obnovení činnosti v roce 1955 byli totiž příslušníci generace, kterou politická poučovací změna zasáhla nejtěživěji. A tak mnozí členové HK přišli o možnost pedagogicky působit na vysokých či středních školách, mnohým bylo znemožněno i publikovat. Přednášky a akce HK, včetně oblíbených výletů, byly navíc vždy tradičním místem svobodné, demokratické výměny názorů. Historický klub založený roku 1872 jako studentský spolek se stal počátkem dvacátého století sdružením studentů a odborných profesních pracovníků. Názorové rozpětí jeho členů bylo vždy značné a vždy se dbalo na to, aby žádný myšlenkový proud nebyl potlačován, aby jediné diskuse a věcná polemika byla ta správná cesta k hledání pravdy. Diskuse byly rovněž bohaté na náměty. Jaroslav Werstadt, Jan Slavík, František Kutnar, Václav Ryneš, Rudolf Turek, Josef Hobzek, ale také Emanuel Janoušek, Josef Tlapák, Jiří Tywoniak, krom jiných, byli častí diskutující v letech, která pamatuji.

Přímo okouzlen jsem byl zjevem starosty PhDr. Jaroslava Werstadta. S jakou elegancí dokázal předstoupit před posluchače, aby představil nejen přednášejícího, ale mistrným způsobem promluvil i k vlastnímu tématu přednášky! Werstadt byl pro mne nezapomenutelný zjev, členy Historického klubu zasloužile plně respektován a vážen. Byl to muž statečný, prozíravý a zkušený. Když byl zatčen historik Jan Slavík, zašel za spoluvězněm z Buchenwaldu Alexejem Čepičkou, ministrem spravedlnosti, vysoce postaveným v hierarchii Komunistické strany Československa, a rázně se na něj obořil: „Zavřeli jste nám Slavíka!“ a žádal okamžitou nápravu. Jan Slavík se tak brzy ocitl opět doma, aniž by tušil, odkud zavál příznivý vítr pro jeho osvobození.

Měl jsem to štěstí, že pod Kučerovou patronací jsem se zúčastňoval sezení v restauraci po přednáškách. Chodilo se do Demínky, do Hlavovy kavárny na Vinohradech, a když jsem to mohl jen trochu ovlivnit, pak do francouzské restaurace Obecního domu. Tam byl vysoký strop, kouř šel nahoru a Jaroslav Werstadt toto místo měl také rád. Kol starosty Werstadta sedávali František Kutnar, Emanuel Janoušek, Josef Borovička, Alois Pitterman, Karel Kučera, Josef Tlapák, ale také Josef Hanzal, Karel Černý. Bylo příjemné sledovat velký zájem Werstadtův, Borovičkův i ostatních o vše, co se dalo v historické obci a v současné společnosti. Večeři s plzeňským pivem jsme si tehdy mohli v této prvotřídní restauraci bez rozpaků všichni dopřát. Ani nás nenapadlo, že bychom mohli být sledováni někým, kdo HK nepřál. Debata byla vždy přátelská a na úrovni.

Dovolím si vzpomínku na starostu HK doplnit závěrečnou pasáží Kučerova projevu z 28. května 1970, jenž byl věnován dílu, osobnosti a památce muže, který nás tehdy před pěti měsíci opustil: „Nelze pominout osobnost. Jaký byl Jaroslav Werstadt – muž, jemuž jsme se obdivovali, jehož jsme milovali. Hlavním rysem jeho duchovní tváře byla služba. Werstadt sloužil vždy myšlence i osobnosti jenom ze svého vlastního rozhodnutí a nečekal na projevy vděčnosti nebo uznání. Byl až imunní proti všem projevům přízně, kterou oceňoval jen, byla-li podložena přátelstvím, a se vši energií střežil nezávislost

Zpráva je složena z několika částí: Janina HK, Praha 2. 7. 1981
Podmínky: dr. Kuchera, Křížová, Holý, Thapač, Růžička,
Rat, Hanzal.

Omáčka: Kucera

- 1) Hanzal informoval o jednání o předložení návrhu
musea, zřejmě se uvažuje o uložení všech souborů HK,
při uložení těchto souborů je potřeba mít jasno o archivu
HK. Důležité je také vědět, jaké podmínky budou a jaké
museo, město atd. Chápe se to jako a podle toho jednat
ještě předpokládá Janina a ostatní lidé.
- 2) Finanční podmínky - ve svých úvahách bylo
důležité, jaké peníze budou k dispozici pro
projekt. Důležité je také vědět, na jaké úrovni
je existující materiál (Historický fond HK - 1981) a
jaké jsou podmínky. Thapač.
Volební a mezinárodní upřesnění je třeba
Thapač Kuchera a ostatní. Mělo by být
jasno a jasné podmínky.
- 3) Koncepce archivu a materiálů.
Přesně uveďte klíč - Janina a ostatní. Archiv je uložena
v Archivu ČSAV, aby se mohl, aby se celý fond na
jednom místě. Pokud by měl být umístěn
v Archivu HK, je třeba, aby se archiv uložil v Archivu
ČSAV předal Janina a ostatní Archivu HK.
Kuchera - Archiv HK by měl být s jistým
historickým vzhledem, Janina a ostatní. Janina
Janina není jasná (je to je třeba mít jasno HK, Růžička
je třeba, jak se mají HK, archiv) Archiv je jasné -
Janina a ostatní jasné Kuchera a Kuchera.

Zpráva: Hanzal

Sudetoněmecký vlastivědný ústav v Liberci 1925–1945 a sbírka Sudetoněmecký archiv

Někdy to tak bývá, že dramatické historické události na pozadí neméně dramatického vývoje určité instituce se výrazně odrazí na stavu písemností, které se po ní zachovaly. Měrou vrchovatou to platí o tzv. fondu Liberec, jehož prozatímní označení vzniklo zřejmě z určité bezradnosti a jako záchytný bod použilo společnou geografickou provenienci jinak heterogenních archiválií. Podstatnější pro jejich společné uspořádání ovšem je, že dokládají aktivity sudetských Němců v 1. polovině 20. století na poli vědy, kultury a vlastivědného bádání. Jedná se v podstatě o několik více či méně torzovitých fondů včetně několika úředních knih, jednu sbírku, čtyři desítky neúplných kartoték, mapy, novinové výstřižky a další materiál.

Z nejdůležitějších fondů se zachovaly: 1. zlomek úřední korespondence Ústavu pro sudetoněmeckou vlastivědu (Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung) z let 1924–1939 řazené abecedně podle osob a institucí v rozsahu 1074 inventárních čísel v sedmi kartonech (inventurní soupis); 2. písemnosti Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu (Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung) z let 1939–1945 (ve zpracování); 3. úřední korespondence a zápisy z valných hromad z let 1924–1937 Německé společnosti pro pravěk a rané dějiny (Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte) v rozsahu 881 inventárních čísel ve 12 kartonech (inventurní soupis); 4. písemnosti o chodu redakcí časopisů *Firgenwald* (1928–1937), *Sudeta* (1935–1939) a *Karpathenland* (1927–1938) (neuspořádáno); 5. korespondence a písemnosti textilní firmy Liebig (neuspořádáno); 6. archivní sbírka Sudetoněmecký archiv (Sudetendeutsches Archiv).

Právě posledně jmenovaný celek byl jako první zpřístupněn Dílčím inventářem I. a čítá 364 inventárních čísel v 95 kartonech. Jedná se o archivní sbírku historických pramenů, zlomků pozůstalostí, osobních korespondencí, originálních archiválií, opisů, fotografických reprodukcí, rukopisů, deníků, učebnic, novinových výstřižků, fotografií a dalších písemností, která začala vznikat od poloviny 20. let z podnětu prof. Ericha Gieracha¹ jako pramenný základ pro uvažované sudetoněmecké „národní“ muzeum.

Gierachovým úsilím totiž došlo k oživení činnosti Německé vědecké společnosti v Liberci (Deutsche wissenschaftliche Gesellschaft in Reichenberg) a v roce 1925 i k naplnění jednoho z jejích nejdůležitějších úkolů, tedy založení Ústavu pro sudetoně-

1 Erich Gierach (1881–1943), germanista, profesor Německé univerzity v Praze a univerzity v Mnichově.

meckou vlastivědu (Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung). Úkolem ústavu, jenž sídlil pochopitelně také v Liberci, bylo podporovat vlastivědné vědecké práce a poskytovat k nim podklady – knihy, sbírky map, obrazů, listin, opisů atd. Současně měl řídit a rozvíjet práci tzv. krajských spolupracovníků, což byli amatérští vlastivědci.²

Zpočátku se získané archiválie pouze „in einen Schrank beiseitegelegt mit dem Vorhaben, dereinst ein Schildchen „Sudetendeutsches Archiv Nr. X“ daraufzukleben“.³ V roce 1932 založil administrativní ředitel ústavu Franz Runge přírůstkovou knihu a v roce 1937 vzniklo označení „Sudetendeutsches Archiv“, přičemž se o tom objevila zpráva v tisku s výzvou ke spolupráci. Cílem bylo získat od archivářů, knihovníků a muzejních pracovníků přehled o fondech a významných archivních památkách vztahujících se k „sudetoněmeckým dějinám literatury, jazyka, kultury, umění, lidí a rodů“.⁴ Také bylo v plánu pořizovat opisy a fotokopie pramenů uložených doma i v zahraničí. Za nejdůležitější ovšem iniciátoři považovali získávání a shromažďování dosud archivně neuložených písemností od veřejnosti, případně jejich zakoupení v antikvariátech. Popsané okolnosti vzniku se dodnes na sbírce dají dobře rozpoznat, stejně jako fakt, že se naplnil předpoklad tvůrců, že bude „archivem“ především k dějinám 19. a 20. století.

Zachoval se původní soupis (nyní i. č. 359) vedený v ústavu ve dvou přírůstkových knihách (I. obsahuje čísla 1–159, II. čísla 160–351), který podle poznámek posloužil ještě k inventuře v roce 1959. Koncem roku 1945 v Liberci fyzicky převzal všechny zmiňované fondy, nacházející se tehdy v prostorách Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu, pověřený pracovník Státního historického ústavu Oldřich Říha, kterému pomáhal s tříděním a balením až do svého odsunu Franz Runge. Následně na počátku roku 1946 byly odvezeny do Prahy a uloženy v Klementinu. V roce 1949 ředitel Státního historického ústavu František Roubík publikoval o sbírce článek v *Časopisu Společnosti přátel starožitností*,⁵ kde upozornil na některé důležité písemnosti, o nichž se domníval, že jsou zajímavé „z českého hlediska“.

Jednalo se např. o korespondenci J. G. Meinerta s hraběnkou Pachtovou (i. č. 10), rukopis *Unsere Familiennamen* A. F. Ressela (i. č. 17), torzo písemností G. Eise (i. č. 46–50) a mnohé další. Za připomenutí stojí také písemnosti vládního rady H. Hartla z jednání o přenesení německých vysokých škol do Liberce ve 20. letech 20. století (i. č. 128). Podle tvrzení F. Roubíka přežily fondy bez ztrát ještě stěhování z Klementina do Vlašské ulice, ale problém nastal při dalším přesunu do Jiřské ulice na Pražském hradě,

2 MÍŠKOVÁ, Alena. Vývoj německých libereckých vědeckých a vlastivědných institucí a jejich archivních fondů (1925–1945). *Sborník Severočeského muzea. Historia*, 1993, sv. 11, s. 33–46; TÁŽ. Osudy archivních fondů významných německých vědeckých institucí na českém území. *Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et Historica*, 1993, sv. 1, s. 150–159.

3 EIS, Gerhard. Das Sudetendeutsche Archiv. *Sudetendeutsches Jahrbuch*, 1938, s. 234.

4 Tamtéž, s. 235.

5 ROUBÍK, František. Sbírký bývalého německého vlastivědného ústavu v Liberci. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1949, roč. 57, s. 139–144.

kde docházelo k neobornému zacházení s písemnostmi a k rozdělení fondů, z nichž část skončila snad v tehdejšímu Archivu země České v Dejvicích. V roce 1960 došlo v rámci celkové revize fondů i na sbírku, byl pořízen její český soupis, který vycházel z původního německého, a doplněn o rejstřík, vypracovaný pracovníci Historického ústavu ČSAV Annou Vavrouškovou, ale materiál již byl nenávratně poznamenán ztrátami.

Všechny fondy tehdy čítaly na 141 kartonů a 119 balíků písemností a krabic s kartotékami či rejstříky. Ze záznamů o revizi vyplývá, že za 14 let od převzetí v Liberci nebyly fondy nijak dále pořádaný a inventarizovány. Jejich část byla stále v původních balících, které O. Říha vyzvednul z protiletického krytu, označil a jen stručně popsal jejich obsah. Vzhledem k těmto okolnostem ani seznam vypracovaný tehdy pracovníci ústavu A. Vavrouškovou nemohl pravděpodobně zachytit všechny ztráty.⁶

Dne 16. května 1991 proběhlo předání archivního materiálu „Liberce“ z Historického ústavu do Ústředního archivu ČSAV, kde se pořádním fondu zabývali Alena Míšková (1992–1995) a Marek Ďurčanský (1998). Vzhledem k nepříznivým okolnostem se bohužel práce v roce 2002 zastavily a pořádním nebylo dokončeno. Povodeň a následné vynucené stěhování stavu fondu jistě neprospěly, došlo k dalšímu promíchání původních soupisových čísel a k ztrátám označení, což ztěžuje identifikaci některých částí.

Po obnovení prací, kterými byla v roce 2006 pověřena Milena Josefovičová, byla doporádána a fyzicky nově uložena nejprve sbírka. Tam, kde to bylo možné, zůstaly zachovány původní signatury, jen se změnilo v inventární číslo. Ke sbírce byly přiřčeny novinové výstřížky a některé další písemnosti, jejichž původní místo ve fondu „Liberce“ už nebylo identifikovatelné. Dokumenty ve sbírce jsou tak různorodé, že nelze než doporučit, aby si každý zájemce prošel inventář položku po položce a vybral si, co jej zaujme, k prostudování.

Milena Josefovičová

6 V případě sbírky za ztracené označila tyto původní signatury: 2, 7, 15, 17/2, 21, 22, 47/2, 49/3, 54, 56/3, 57, 58/2–6, 63, 65/3–6, 69, 71/4, 73, 74, 80, 83, 86/15, 8, 102, 125, 134, 136/5, 140, 141, 152, 153, 162, 163, 166, 168, 171, 178/1, 186, 196, 205, 212a, 224, 229/19, 246, 250, 260, 263, 264, 265, 269, 274, 275, 276m, 277, 288, 295, 302/3, 303, 305, 307, 311, 312, 317, 323, 331, 341, 342/25–26, 348.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.
Kabinet pro dějiny vědy Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.
Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy v Praze
Česká společnost chemická

zvou zájemce k účasti a ohlašují pořádání semináře

Bohuslav Raýman (1852–1910), badatel, učitel a organizátor vědy

13. října 2010 (středa) od 9 do 16 hodin
v budově Karolina, Ovocný trh 3–5, Praha 1.

V letošním roce uplyne 100 let od úmrtí českého chemika Bohuslava Raýmana. Sobotecký rodák patřil mezi učence, kteří v 19. století položili základy moderní české vědy ve svých oborech a zároveň výrazně přispěli k její institucionalizaci, díky níž se začlenila i do mezinárodního kontextu.

Seminář chce představit B. Raýmana jako mimořádného badatele, vysokoškolského učitele a organizátora vědecké práce, který dokázal propojit vědu v českých zemích s podněty z předních světových pracovišť. Zabýval se organickou chemií, biochemií a kvasnou chemií. Studoval a bádá ve špičkových evropských laboratořích, kupř. u F. A. Kekulé v Bonnu a A. Wurtze a Ch. Friedela v Paříži. Vychoval stovky českých chemiků jako pedagog české techniky a české Univerzity Karlo-Ferdinandovy, psal učebnice a publikoval desítky průkopnických vědeckých prací. Jeho snaha o povznesení úrovně české vědy jej zavedla do četných polemik, jak dokládá mj. jeho spor s Františkem Marešem nebo příspěvek do boje o pravost Rukopisů. Stejně silnou stránkou B. Raýmana byla jeho činnost vědecko-organizační: byl předním funkcionářem Spolku chemiků českých a jedním z redaktorů Listů chemických; s F. Marešem obnovil přírodovědecký časopis Živa, jehož redaktorem byl od roku 1891. Před sto deseti lety Raýman převzal funkci sekretáře II. třídy v České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, kde r. 1893 založil první u nás vydávaný cizojazyčný vědecký časopis Bulletin International a kde byl od r. 1899 generálním sekretářem. Patřil mezi nejvýznamnější představitele této vědecké instituce a zasloužil se o její prosazení v mezinárodním kontextu.

O kruhy témat:

Zamyšlení nad Raýmanem a jeho mnohovrstevnatým dílem je zároveň zamyšlením nad pozici vědce v české společnosti druhé poloviny 19. století a včleňováním jazykově české vědy do kontextu vědy světové.

Na Raýmanově působení můžeme pozorovat, jak se koncem 19. století v českém prostředí začíná projevovat snaha o zvyšování úrovně vysokoškolské výuky a badatelské práce, o překonávání nacionalismu, o navazování mezinárodní spolupráce a o rovnocenné sebevědomé vystupování na mezinárodní scéně.

Do české vědy vstupuje čerstvý vítr ostrých polemik, které prokazují vysokou míru emancipace dovolující „luxus“ svářících se koncepcí.

V případě zájmu o aktivní účast na semináři kontaktujte do 15. června 2010
PhDr. Martina France, Ph.D., z MÚA AV ČR (franc@mua.cas.cz).

Pozvánka a program budou rozeslány v září 2010. Vybrané příspěvky budou publikovány v časopisech pořadatelů.

Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2009

Úvod

V roce 2009 nedošlo u Archivu Akademie věd České republiky (dále A AV) ke změně požadovaných základních identifikačních údajů: sídlil ve své účelové budově v ulici Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8; jeho zřizovatelem byla Akademie věd České republiky. A AV je vědeckým útvarem Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i. (dále MÚA); instituce je samostatné vědecké pracoviště III. vědní oblasti humanitních a společenských věd AV. Akreditace veřejného specializovaného archivu podle zákona 499/2004 Sb. byla udělena dne 16. srpna 2007.

I. Personální podmínky a organizační struktura

V organizační struktuře nastala změna zřízením Oddělení dějin Akademie věd.

Vedení MÚA. Ředitel: Prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.; zástupkyně ředitele: PhDr. Milena Josefovičová; vědecká tajemnice: Mgr. Lucie Kostrbová, Ph.D.

Vedení A AV. Vedoucí vědeckého útvaru: Mgr. Jan Bílek.

Oddělení institucionálních fondů od roku 1952. Vedoucí: PhDr. Daniela Brádrlová, Ph.D.; pracovníci: Mgr. Jan Boháček; PhDr. Jan Hálek; Mgr. Václav Hankovec; Mgr. Vlasta Mádllová; PhDr. Jiřina Kalendovská (úvazek 20%); prom. hist. Nataša Kmochová (20%).

Oddělení osobních a institucionálních fondů do roku 1952. Vedoucí: PhDr. Milena Josefovičová; pracovníci: PhDr. Marie Bahenská, Ph.D.; Mgr. Hana Kábová; Mgr. Hana Barvíková (50%).

Oddělení badatelna. Vedoucí: PhDr. Jan Chodějovský; PhDr. Pavel Holát.

Oddělení dějin Akademie věd. Vedoucí: PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.; pracovníci: PhDr. Martin Franc, Ph.D.; Doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.; PhDr. Jaroslava Hoffmannová (20%); Doc. Jan Janko, CSc. (20%).

Oddělení pro soupis a studium rukopisů. Vedoucí: PhDr. Pavel Brodský, CSc. et DSc.; pracovníci: PhDr. Marta Hradilová; PhDr. Martina Jeránková, Ph.D.; Mgr. Stanislav Petr; Mgr. Marie Tošnerová.

Oddělení archiv vědeckého útvaru Masarykův ústav. Vedoucí: Mgr. Jan Bílek; pracovníci: Zuzana Jirsová; PhDr. Helena Kokešová (50%); Mgr. Vlasta Quagliatová (50%); prom. hist. Ivan Šťovíček, CSc. (20%).

*Oddělení knihovna. Vedoucí: Bc. Eva Vondráčková.
Sekretariát. Pavla Procházková.*

II. Celkové množství uložených archiválií

1. Celkem archivních souborů (fondů a sbírek): 627 (oproti minulému roku + 8). Počet běžných metrů: 4 674 (oproti minulému roku + 77,71). Počet evidenčních jednotek: 203 037 (+ 1 571). Počet inventárních jednotek: 48 958 (+ 1 136).

2. Stupeň zpracovanosti archivních souborů: Nezpracováno 3108,27 bm – 66,50 %. Zpracováno 1565,53 bm – 33,49 %. Inventarizováno 1185,70 bm – 25,36 % (z celkové metráže fondů).

3. Počet archivních pomůcek: 380 (z toho je 219 inventářů, 11 částí sružených a skupinových inventářů, 55 dílčích inventářů, 85 prozatímních inventárních seznamů, 8 katalogů, 1 soupis dokumentů, 1 průvodce). Oproti minulému roku došlo k nárůstu o 14 pomůcek, částečně však pouze v důsledku změny výkazové metodiky.

III. Výběr, zpracování a využívání archiválií

1. Výběr archiválií

Počet protokolů o provedeném skartačním řízení: 25 (18 původců z AV ČR – rozsah převzatých dokumentů: Archeologický ústav v Brně – 2,42 bm; Archeologický ústav v Praze – 1,56 bm; Biofyzikální ústav – 3,10 bm; Biologické centrum – 0,24 bm; Etnologický ústav – 5,41 bm; Fyzikální ústav – 0 bm; Geologický ústav – 3,80 bm; Kancelář AV – 22,50; Masarykův ústav a Archiv – 0,24 bm; Středisko společných činností, Academia – 16,68 bm; Ústav experimentální botaniky – 1,18 bm; Ústav experimentální medicíny – 0,92 bm; Ústav fyziky materiálů – 0,60 bm; Ústav fyziky plazmatu – 0,12 bm; Ústav jaderné fyziky – 2,88 bm; Ústav molekulární genetiky – 1,79 bm; Ústav pro českou literaturu – 4,58 bm; Ústav přístrojové techniky – 0,37 bm). Množství převzatých archiválií: 68,39 bm (oproti minulému roku + 20,35 bm). Množství vyřazených písemností: 151,86 bm (+ 47,66 bm). Počet protokolů o provedeném mimoskartačním řízení: 2. Množství převzatých archiválií (fondy: Palát, A. – 3,84 bm; Šesták, Z. – 3,22 bm): 7,06 bm (oproti minulému roku - 5,73 bm). Sumarizace vnějších změn: 27 přírůstků v rozsahu 75,45 bm. Z toho bylo 18 přírůstků k existujícím fondům, 9 přírůstků se vznikem nového fondu.

2. Zpracování archiválií

Zpracováno 7 fondů (oproti minulému roku - 4), všechny inventarizovány, v rozsahu 9,70 bm (- 10,74 bm), v rozsahu inventární jednotky 2352 (- 1329). Sumarizace vnitřních změn: 17 v rozsahu + 2,45 bm. Nové pomůcky: Československá astronomická společnost při ČSAV, Komise prezidia ČSAV pro organizaci vědeckých společností při ČSAV III, Sbirka fotografií ČAVU, Sbirka fotografií KČSN, Karel Domin, Karel Hrdina, Emil Utitz). Většina nových pomůcek prošla interní oponenturou.

3. Využití archiválií

Počet badatelů: 213, z toho 37 cizinců (oproti minulému roku + 27 všech badatelů). Badatelských návštěv: 706 (+ 22). Vyhledáno a připraveno badatelských objednávek: 2292 (+ 88). Počet reversů: 6 (celkem 42 evid. jednotek). Počet rešerší: 56 (+ 33).

4. Publikáční činnost a další aktivity

Viz Výroční zprávu o činnosti a hospodaření MÚA za rok 2009 a databázi ASEP, které jsou přístupné přes internetové stránky instituce. Výběrově jsou publikační činnost a aktivity pracoviště zmíněny v závěru této zprávy.

IV. Stav archiválií

Evidováno je 6 charakterů poškození archiválií: křehkost, trhliny, plísňe, hlodavci, voda (nejčtetnější), prach; u několika souborů se charaktery poškození překrývají. Nedošlo ke změně podmínek, za nichž byla akreditace udělena. Bezpečnostní kopie nebyly zhotovovány. Uskutečnila se 1 prověrka fyzického stavu archivních kulturních památek. Hodnoty tepla a vlhkosti v depozitářích stabilně odpovídaly hodnotám daným legislativou.

V. Konzervace a restaurování archiválií

Nebylo prováděno.

VI. Knihovna

Přírůstek knihovny vědeckého útvaru Archiv za r. 2009 činil 386 zkatologizovaných svazků (oproti minulému roku + 127 kusů). Katalogizační záznamy knihovny je možno vyhledat na webových stránkách ústavu. V r. 2009 knihovna uskutečnila 222 výpůjček, uživateli knihovny jsou především pracovníci MÚA AV ČR, výpůjčky pro badatele tvoří zhruba 6%. Knihovna zajišťuje distribuci publikací vydávaných Archivem AV ČR (výměna, prodej, dary).

Závěr

Archiv AV v polovině sledovaného roku upravil svou činnost v souladu s novelou zákona č. 499/2004 (č. 190/2009 Sb.) a dalšími změněnými nebo nově zavedenými subnormami. Mezi dokumenty k trvalému uložení vybral a do evidence vzal spíše nižší počet běžných metrů; v dalších letech je možno počítat spíše s jejich nárůstem. Pozornost a úsilí bude třeba věnovat výběru archiválií v mimoskartačním řízení a získávání osobních fondů. Základní evidenci Národního archivního dědictví vede Archiv AV dalším čtyřem akademickým ústavům (oproti minulému roku + 2). Bohužel v krátkém časovém odstupu od kolaudace archivní novostavby bude také potřeba připravovat navýšení kapacit depozitních prostor. Za uplynulý rok nahlíželo v badatelně do archiválií

Archivu AV i Ústavu T. G. Masaryka přes dvě stovky badatelů, přičemž uskutečnili 706 návštěv, což je za minulé desetiletí rekord. Pracovníci archivu dohlíželi na výkon spisové služby a k jejímu vedení poskytli řadu konzultací. Významná pozornost byla věnována přípravě zavedení elektronické spisové služby v AV od roku 2010. Kontinuálně se uskutečňovala péče o archiválie a k nim se vážící časově náročná odborná rešeršní a konzultační činnost. Zpracováno bylo menší množství fondů s prioritou podle výzkumného záměru. Významným počinem byla transformace *Digitálního fotoarchivu*, nástroje na prohlížení obrazových archiválií prostřednictvím webových stránek pracoviště, na celoustavní rozhraní, v němž je nyní zpřístupněno 8 fondů a sbírek. Rozvíjena byla databáze *Digitální průvodce Archivu AV*. Výzkum dějin vědeckých institucí a života a díla vědeckých osobností v Oddělení dějin AV přinesl především (ve spolupráci s Mikrobiologickým ústavem AV ČR, v. v. i.) konferenci *Ivan Málek a ČSAV*, včetně doprovodné výstavy, dále pak významné publikace (např. *Jaroslava Hoffmannová, Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd v českých zemích 1848–1952*). Důležitým počinem byl výsledek ze společného grantového projektu archivního oddělení útvaru Masarykův ústav s Historickým ústavem AV ČR, v. v. i., *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně I (1940–1941)*, který je i výrazem excelentnosti edičních výstupů pracoviště. Významně pokročila digitalizace obrazových dokumentů z fondu Ústav T. G. Masaryka. Připraveno bylo supplementum *Moderních dějin 2/2009 Karel Kramář, život a dílo*, které obsahuje články z konference uspořádané v r. 2007 a další texty (48 stránek). Kodikologické oddělení pokračovalo ve vytváření Generálního katalogu rukopisů na území ČR a rukopisných bohemik v zahraničí (včetně přípravy databáze) a v práci na *Průvodci po rukopisných fondech*. Významným výstupem se stal titul *Pavel Brodský – Jan Pařez, Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny*. V Archivu AV bylo řešeno či spoluřešeno 7 grantových projektů. Pracovníci se aktivně podíleli na vědeckém životě, pracovali v odborných komisích a redakčních radách, účastnili se mezinárodních konferencí a seminářů, vyučovali na vysokých školách a popularizovali obor i pracoviště v médiích, v přednáškách pro širší veřejnost a v rámci Týdne vědy a techniky AV. V souladu s publikačními záměry pracoviště byly stávající periodické řady *Prací z Archivu AV* transformovány do nově ustaveného časopisu *Práce z dějin Akademie věd* (vyšla 2 čísla), který získal u odborné veřejnosti kladnou reflexi.

Jan Bílek a kol.

XI. symposium ICREFH v Paříži – Food and War in the Europe in the nineteenth and twentieth centuries

Již pojedenačtý, dvacet let od prvního zasedání v Münsteru, proběhlo v Paříži v dnech 8. až 11. září 2009 symposium International Commission for Research into European Food History (ICREFH – Mezinárodní komise pro výzkum evropských dějin stravování). Jednání se tentokrát zaměřilo na vztah stravy a války v 19. a 20. století, s tím, že naprostá většina příspěvků se týkala válek 20. století, zejména obou světových konfliktů. Stejně jako u minulých symposií, i tentokrát byly všechny referáty rozeslány účastníkům s předstihem a samotné vystoupení referentů se omezilo jen na desetiminutové shrnutí nejdůležitějších bodů. Poté následovala ke každému z referátů zhruba dvacetiminutová diskuse, v mnoha případech velice živá a přínosná. Jde o model, který se v rámci ICREFH velmi osvědčil a zajistil, že setkání mají skutečně pracovní ráz. Diskusnímu charakteru symposia, jak jsem se opakovaně přesvědčil, napomáhalo většinou také uspořádání účastníků kolem jednoho stolu. To se však v Paříži, kde jednání probíhalo v jedné z přednáškových sálů Sorbonny, nepodařilo zajistit a domnívám se, že tato zdánlivá drobnost přece jen žádoucí podobu symposia trochu narušila. Shodla se na tom i značná část dalších účastníků.

Jistě nemá smysl rozebírat všech 24 příspěvků, které byly představeny celkem v pěti sekcích. Část z nich bude ostatně zastoupena v připravovaném sborníku. Pokusím se zaměřit jen na několik bodů, které mě zaujaly a které zároveň vzbudily rozsáhlejší diskusi. Obecně je přitom možné říct, že se i díky možnosti výběru z mnoha nabídek referátů podařilo sestavit program, kde nebyla vysloveně slabá místa, příspěvky, které by pouze zaplňovaly čas. Ze spíše tradičněji pojatých vystoupení zabývajících se aprovizací samotných vojáků na frontě přece jen trochu vybočoval referát Diany Noyce z australské University of Adelaide, a to nejen proto, že se jako jediný zabýval výhradně válečným střetem 19. století, konkrétně Krymskou válkou. Jeho výjimečnost spočívala i v tom, že se zaměřil na osobnost Alexise Soyera, špičkového kuchaře francouzského původu, který zásadním způsobem reformoval podobu polní kuchyně ve frontových liniích a navrhl některé dodnes využívané technické inovace. Příklad Soyera, který se dokázal přeorientovat z pozice provozovatele luxusní restaurace na odborníka na masové stravování, by mohl nabídnout určitou komparaci při úvahách o podobných přechodech v Československu zejména v 50. letech 20. století. Pozoruhodné napětí mezi exkluzivním prostředím špičkové gastronomie a světem vojenských vývařoven se ovšem vyskytovalo v určité podobě po celou dobu povinné vojenské služby a rozhodně by stálo za bližší zpracování, i s ohledem na problematiku odlišností důstojnické stravy a aprovizace mužstva.

Řadu cenných podnětů nabídl i referát Ulrike Thoms z Institutu für Medizingeschichte z berlínského univerzitního centra Charité věnovaný problematice inovační síly války. Klíčovou myšlenkou zde bylo upozornění, že v naprosté většině případů se při různých inovacích zaváděných v období válek v armádách obvykle nejednalo o skutečně nové objevy, ale o rozvinutí již dříve zjištěných poznatků. Určité zpochybnění dosavadního zjednodušeného pohledu na válečné novinky ostatně naznačily také některé další referáty, které se věnovaly stravě civilního obyvatelstva. Jako příklad lze uvést třeba příspěvek presidenta ICREFH Alaina Drouarda z Centre National de la Recherche Scientifique v Paříži o problematice konzumace koňského masa ve Francii od druhé poloviny 19. století. Rovněž ve svém příspěvku, věnovaném problematice přírodních náhražek potravin v první světové válce v českých zemích, jsem se pokusil poukázat na snahu využít pro vynucené změny ve stravování nejen nejnovější výdobytky vědy, ale také zkušenosti z minulých dob nedostatku, což nabízelo překvapivé možnosti pro historiky.

Z dalších referátů zabývajících se výživou v „zázemí“ vyvolalo velkou pozornost vystoupení Daniela Jonssona Orna z University of Iceland, v němž se zamýšlel nad specifickým vlivem dvou světových válečných konfliktů 20. století na stravu na relativně odlehleém Islandu. Zdůraznil přitom odlišnou situaci za první světové války, kdy na Islandu probíhala hluboká ekonomická krize, a za druhé války, kdy se naopak ostrov těšil na rozdíl od jiných států v Evropě značné prosperitě.

Upoutal i další příspěvek o „severské“ problematice – společný referát Svena Overgaarda z kodaňské univerzity a německé badatelky Sabine Mertzy věnovaný problematice využití učení dánského lékaře Mikkela Hindhedeho, propagujícího prakticky laktovegetabilní stravu, pro změnu stravovacích návyků za první světové války v Dánsku. Tento příspěvek přitom otevřel široké pole pro diskuse o vztahu vědy a politiky v oblasti racionalizace výživy. Snahy o zasahování státních orgánů do stravování, ovšem v poněkud odlišném kontextu, se dotkl také Peter Atkins z University of Durham, který se zabýval fungováním sítě tzv. British Restaurants za druhé světové války a krátce po jejím skončení. Specificky pak na tyto úvahy navázala Ina Zweiniger-Bargielowska z University of Illinois v Chicagu, která velmi pozoruhodným způsobem upozornila na různé genderové předsudky, které rezonovaly v britském (a dodejme, že nejenom britském) systému zásobování civilního obyvatelstva potravinami za druhé světové války.

Rovněž nejde opomenout referáty, které se zaměřily na problematiku extrémního nedostatku výživy vyvolaného válečnými událostmi. Příspěvek Xaviera Cussa Segury a José Miguela Martíneze Carriona z univerzit v Barceloně a Murcii analyzoval dopady velmi špatné zásobovací situace v oblastech ovládaných republikány v období španělské občanské války na zdravotní stav místního obyvatelstva. Pozoruhodným způsobem jej doplnila Alícia Guidonet Riera z univerzity ve Vicu úvahou o vlivu občanské války na proměny strategií při obstarávání obživy. Z referujících k dané tematické mě zaujal také mladý ruský badatel Pavel Andrejevič Vasiljev, který hovořil o problematice psychóz z podvýživy v obleženém Leningradu, a otevřel tak velmi důležité téma sovětské-

ho zdravotnictví, zejména psychiatrie, a jeho ovlivnění válečnými zkušenostmi, což si jistě zaslouhuje pozornost i vzhledem k sovětizačním procesům v lékařství, probíhajícím počátkem 50. let 20. století i u nás.

Jednání v Paříži podle mého názoru jasně ukázalo velkou důležitost vztahu války a výživy a zároveň načrtlo řadu přístupů, které historiografie při zpracování této tematiky může využít. Jistě není bez zajímavosti, že nemalá úloha přitom připadá dějinám vědy a vědeckých institucí i bádání o osobnostech vědců. Příští symposium ICREFH se má konat v roce 2011 v Bologni a tentokrát se zaměří na problematiku zemědělské a potravinářské výroby v 19. a první polovině 20. století. I v tomto případě se dá očekávat, že otázky přínosu vědeckého bádání budou tvořit důležitou součást jednání.

Martin Franc

Konference Ivan Málek a ČSAV

Ve dnech 15. a 16. října 2009 proběhla vědecká konference *Ivan Málek a ČSAV*, která se konala u příležitosti 100. výročí narození a 15. výročí úmrtí Ivana Mála (1909–1994). Konferenci pořádal Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., za spoluúčasti Mikrobiologického ústavu AV ČR, v. v. i. Připomněla významnou a zajímavou osobnost akademika I. Mála, biologa, mikrobiologa, zakladatele a ředitele Biologického ústavu ČSAV a posléze ředitele vzniknuvšího Mikrobiologického ústavu ČSAV.

První den konference se konal v budově Kanceláře AV ČR a příspěvky se soustřeďovaly na téma *Ivan Málek a ČSAV v 50. a 60. letech 20. století*. Pojednáno bylo o I. Málkovi jako akademikovi (Martin Franc) a o jeho vztahu s Dionýzem Blaškovičem (Lýdia Kamencová), na jehož pozadí se utvářel i vztah ČSAV k Virologickému ústavu se sídlem v Bratislavě, který Blaškovič vedl. Příspěvky tak sledovaly nejen Málkovu osobnost, ale i strukturu ČSAV, vědní politiku a vztahy v rámci ČSAV (Antonín Kostlán: *ČSAV v 50. a 60. letech 20. století*; Adam Hudek: *Vztahy mezi ČSAV a SAV v 50. letech 20. století*). Diskusi vzbudila svým vystoupením především Alena Mišková (*Zahraníční styky ČSAV v 50. a 60. letech 20. století*), která poukazovala na velmi omezené zahraniční styky ČSAV v 1. polovině 50. let, kdy se ČSR dokonce vzdávala členství v mezinárodních radách vědeckých unií. Ke zlepšování vědecké komunikace se zahraničím docházelo až v 2. polovině 50. let a v letech šedesátých v důsledku mezinárodního vývoje, tedy v závislosti na politice, což rozhodně nezajišťovalo klidný a nerušený rozvoj vědeckého výzkumu. Pozitivní vliv sehrála československá účast na EXPO v Bruselu v roce 1958, kde se prezentovala i československá věda. Podle Soni Štrbáňové však také velkou roli hrálo „přelomové“ mezinárodní symposium ke kontinuální kultivaci konané v Praze v roce 1958, díky němuž byly znovu získány kontakty se Západem.

A. Míšková upozornila, že ČSAV se zřekla institucionálního členství v naprosté většině mezinárodních institucí a českoslovenští vědci mohli v organizacích figurovat výhradně za své osoby. Tato situace se měnila pouze pomalu a postupně. K tomu S. Štrbáňová dodala, že v ČSR byla jistá „hladovost“ po mezinárodních stycích a cizina toho využívala. Touhu po mezinárodních vztazích názorně ilustroval Martin Franc na osobnosti I. Mála, který velmi usiloval o členství v zahraničních vědeckých organizacích i na počátku 50. let.

Zajímavá debata následovala rovněž po příspěvku Jindřicha Schwippla (*Pamětnická interview s Ivanem Málem o ČSAV a dobové vědní politice*), který připomněl I. Mála jako oblíbenou a charismatickou osobnost, která v Biologickém a později v Mikrobiologickém ústavu utvářela svým působením na tehdejší dobu neobyčejně liberální a tvůrčí prostředí upřednostňující vědeckou kvalitu před kádrovou politikou. Málkovým přínosem měly být především produktivně vedené diskuse k založení Akademie a následně jeho komplexní představa o budoucnosti Akademie. Problémy však působila jeho až přehnaná inspirace Sovětským svazem, zvláště v prosazování lysenkismu a tzv. mičurinské biologie. M. Franc v souvislosti s Málkovou fascinací sovětskou vědou zmínil, že I. Málek si při svém pobytu v SSSR v roce 1950 vůbec nevšiml perzekvovaných vědců a nsvobodných poměrů. A. Hudek položil otázku, zda I. Málek cítil vinu na kádrových čistkách v roce 1958 a zda se tím zabýval ve svém svědomí. M. Franc i J. Schwippel shodně odpověděli, že se v tomto případě spíše snažil lidem neublížit.

Vernisáž výstavy I. Málek a ČSAV (foto V. Mádlová)

Navečer se konalo setkání pamětníků ve vile Lanna, kde na I. Málka krátce zavzpomínali členové rodiny (dcera Uljana Blažková, syn Aleš Málek) a spolupracovníci (Eva Streiblová). Poté následovalo hudební vystoupení Kateřiny Košťálové, Málkovy vnučky, a její umělecké skupiny, která zahrála Sonátu pro housle, klavír a flétnu od Bohuslava Martinů. Příjemný večer nesený v nostalgickém duchu důstojně přispěl k uctění památky akademika Málka.

Druhý den pokračovala konference v prostorách Mikrobiologického ústavu AV ČR na téma *Ivan Málek jako ředitel ústavu a vědec*. Ještě před prvními příspěvky proběhla vernisáž výstavy, připravené Vlastou Mádlovou a Martinem Francem, k 100. výročí Málkova narození, která ve zkratce upozorňovala na některé významné momenty jeho života, jako byla výstavba komplexu budov biologických ústavů, zahraniční styky, vědecké bádání v oblasti kontinuální kultivace nebo perzekuce a nucený odchod z veřejného života v 70. letech.

Řada příspěvků druhého dne se týkala především Málkova přínosu ke vzniku a utváření Mikrobiologického ústavu, důrazu na interdisciplinaritu a vědecké aktivity, zvláště v oblasti teorie kontinuální kultivace (referát Miroslava Nováka). Danému vědeckému tématu se věnoval Aleš Prokop, penzionovaný profesor Vanderbilt University v Nashville a bývalý pracovník Mikrobiologického ústavu ČSAV (*Impact of Ivan Malek's Continuous Culture [CC] concept on biotechnology and bioprocessing*), který se soustředil na koncepty kontinuální kultivace v biotechnologiích.

K poznání Málkovy „renesanční osobnosti“ (pojem užil ve svém příspěvku Jaroslav Spížek) přispěly referáty Pavla Kováře (*Biolog Ivan Málek a ekologické podněty*) a Soni Štrbáňové (*Mikrobiologický ústav ČSAV v době ředitelování Ivana Málka*), která zdůraznila Málkovu zásluhu o vybudování Mikrobiologického ústavu a přidala řadu postřehů k jeho osobnosti, především z 60. let, kdy sama v ústavu působila. Další pohled na I. Málka nabídl Jaroslav Spížek, který se zaměřil na Mikrobiologickou společnost, u jejíhož zrodu I. Málek stál (*Ivan Málek, Mikrobiologický ústav ČSAV a Mikrobiologická společnost*). Poté vystoupil se svým příspěvkem Robert Bud ze Science Museum v Londýně (*Ivan Málek and applying microbiology: Biotechnology, penicillin and continuous fermentation in Prague and in divided world*), který pohovořil o podmínkách mezinárodního vývoje vědy, zvláště biotechnologie, v období studené války. Zvláštní pozornost přitom věnoval právě I. Málkovi.

Nejvíce rozporuplných reakcí vzbudil svým referátem Jan Janko (*Ivan Málek jako filozof vědy*). Hovořil o Málkově ovlivnění marxismem a leninismem, především v 50. letech, kdy ve svých dílech často podléhal ideologickým poučkám a snažil se, aby se československá biologie ubírala cestou mičurinství. Až v 60. letech byl schopen dívat se na problémy méně ovlivněn ideologií. Po skončení referátu S. Štrbáňová vystoupila s názorem, že Málkovo myšlení bylo ovlivněno vstupem na mezinárodní pole. Podle ní je dnes těžké posoudit, co byla „úlitba“ a co osobní přesvědčení. Rozpoznat by to snad šlo na stejných textech v češtině a v angličtině, kde mohlo docházet k odpoutání se od ideologie. Podle M. France I. Málek tak chladně nekalkuloval. J. Janko poukázal

na Málkovo zřetelné přihlášení k Johannu Georgu Mendelovi, což vedlo k uspořádání Mendelova symposia v Brně v roce 1965. Na obranu I. Málka S. Štrbáňová dodala, že hodnotit některé citáty je ošidné, protože někdy mu šlo o postavení a existenci, o ochranu ústavu a o to, aby nepoškodil ideologii, které věřil.

Tečkou za dvoudenní konferencí bylo promítání několika ukázek z filmu *Záhada Mykoinu PH 510*, polodokumentárního snímku režiséra Jiřího Lehovce z roku 1963 o počátcích českých výzkumů v oblasti antibiotik za protektorátního období, jehož aktérem byl i Ivan Málek, který se také stal hlavním vědeckým poradcem snímku.

Jiří Šoukal

Diskusní vystoupení Jindřicha Schwippla (foto V. Mádlová)

Městské archivy a městští archiváři včera, dnes a zítra

Ve dnech 4. a 5. listopadu 2009 uspořádal Archiv města Brna (AMB) u příležitosti 80. výročí svého založení dvoudenní konferenci věnovanou vývoji městských archivů. Konferenční jednání probíhalo v sále Zastupitelstva města Brna na Nové radnici na Dominikánském náměstí. Zahájili je tajemník Magistrátu města Brna Pavel Loutocký a ředitel AMB František Novák (dnes je AMB součástí Úseku organizačního Magistrátu města Brna). První referát věnovaly Ludmila Sulitková a Hana Jordánková obecnějším

otázkám vývoje městských archivů v českých zemích. Poté Václav Ledvinka pohovořil o několika etapách ve vývoji Archivu hlavního města Prahy. Zaměřil se především na otázku představ fungování archivu jako úložiště, úřadu, vědeckého ústavu a kulturní instituce, přičemž dospěl k pojetí komplexně koncipovaného vědeckého a badatelského pracoviště, plnicího rovněž základní úřední funkce. Zároveň předložil k diskusi problematiku spojenou s přechodem na elektronické úřadování. Jana Konvičná seznámila posluchače s historií staré spisovny pražského magistrátu do r. 1945. Libor Blažek nastínil vývoj depotů a pracovišť AMB od původní uložení archiválií na staré radnici až k umístění v moderním depozitáři v Černovicích.

Odpolední blok příspěvků otevřela Blažena Przybylová referátem o dějinách Archivu města Ostravy počínaje jeho zakladatelem Aloisem Adamusem a nedávnou minulostí konče. Poté Zdeněk Kravar představil opavský městský archiv a jeho archiváře, zvláště Wolfganga Wanna. Karel Chobot pozdravil účastníky konference jménem České archivní společnosti a její předsedkyně Marie Ryantové a popřál Archivu města Brna k jeho jubileu. Následně pohovořil o třech novojičínských archivářích (Paulu Zieglerovi, Jaroslavu Štindlovi a Bohumíru Četynovi, vlastním jménem Strnadellovi). Po krátké přestávce prezentoval grafik Martin Pecina novou podobu periodického sborníku *Brno v minulosti a dnes*. Vlastimil Svěrák zasvětil přítomné do osudů jihlavského archivu od zpracování prvního systematického seznamu archiválií Johannem Heinrichem Marzím až po přelomové působení Františka Hoffmanna (od r. 1950). Karol Bílek představil vývoj péče o archiválie v Sobotce: od městského radního Raymunda Šolce, který rozřídil městské písemnosti z let 1497–1787 a r. 1787 je opatřil inventářem, přes zakladatelské období za Vladimíra Rudy až po zánik soboteckého městského archivu po r. 1970.

Následovala prohlídka historických prostor Nové radnice, v jejímž Rytířském sále se posléze konal příjemný společenský večer s cimbálovou muzikou, který využili účastníci konference mj. k bohaté neformální diskusi nad tématy otevřenými jednotlivými referujícími.

Na úvod druhého dne promluvil Ivan Štarha o brněnském městském archiváři Jaroslavu Dřimalovi a jeho činnosti směrem k vznikajícím okresním archivům jižní Moravy (zvl. pořádání školení, připomínkování vznikajících rozmnožovaných pomůcek, publikační činnost k dějinám městské samosprávy na Moravě). David Valůšek popsal specifika ve vývoji zlínského archivu, který poprvé důkladně prošel začínající historik, zlínský rodák Karel Stloukal a posléze město deponovalo po požáru místní radnice v Archivu Národního muzea, jehož vedení bylo Stloukalovi svěřeno. Vylíčil Stloukalovu práci na dějinách Zlína a pořádání archivu jako zdlouhavou činnost, které se Stloukal věnoval s Františkem Navrátilem v letech 1931–1938 a nedokončil ji (archiv se vrátil do Zlína až r. 1962). Jiří Lapáček charakterizoval působení Pekařova žáka Jakuba Mráčka v archivu města Lipníka nad Bečvou, v Přerově, Kojetíně a Tovačově. Jitka Janečková přinesla na základě detailních znalostí obsáhlé vzájemné korespondence Václava Vojtíška a Fridolína Macháčka z let 1904–1954 zajímavé poznatky o dohlášení obou přátel (Vojtíška jako archivního inspektora a Macháčka jako „tajného archivního agenta“ sledujícího

především situaci v archivech s převážně německým obyvatelstvem) na péči o archiválie v Čechách a částečně na Moravě.

Poslední blok referátů uvedl Jaroslav Douša medailonem plzeňského archiváře Miloslava Bělohávka. Zaměřil se především na Bělohávkovo úsilí o zachování tváře sborníku *Minulostí Plzně a Plzeňska (Minulostí Západočeského kraje)* v 70. letech 20. století. Branislav Martínek rehabilitoval činnost moravskoberounského archiváře a historika německého původu Johanna Theimera, učitele chlapecké školy, který se soustředil především na uchování archiválií, doplňování archivních fondů a jejich vytěžení (zůstala po něm např. městská kronika o 23 svazcích). Jana Černého zaujala archivářská činnost Jana Rennera v Rakovníce: Renner se staral o místní archiv 52 let, především v letech 1919–1957, kdy jej celý uspořádal a sám též prováděl spolu s knihvazačem konzervátorské práce. Přestože jeho aktivity již neodpovídaly dobovým požadavkům na péči o archiválie (nerespektoval původce a organičnost fondu), jeho registry a kartotéky spisů mohly být využity jako pomůcka při novém zpřístupnění fondů. Závěrečný referát o archiváři, písaři a kreslíři Adamovi Cholossiovi Pelhřimovském (1544–1591) a jeho působení v Lounech přednesl Bohumír Roedl.

V Brně zazněly příspěvky přibližující obecný vývoj městských archivů, historii jednotlivých institucí a osudy jejich archivářů. Současní archiváři vzdali úctu práci svých předchůdců, na něž navazují svým úsilím o zachování a využívání písemných památek.

Zvolené téma konference, přestože se neobjevilo poprvé, se ukázalo jako stále velmi přínosné jak pro dějiny archivnictví, tak pro dějiny české historiografie.

Hana Kábová

Životní jubileum Františka Hoffmanna

Životní dílo litomyšlského rodáka, historika Františka Hoffmanna (* 23. 2. 1920) je spojeno se dvěma institucemi – jihlavským archivem (1950–1968) a Ústředním archivem Československé akademie věd (ÚA ČSAV), přesněji jeho oddělením pro studium a soupis rukopisů (1971–1986, poté na částečný úvazek do 2004). Jeho zakladatelské působení v obou z nich již bylo zhodnoceno na více místech.¹ V červnu 1993 udělila

1 *Folia historica bohemica*, 1985, roč. 8, s. 457–468 (s bibl.); *Archivní časopis (AČ)*, 1990, roč. 40, s. 167–168 (Karel Křesadlo); *Jižní Morava*, 1990, roč. 26, s. 323–324 (K. Křesadlo); *Studie o rukopisech (StR)*, 1989–1990, sv. 27, s. 133–138 (s bibl.; Stanislav Petr); *Vlastivědný věstník moravský (VVM)*, 1990, roč. 42, s. 105–106 (Zdeněk Měřinský); *AČ*, 1994, roč. 44, s. 53 (K. Křesadlo); *Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských* (dále: VSV, odd. VS), 1995, sv. 9, s. 301 (K. Křesadlo); *VVM*, 1995, roč. 47, s. 308–310 (Jaroslav Mezník); *AČ*, 2000, roč. 50, s. 108–109

Akademická rada AV ČR F. Hoffmannovi zlatou plaketu Františka Palackého za zásluhy ve společenských vědách, v únoru 2000 se stal za své zásluhy o jihlavskou historiografii čestným občanem města Jihlavy a v březnu téhož roku byl za svou odbornou činnost v diplomacie, kodikologii, dějinách městské správy a archivní teorii jmenován čestným členem České archivní společnosti (ČAS).

Za poslední zmíněnou poctu F. Hoffmann poděkoval krátce na valné hromadě ČAS a posléze v květnu 2003 v Jindřichově Hradci na 10. konferenci archivářů ČR *Teorie, praxe a věda v archivech*, kde přednesl zásadní referát na téma *Archiv, struktura a strukturalismus*.² Díky Hoffmannovu vzdělání v oblasti historie, filozofie, archivnictví a sociologie i bohatým praktickým zkušenostem a schopnostem hluboké (sebe)reflexe převyšuje přednesený příspěvek životní bilanci v oboru. F. Hoffmann zde mohl do jisté míry navázat na svou starší propracovanou studii o složitém archivním fondu, kterou uveřejnil r. 1974 v *Archivním časopise*.³ Tam zřetelně zdůraznil metody charakteristické pro strukturalismus: „*Také předměty oboru archivnictví, fondy, jsou nazírány strukturalisticky. Je zdůrazňován celek jako útvar o mnoha prvcích a vzájemných vztazích, ale především vysloven požadavek, aby před započítím zpracování byla zkoumána základní povaha tohoto celku, neboť může jít o hierarchické nebo horizontální skloubení celků nižšího řádu (částí, složek), které je třeba pečlivě vymezit. Teprve potom je možné u každého ze zjištěných útvarů začít se zpracováním a samozřejmě přitom stále přihlížet k celku. Při obecném rozboru složitého fondu byla konstatována jednak dosavadní nedostatečná pozornost teoretickým otázkám, jednak jiná než diplomatická hlediska pořádací, jež je třeba v archivní praxi využívat vedle principu provenienčního: chronologické, vývojové, vnitřní logiky, vnitřní organizace nebo rozvrh činnosti původcem fondu (agendy).*“⁴ Dále si položil otázku, „[...] zdali v archivnictví jako vědě existuje jeden základní princip, vyjadřující v nejobecnější podobě základní přístupy ve veškeré archivní činnosti“, a odpověděl na ni: „*Takový princip existuje a spatřujeme jej v přístupu strukturálním. To, co bylo uvedeno v předchozím výkladu a také ve studiích o složitém fondu, vede k nepochybnému zjištění, že archivní fondy – soubory, jež je třeba zpracovat, jsou struktury, o nichž platí, že uspořádaný celek je více než pouhý souhrn či součet částí a že archiválie na určitém místě v celku, kde jsou uchovány původní vztahy, může vypovědět*

(Stanislav Petr – Jindřich Růžička); *Archivní čtvrtletník*, 2000, roč. 8, č. 1, s. 18–20 (Vlastimil Svěrák); *Jihlavská archivní ročenka*, 1999 [vyd. 2000], roč. 1, s. 151–155 (V. Svěrák); *Jihlavské listy*, 2000, roč. 11, č. 14, 18. 2., s. 9 (Zdeněk Gryc); *Minulosti Západočeského kraje*, 2000, roč. 35, s. 247–248 (Vladimír Bystrický); *StR*, 1999–2000, sv. 33, s. 5–6 (Jiří Kejř); *VSV, odd. VS*, 2000, sv. 12, s. 319–327 (s bibl.; K. Křesadlo); *VVM*, 2000, roč. 52, s. 416–417 (Z. Měřínský); *Zpravodaj Historického klubu*, 2000, roč. 11, č. 1, s. 54–57 (S. Petr); *Medievalia historica bohemia*, 2001, roč. 8, s. 231 (J. Zemlička). Srv. též *Lexikon současných českých historiků*, Praha 1999, s. 97–98; *Biografický slovník archivářů českých zemí*, Praha 2000, s. 230–231.

2 HOFFMANN, František. Archiv, struktura a strukturalismus. In *Zpravodaj pobočky České informační společnosti*, 2004, sv. 48, 2004, s. 35–44.

3 TÝŽ. Složitý archivní fond. *AC*, 1974, roč. 24, s. 6–25, 71–91.

4 TÝŽ. Archiv, struktura a strukturalismus, s. 37–38.

více než sama o sobě. V tomto smyslu je nejobecnější princip archivistiky – i veškeré archivní činnosti – princip strukturální. Můžeme proto o novověkém archivnictví – od 18., nejspoději od 19. století – mluvit jako o archivnictví strukturálním.⁴⁵

Tento referát souvisel s Hoffmannovým příspěvkem Jaroslav Mezník a historiografický strukturalismus,⁶ kde poukázal na skutečnost, že práce určité skupiny nemarxistických historiků 50.–80. let 20. století (k níž také sám náleží) měly charakter historiografického strukturalismu. Zároveň tak zamýšlel udržet v povědomí existenci skupiny historiků, kteří nebyli členy KSČ ani marxisté a působili v různých institucích (archívech, muzeích, knihovnách atd.).⁷ Mezi ně patřili rovněž Hoffmannovi blízcí přátelé, brněnský historik Jaroslav Marek a litomyšlský archivář Jindřich Růžička.

F. Hoffmann dospěl ke strukturálnímu pojetí též v kodikologii, jejíž vývojové období mezi léty 1970–2000 nazval obdobím strukturalistickým: „*Rukopis je chápán jako celek, vyžaduje se celostní, jinak strukturalistický přístup, rozlišují se znaky vnější a vnitřní (textové). Toto pojetí umožňuje sledovat nejrůznější vztahy jak mezi vnějšími, tak vnitřními znaky a vztahy, i vztahy rukopisů k prostředí. Kodikologie tak dostala svůj základní strukturální princip, jehož uplatnění přineslo pozoruhodné výsledky.*“⁸ Nové požadavky popisu rukopisů byly vytyčeny ve studiích Jiřího Pražáka a v zásadách r. 1983.⁹

Na příspěvek *Archiv, struktura a strukturalismus* jsem si dovolila upozornit obsáhleji, protože se domnívám, že poněkud neprávem zapadl. Důvodem jeho připomenutí není pouze závažnost problematiky strukturálního principu v archivnictví, ale také permanentní aktuálnost úvah o vědeckém charakteru oborů. Tyto úvahy totiž tvoří druhou část textu. F. Hoffmann se zde vrátil ke své stati *Kritéria vědeckého charakteru archivních*

5 Tamtéž, s. 39. Se zřetelem k fondům Archivu AV ČR je důležité, že F. Hoffmann přiřadil ke složitým archivním fondům i některé fondy osobní. S ohledem na jejich specifika vznikla i jeho obsáhlá kritická recenze *Průvodce po Archivu Zdeňka Nejedlého (Archivní zprávy ČSAV, 1977, č. 9, s. 160–167)*, kde mj. píše: „*K nejdůležitějším otázkám patří vymezení a zpracování fondů a sbírek. Průvodce nepodává vždy zřetelné informace o vývojové stratigrafii archivu jednak ve smyslu vrstev, jimiž narůstaly fondy, jednak kdy, kým a jak byly zpracovány. Není tedy možno přesněji posoudit, co je dílem autorů průvodce a kde byli vázáni původní manipulací či archivářským dědictvím.*“ (s. 165).

6 HOFFMANN, František. Jaroslav Mezník a historiografický strukturalismus. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Ed. Tomáš Borovský, Libor Jan, Martin Wihoda. Brno: Historický ústav FF MU – Historický ústav AV ČR – Matice moravská, 2003, s. 21–33.

7 Srv. též Ocenění bývalých pracovníků rukopisného oddělení plaketou Františka Palackého. *StR*, 1993–1994, sv. 30, s. 140–143 – Poděkování PhDr. Františka Hoffmanna, CSC.

8 HOFFMANN, František. Kodikologie a elektronicko-digitální zpracování rukopisů. *Sborník archivních prací*, 2004, roč. 54, s. 311. Polemika s knihou UHLÍŘ, Zdeněk. *Teorie a metodologie elektronicko-digitálního zpracování rukopisů a hybridní knihovna*. Praha: Národní knihovna ČR, 2002.

9 PRAŽÁK, Jiří, HOFFMANN, František, KEJŘ, Jiří, ZACHOVÁ, Irena. Zásady popisu rukopisů. *Sborník Národního muzea*, 1983, roč. 128, s. 49–95.

i příbuzných pracovišť,¹⁰ vycházející především z povahy a působení Archivu Akademie věd (v letech 1990–1995 byl předsedou vědecké rady A AV ČR), a zamýšlel se, na čem závisí vědeckost pracoviště. Fundovaně zde vystoupil proti tendenci podceňování archivních a kodikologických prací jako činností nižšího řádu v porovnání s pracemi historiografickými.¹¹

V daném kontextu jsou důležité Hoffmannovy teoretické a metodické příspěvky z doby jeho působení v Jihlavě. Hoffmannův (možno říci programový) podíl na kulturním životě ve městě byl nezanedbatelný. Také této činnosti dával řád a velmi se zasadil o zapojení archivu do ní, jak o tom svědčí např. jeho příspěvek *Kulturní osvětová a propagační činnost okresních archivů*.¹² I proto po jeho odchodu z Jihlavy zůstala ve městě mezera, která dodnes nebyla zcela zaplněna. F. Hoffmann si byl vždy vědom významu kulturní osvětové práce a oceňoval přínos svých kolegů, kteří se snažili poctivě pracovat v oboru, aniž ho vystudovali anebo jim byl dán volbou.¹³ Tato vstřícnost mu však nikdy nebrání kritizovat nedostatky regionální práce, je-li to třeba. Jeho kritika je vždy uvážlivá, promyšlená, konstruktivní a lze ji přijmout. V osobnosti Františka Hoffmanna se spojuje výtečný vědec, archivář, kodikolog a člověk neobyčejně laskavý, moudrý a zásadový.

Hana Kábová

10 HOFFMANN, František. Kritéria vědeckého charakteru archivních i příbuzných pracovišť. *Archivní bulletin* [Státní ústřední archiv Praha], 1991, roč. 2, č. 2, 1. 2. 1991, nestr.

11 Hoffmannova stať vyvolala diskusi na 3. konferenci archivářů ČR v Hradci Králové r. 1991, viz RŮŽIČKA, Jindřich. O vědeckosti archivní práce a jejích předpokladech. In *Zpravodaj pobočky České informační společnosti*, 1992, sv. 40, s. 49–56.

12 Viz např. HOFFMANN, František. Kulturní, osvětová a propagační činnost okresních archivů, *AČ*, 1962, roč. 12, s. 193–206; TÝŽ. K organizaci regionálně historické práce v okresech. In *O regionálních dějinách*. Materiály z konference [...]. 13.–15. listopad 1963 Olomouc, Ostrava: Severomoravský krajský výbor KSČ 1965, s. 50–53. Srv. TÝŽ. Bibliografie Jihlavského kraje. *Jihlavský archivní zpravodaj*, 1959, s. 1–9.

13 Viz např. HOFFMANN, František. Prvních dvacet let. In *Státní okresní archiv v Jihlavě*. Jihlava: Okresní úřad, 1999, s. 7–18; TÝŽ. Čtyřicet let a deset ročníků. *VSV, odd. VS*, 1996, sv. 10, s. 3–10. Srv. např. SVĚRÁK, Vlastimil. Jihlavští archiváři. In: *Státní okresní archiv v Jihlavě*. Jihlava: Okresní úřad, 1999, s. 22–28.

F. Hoffmann ve své pracovně, 2007 (foto J. Hoffmannová)

Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ. *Zápisky, I (1880–1884)*. Ed. Milan VOJÁČEK, Luboš VELEK a kol. Praha: Národní archiv – Scriptorium, 2009, 711 s. ISBN 978-80-86712-55-0 (Národní archiv), 978-80-87271-07-0 (Scriptorium).

Rodina Palackých a Riegrových, někdy označována za českou národní elitu,¹ patří k předmětu badatelského zájmu již celá desetiletí. Není se čemu divit, Palacký a Rieger prakticky celou druhou polovinu 19. století určovali směr české politiky, ženské příslušnice rodiny se nemalou měrou podílely na organizování sociální a charitativní péče a v mnoha případech byly i literárně činné. Díky bohaté a uspořádané pozůstalosti všech členů rodiny lze relativně snadno rekonstruovat celou šíři jejich aktivit. Nemalou měrou k tomu přispěla právě Marie Červinková-Riegrová, jejíž obsáhlé deníkové zápisy, uložené v Archivu Národního muzea, se v posledních letech staly také často využívaným zdrojem k poznání dějin každodenního života měšťanské rodiny. První díl plánované čtyřsvazkové edice těchto zápisků je tedy počinem více než chvályhodným, mimo jiné i proto, že detailně rozebírá jejich genezi, strukturu a tematické odlišnosti v průběhu tří desetiletí, po která si pisatelka deník vedla.

Úvodní části prvního svazku by možná slušela obširnější zmínka o autorce Zápisů. Jak bývá pro ženy 19. století obvyklé, je zde představena prostřednictvím svého otce, dědečka a manžela. Její vlastní, nikoli nedůležitá činnost však není reflektována téměř vůbec. Přitom se podílela na spolkové a charitativní práci – stejně jako její matka a sestra, přednášela, psala libreta. Je pravda, že o tom všem se dovídáme z úst nejpovolanějších, tedy jejich vlastních, ale alespoň stručná zmínka by nebyla od věci. Tím spíše, že životopis Marie Červinkové-Riegrové dodnes nemáme k dispozici, pomineme-li více než sto let starou práci Boženy Augustinové.² V této souvislosti snad stojí za zmínku, že k rodině Palackých a Riegrových existují v naší historiografii pouze životopisy mužů.³ Žen si více všímá jen Stloukalův výbor⁴ a dílčí údaje nacházíme v soudobých pracích o dějinách žen.⁵ K obrazu rodiny přispěla rovněž sama Marie Červinková-Riegrová spíše oslavným spisem o své matce.⁶ Pro úplnost ještě připomeňme riegrovskou kon-

1 Např. ŠTAIF, Jiří. Palacký, Rieger, Bráf: Vůdčí rodina v české národní elitě 19. století. *KUDĚJ: časopis pro kulturní dějiny*, 2002, roč. 4, č. 1, s. 34–46.

2 AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová. Životopisný nástin*. Praha: Bursík a Kohout, 1897, 112 s.

3 Z nejnovějších viz např. KOŘALKA, Jiří. *František Palacký. (1798–1876). Životopis*. Praha: Argo, 1998, 661 s.; ŠTAIF, Jiří. *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. Praha: Vyšehrad, 2009, 392 s.; SAK, Robert. *Rieger. Příběh Čecha 19. věku*. Semily: Městský úřad, 1993, 325 s.; TÝŽ. *Rieger: Konzervatívec, nebo liberál?* Praha: Academia, 2003, 327 s.

4 STLOUKAL, Karel. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Jos. R. Vilímeček, 1940, s. 399–432.

5 Např. LENDEROVÁ, Milena. *K hrůchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999, 300 s.

6 ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká. Její život a skutky*. Praha: Obec pražská, 1892, 196 s.

ferenci z roku 2003 a z ní vzešlý sborník,⁷ v jehož příspěvcích ženy rozhodně nejsou zastoupeny jen okrajově.

Jak již bylo řečeno, velkou pozornost autoři věnovali osudům původního rukopisu a letitým snahám o jeho publikování. Důležitou roli přitom sehrála Mariina mladší sestra Libuše Bráfová. Její úloha je z tohoto hlediska hodnocena naprosto nestranně. Na jednu stranu se rukopisné poznámky zachovaly především její zásluhou, na druhou stranu „přispěla“ k jistému cenzurování textu, usilujíc o zachování rodinného soukromí (stejně jako např. Anna Lauermannová-Mikschová, blízká přítelkyně Marie Červinkové-Riegrové). Tato snaha je pochopitelná, ostatně i sama Marie Červinková-Riegrová předpokládala, že před případným vydáním bude ještě moci text sama korigovat. Přání, „*aby nemusely mé poznámky dostati se cizímu do rukou*“ (s. 594), je toho výmluvným důkazem. Ruce editorů však pracovaly více než citlivě a uvážlivě. Nehledají senzace, nevytrhují věci z kontextu, ale publikují celý obsáhlý text (vycházejí přitom z verze schválené právě Libuší Bráfovou) a kompletují obě řady poznámek, tj. Deník i Zápisky. K úspěšnému završení díla bezesporu významně přispěla skutečnost, že v autorském týmu jsou rovnocenně zastoupeni jak historici, tak zkušení archiváři a editoři. Uznání si zaslouhuje rovněž precizní poznámkový aparát, nezbytný vzhledem k množství zmiňovaných jmen, událostí a faktů. Je jen škoda, že se už k tomuto svazku nepodařilo připojit jmenný rejstřík, i když většinu potřebných údajů najdeme právě v poznámkách.

Mohlo by se zdát podivné, že edice je zahájena rokem 1880, když deník si Marie Červinková-Riegrová psala již od dívčích let, přesněji od roku 1865. Srozumitelné vysvětlení nalezneme v úvodu. Starší zápisy měly charakter nijak výjimečného dívčího deníku (navíc pravidelně kontrolovaného matkou), část záznamů z doby počátku manželství byla bohužel ztracena. Právě roku 1880 se zápisy stávají propracovanějšími, s jasně danou strukturou a cílem. Objektivně je toto rozhodnutí autorů tedy pochopitelné, také kvůli už tak téměř neúnosnému množství textu, které by ještě vzrostlo. Při četbě pasáží, které popisují všední rodinný život a chod domácnosti v Praze i v Malči, se přesto neubráníme lítosti, že se podobně nemůžeme seznámit s léty předchozími. Deník Marie Červinkové-Riegrové totiž není typickým ženským deníkem, jehož psaní bývalo v 19. století téměř povinností. Červinková-Riegrová byla možná grafomankou (s. 8), ale zároveň ženou s nesporným pozorovacím a našťastí pro nás i literárním talentem. Svěfování myšlenek a pocitů papíru pro ni navíc bylo i zálibou, soudě alespoň podle jejího vlastního tvrzení z roku 1882, že „*literární práce je duší mého života*“ (s. 246). A tak před námi defilují příběhy minulých věků, barvitě obrazy společenského života, popisy přírody v okolí malečského statku, výstižné portréty více i méně známých osob (ještě jednou vzdejme díky poznámkám pod čarou!), ale i nejintimnější postesknutí pisatelky týkající se jejího manželského života a marného očekávání potomků. Vše načrtnuté s jistým nadhledem, někdy ironií a vždy s osobním zaujetím a hodnocením. Snad o každém,

7 František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 25. a 26. dubna 2003 v Semilech. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 8. Semily: Státní okresní archiv, 2003, 335 s.

kdo tehdy v české společnosti něco znamenal, tu najdeme alespoň krátkou noticku. Asi je zbytečné podotýkat, že stále úctě a pozornosti se těší František Ladislav Rieger a až úzkostlivě je dbáno na zachování pozitivního portrétu rodiny.

Jaký obraz podává Marie Červinková-Riegrová sama o sobě? Všudypřítomnou prioritou je pro ni řád, povinnosti a jejich plnění, dodržování naplánovaného programu. Stýská si na nečekané zvraty, občas na svou slabou vůli nebo špatný zdravotní stav. Leitmotivem a trvale stresujícím faktorem se stává otázka užitečného a maximálního využití času – vše má mít svůj jasný účel, čas a místo, včetně psaní deníku (např. s. 32). Touto představou o životě zároveň předkládá – možná nechtěně a nevědomky – výsledek relativně přísného výchovného působení a uznávaných hodnot, prosazovaných její matkou.

Čím dále se posouváme v čase, ustupuje ryze soukromý charakter poznámek ve prospěch líčení záležitostí obecných. Za tímto posunem bezesporu stojí úvahy o publikování textů a jejich využití pro životopis Františka Ladislava Riegra. Červinkové-Riegrové je nutno přiznat nezaujatost, poctivě totiž zachycuje vše podstatné bez ohledu na své ne/sympatie a osobní ne/zájmy. Těmi se sice netají, ale ani se jim nevyhýbá, byť své postoje formuluje velmi diplomaticky. Na čtivosti to ovšem knize nijak neubírá, naopak máme ojedinělou příležitost konfrontovat ženský pohled na tzv. velkou politiku s řadou vydaných memoárů mužské provenience. Z hlediska genderového je navíc zajímavé, že Marie Červinková-Riegrová věnuje větší pozornost významným politickým, hospodářským či kulturním záležitostem než otázkám týkajícím se ženského hnutí. Přestože se zasazovala o řešení sociálních problémů chudých žen a zajímala se o ženské spolky a školy, nijak zvlášť se např. nerozepisuje o první Češce, která zakončila studia medicíny (s. 230). I tento postoj je zřetelným svědectvím rodinných postojů obyvatel Mac-Nevenova paláce vůči tak komplikované otázce, jakou se ve druhé polovině 19. století stalo emancipační hnutí.

Zápisky Marie Červinkové-Riegrové jsou, jistě i díky pečlivé heuristice a ediční práci, knihou čtivou, poučnou a zajímavou. Nezbyvá než doufat, že se brzy dočkáme zbývajících svazků.

Marie Bahenská

***Slavista Jiří Polívka v kontexte literatury a folklóru, I–II.* Ed. Hana Hlůšková, Anna Zelenková. Bratislava, Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Ústav etnológie SAV – Brno, Česká asociace slavistů, Slavistická společnost Franka Wollmana, 2008, 248 s. + 112 s. ISBN 978-80-969992-0-0.**

U příležitosti 14. mezinárodního sjezdu slavistů v Ochridu v září roku 2008 byl slovenskými, českými a slovinskými slavisty sestaven tisk věnovaný jednomu z duchovních otců prvního sjezdu slovanských filologů v Praze roku 1929.

Svým uspořádáním navázal na předcházející sborník *Slavista Frank Wollman v kontexte literatury a folklóru* (Bratislava – Brno, 2006). Editoranky Hana Hlôšková a Anna Zelenková v prvním svazku sborníku shromáždily 13 příspěvků mapujících nejen vlivy a kontext Polívkova díla v soudobé slovesné folkloristice v Čechách, jeho metodologický vývoj a podíl na systemizaci slovesného folklóru, ale také Polívkův zájem o makedonskou lidovou slovesnost a vědecký přínos pro slovinskou folkloristiku. Stranou jejich zájmu nezůstaly ani Polívkovy kontakty se zahraničními slavisty, spolupráce se slovenskými etnografy a folkloristy při sběru materiálu pro *Súpis slovenských rozprávok* nebo polemika, kterou vedl v souvislosti s kritikou ruské literatury a společnosti. V osobně-odborné rovině se nesou příspěvky o Polívkově profesním přátelství s V. Tillem a o jeho korespondenci s M. Murkem. Druhý z nich zároveň odkrývá vztah obou slavistů k V. Jagičovi a komplikované poměry mezi vídeňskou a pražskou slavistikou.

Z pohledu archivistiky je nutno upozornit především na posledně zmíněný příspěvek a dále na dva texty, z nichž jeden informuje o Polívkově osobním fondu uloženém v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a druhý o dokumentech k jeho osobě v Archivu Univerzity Karlovy, ilustrujících okolnosti Polívkova jmenování mimořádným profesorem a zároveň i situaci pražské slavistiky přelomu 19. a 20. století. V těchto dvou příspěvcích (a okrajově také v několika dalších) jsou v různé míře editovány archivní dokumenty, respektive korespondence. A zároveň jde o nejproblematičtější místo sborníku, neboť editorkám se nepodařilo udržet u všech textů jednotnou formální úpravu.

Výše uvedené příspěvky jsou doplněny o pohled na osobu a práci J. Polívky očima jeho kolegů, žáků a dalších následovníků. Polívkovo slovo potom zaznívá jednak v úvodu sborníku v jeho vlastní stati *Zadržované slovo starého slavisty* z roku 1919, v níž kriticky reflektuje soudobý stav slovanské filologie a zamýšlí se nad jejím vymezením a možnostmi praktického využití (což se editorkám jevilo jako znovu/stále aktuální), jednak v části jeho studie *O srovnávacím studiu tradic lidových* z r. 1898, jejíž přetištění editorská dvojice považovala také za podstatné.

Druhý svazek obsahuje Polívkovu bibliografii, sestavenou V. Gašparíkovou. Původně byla publikována jako *Bibliografická příloha č. 20 Národopisnej revue* v roce 2006 a je otázkou, zda má její znovuvydání po pouhých dvou letech smysl. Pokud se tak měla dostat mezi větší okruh čtenářů, není její zařazení do publikace, tištěné ve 250 kusovém nákladu, právě ideální. Nicméně jubilejní sborník, jímž tato práce ve své podstatě je (v roce 2008 jsme si připomínali 150 let od narození J. Polívky), si zařazení kompletní bibliografie zaslouhuje.

Jan Chodějovský

Katka VOLNÁ, Jakub JAREŠ, Matěj SPURNÝ, Klára PINEROVÁ. *Prověřená fakulta. KSČ na Filozofické fakultě UK v letech 1969–1989. Edice dokumentů*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2009, 308 s. ISBN 978-80-7285-110-2.

Recenzovaná edice vznikla v rámci interního grantu FF UK *Výzkum mechanismů činnosti fakultní organizace KSČ na FF UK* a grantu *KSČ na FF UK v letech 1969–1989: výzkum mechanismů a edice dokumentů* (GA UK). Kniha vyšla s podporou projektu GA ČR „*Kádrový posudek si píše každý sám*“: *Kádrování, prověřování a čistky v Československu 1948–1989*. Jejimi autory jsou členové badatelského týmu tvořeného studenty historických a filologických oborů FF UK v Praze, kteří na projektu pracují od ledna 2007. Vlastní edici tvoří 98 dokumentů, které byly čerpány především z neuspořádaného archivního fondu KSČ FF UK uloženého v Archivu Univerzity Karlovy.

Úvodní studie K. Volné poskytuje informace o projektu a zařazuje jej do širších souvislostí. Autorka rovněž sleduje ty oblasti ze života vysoké školy, které svým působením ovlivňovala KSČ – přijímání ke studiu, stanovování obsahu studia jednotlivých oborů, vytváření kritérií pro průběžné hodnocení pedagogů a studentů apod. Kapitola dále pojednává o problematice reorganizace kateder a vnitřního složení fakulty s cílem „očistit“ ji a normalizovat. Text je doplněn přehlednými tabulkami vztahujícími se k některým sledovaným jevům.

Vlastní edice je rozčleněna do tří částí: přijímací řízení; posudky a komplexní hodnocení; dokumenty ilustrující průběh jednoho akademického roku na FF UK. Jednotlivé skupiny dokumentů jsou uvedeny kratšími studiemi.

Problematikou přijímacího řízení se zabývá J. Jareš, který sledované období rozdělil do tří fází. Léta 1970–1975 charakterizuje návratem politických kritérií na pozice uvolněné v šedesátých letech a hledáním ideální varianty formy přijímacího řízení, čehož komunistický režim využil k eliminaci politicky nevhodných uchazečů o studium. V následujících pěti letech do roku 1980 se již naplno prosadilo hodnocení na základě politických kritérií. Tento systém se dále rozvíjel i v následujícím období. V roce 1980, který autor stanovil jako začátek třetí fáze, pak nový vysokoškolský zákon poskytl ministroví školství pravomoc přijmout ke studiu kteréhokoliv uchazeče pouze na základě svého rozhodnutí. Za velmi prospěšný považují rozbor přijímacího řízení na modelovém příkladu, v němž jsou rozpracovány různé varianty, které mohly nastat. Dokumenty publikované v této části edice se zabývají problematikou přijímání do denního studia. Studium při zaměstnání a přijímání do vědecké aspirantury bylo ponecháno stranou.

Autorem druhé části nazvané příznačně *Posudky a další formy uplatňování moci KSČ na FF UK vůči jednotlivcům* je M. Spurný, který ve své studii mimo jiné upozorňuje na problematiku klientelismu a rostoucího významu osobních vazeb. Tato část edice zprístupňuje ukázky posudků, dodatků k životopisům a komplexních hodnocení.

Závěrečná část uvedená studií K. Pinerové pak přináší zajímavý pohled na vybraný akademický rok. Autoři zvolili období 1976/1977, které charakterizují jako jedno z tzv. „zlatých let“ stranické organizace KSČ na FF UK. Tento rok byl navíc ozvláštněn zveřejněním Charty 77 a úmrtím prof. Jana Patočky. Poslední část edice je rozčleněna na dva pododdíly, umožňující náhled na sledované události jak z pohledu stranických dokumentů, tak prostřednictvím osobních dopisů a zpráv informátorů.

Závěrem lze konstatovat, že celá edice je zpracována maximálně přehledným způsobem. Neschází ani přehled vedoucích funkcionářů na FF UK v letech 1969–1989, podrobný seznam použitých zkratk, seznam pramenů a literatury, seznam publikovaných dokumentů a jmenný rejstřík.

Jan Hálek

Karel PACNER, František HOUDEK, Libuše KOUBSKÁ. Čeští vědci v exilu. Praha: Karolinum, 2007, 359 s. ISBN 978-80-246-1412-0.

Kniha s biografickými příběhy třiceti významných vědců, od chemiků přes fyziky, techniky a konstruktéry po lékaře, historiky a mnohé další odborníky, tak trochu zahájila splátku dluhu, jenž stále ještě má naše společnost vůči těm, kteří se z nejrůznějších důvodů a roztočivými cestami ocitli v exilu. Dramatické 20. století přineslo naší zemi mnoho zvrátů s tragickými následky, ať už zánik republiky roku 1938 a následnou okupaci, únorové události roku 1948 nebo sovětskou okupaci v srpnu 1968, po nichž následovala vlna emigrace. Naše země opakovaně a po dlouhou dobu přicházela o tisíce vzdělaných a tvůrčích lidí, trpěla oním příslovecným „odlivem mozků“. Ti nejlepší z nich se dokázali prosadit i v zahraničí, a to tak významně, že radost z jejich úspěchu se mísí se smutkem z rozsahu a důsledků intelektuálních ztrát. Je lepší nepamýšlet na to, o co rozvinutější a „světovější“ mohla být naše věda, kolik studentů a svých nástupců mohli doma vychovat.

Při výběru vědeckých osobností autoři vycházeli z návrhů ředitelů některých ústavů Akademie věd ČR a Univerzity Karlovy, ze seznamu čestných členů Učené společnosti i ze svých osobních kontaktů. Uvědomovali si, že se jim nepodařilo sestavit reprezentativní zastoupení, že výběr všech elitních vědců v exilu by měl být nejméně dvojnásobný a ani obory nejsou zastoupeny vyváženě. Kniha má ovšem nespornou kvalitu v čtivosti – líčené osudy jsou unikátní, přestože mají mnoho společného, především fakt, že vědec potřebuje ke své práci svobodu, odpovídající podmínky a určitou ochranu před politickými zásahy. Mnohé příběhy by svou dramatičností vydaly za filmový scénář. Životní osudy vědců jsou zde líčeny spíše novinářským způsobem, medailony neobsahují poznámky ani bibliografie nejvýznamnějších prací, což jistě omezuje další odborné využití. Knihu lze ovšem doporučit širokému okruhu zájemců, jak pamětníkům, tak mladší generaci, studentům a mladým vědcům, kteří se chtějí dozvědět více o osobnostech svého oboru.

Zmíněný dluh bude mít brzy další splátku, v současné době je v Akademii věd ČR řešen grantový úkol, jehož výstupem bude i encyklopedie sta exilových vědců, kteří původně působili v ČSAV.

Milena Josefovičová

Michal BAUER. Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století. Praha: Nakladatelství Akropolis, 2009, 604 s. ISBN 978-80-86903-97-2.

R. 2003 vydal M. Bauer, bohemista působící na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, monografii *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století* a r. 2005 knihu *Tíseň tmy aneb Halasovské interpretace po roce 1948*. Nyní na ně navazuje svou novou knihou, v níž se zaměřuje na problematiku stanovování a kodifikování ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let, obecně pak na téma vztahu totalitárně-autoritářského režimu k tvůrčím osobnostem a jejich uměleckým projevům. Nejprve uvádí do problematiky, s přihlédnutím k situaci ve 30., 40. a 60. letech 20. století. Poté podrobně rozebírá význam plenární schůze Svazu českých spisovatelů 22. ledna 1950, jíž vrcholí mocenský přístup v oblasti literatury. Velkou pozornost přitom věnuje referátům Ladislava Štolla a Jiřího Taufera. Druhá část knihy (s. 377–556) přináší velmi cennou edici stenografických záznamů ze sledované schůze, které byly rekonstruovány při studiu archivních fondů Svazu československých spisovatelů (v Literárním archivu Památníku národního písemnictví) a Ladislava Štolla (v Archivu Akademie věd ČR). Bohaté obrazové přílohy (též z A AV ČR) a grafická úprava (Zdeněk Trinkewitz) umocňují celkový dobrý dojem z knihy. M. Bauer významně přispívá k poznání kultury českých zemí v 50. letech 20. století.

Hana Kábová

AUTOŘI PŘÍSPĚVKŮ

PhDr. Marie **Bahenská**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: bahenska@mua.cas.cz

Mgr. Jan **Bílek**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: bilek@mua.cas.cz

Karol **Bílek**, prom. hist., Památník národního písemnictví
e-mail: karolbilek@seznam.cz

PhDr. Martin **Franc**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: franc@mua.cas.cz

PhDr. Jan **Hálek**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: halek@mua.cas.cz

PhDr. Jan **Chodějovský**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: chodejovsky@mua.cas.cz

Doc. PhDr. Bohumil **Jiroušek**, Dr., Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské
univerzity v Českých Budějovicích
e-mail: jirousek@ff.jcu.cz

PhDr. Milena **Josefovičová**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: josefovicova@mua.cas.cz

Mgr. Hana **Kábová**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kabova@mua.cas.cz

PhDr. Zdeněk **Pousta**, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy
e-mail: zpousta@seznam.cz

Jiří **Soukal**, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

PhDr. Jiří **Špét**, CSc., emeritní vědecký pracovník Národního muzea a referent
pro muzejnictví na Ministerstvu kultury ČR

OBSAH ČÍSLA

Bohumil Jiroušek, Úvodem k monotematickému číslu 1

STUDIE A EDICE

František Kutnar, Historik Jaroslav Werstadt (Ed. Karol Bílek, Hana Kábová) 3

Jiří Špět, Historický klub za starostování Jaroslava Werstadta 13

Hana Kábová, Vzájemná korespondence Jaroslava Werstadta
a Jiřího Špěta 35

VZPOMÍNKA

Zdeněk Pousta, Vzpomínka na Historický klub a Jaroslava Werstadta 71

ARCHIVNÍ FONDY

Sudetoněmecký vlastivědný ústav v Liberci 1925–1945 a sbírka Sudetoněmecký
archiv (*Milena Josefovičová*) 77

KRONIKA

Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2009
(*Jan Bílek a kol.*) 81

XI. symposium ICREFH v Paříži – Food and War in the Europe
in the nineteenth and twentieth centuries (*Martin Franc*) 85

Konference Ivan Málek a ČSAV (*Jiří Šoukal*) 87

Městské archivy a městští archiváři včera, dnes a zítra (*Hana Kábová*) 90

Životní jubileum Františka Hoffmanna (*Hana Kábová*) 92

RECENZE A ZPRÁVY

Marie Červinková-Riegrová. Zápisky, I (1880–1884). Ed. Milan Vojáček,
Luboš Velek a kol. (*Marie Bahenská*) 97

Zprávy o literatuře 99